

optatum breuiter finem se consecuturos sperarent. Hi enim ut in eorum loco narraui, quod se proditos Florentinis ab initio dicerent atque iniusta seruitute grauatos, sub ipsum Gallorum aduentum rebellauerunt, magnosque hostium impetus in hunc usque diem ope magis diuina quam humana tolerauerunt. Duces uero contra eos missi plures. Inter quos Paulus Vitellius quum ducere bellum deprehenderetur, captus ac Florentiae securi percussus est. Petrus igitur quum ante omnia nihil deliberatius habuerit quam coeptum bellum totis uiribus prosequi, rem nouam atque arduam commentus, ut annis commoditate hostem prohiberet, Arni aluicem aliud traducere aggressus erat, si per impetum fluminis ruptis obicibus licuisset. Frequentes tamen hostium excursions repressit. Bartholemaum Aluianum nuper ab eis aduersum, ac uicinorum populorum praesertim Senensium auxilijs non contemnenda manu instructum, apud S. Vincentium non longe a uadis Volaterranis transitu prohibuit, toto ipsius profligato exercitu, captisque ex eis fere mille cum impedimentis, ubi Hercules Bentiuoli ducis & Marci Antonij Columnae magnopere uirtus emicuit. Hi nullum perterritis dare tempus oportere existimantes, euestigio cum exercitu XXX. millium ad oppugnanda moenia Pisana profecti sunt, quae corona simul ac operibus uno tempore aggressi iam disiecta murorum parte, nulla uir tamen obstinatum pro libertate hostem superare ualuerunt: quin ocyus telis ac machinis repulsi, tum pedites qui obiter urbem per Arnium ingressi fuere partim censi sunt, partim ob metum terga dedere. Itaque nullo iam succedente conatu, iuuantibus praesertim Hispanis quorum auctoritati se Pisani tradiderant, exercitus relicta obsidione nondum exacto autumno ad hyberna se recepit Anno belli undecimo.

R. VOLATERRANI COMMENTARIORVM

VRBANORVM LIBER VI.

LATINI, VOLSCI, HERNICI, EQVI

LATIVM antiquum à Tyberi usque Circeios erat, deinde usque ad Lirim protractum Plinio. Horum caput Romam (teste Dionysio) Siculi gens indigena prius tenuere, ante hos nulla memoria. Deinde Aborigines Siculis pulsus longo bello, qui in montibus prius habitauere sine muris uicatim. Venere postea Pelasgi & alij Graeci, qui auxilio Aboriginibus fuere, & subiugandis finitimis & aedificandis urbibus à Tyberi usque ad Lirim, uocatisque Aborigines usque ad bellum Troianum: sub Latino autem rege Latini, postremo à Romulo Romani. Aborigines em

Siculi
Aborigines

Latini Romani

iplos alij indigenas fuisse, ac nominis causam ex montium habitatione traxisse: nonnulli uero gentem uagam, & sine laribus: Cato & Sempronius Graecos eos dicunt ex Achaia ortos ciuitate (sed uerior sermo habet ex Arcadia aduectos) duce Oenotrio Lycaonis filio, multos ante bellum Troianum annos cum Peucetio socio. Haec ex Dionysio. Trogus autem libro XLVII, sic ait: Cultores Italiae primi Aborigines fuere, quorum rex Saturnus iustitia praeditus fuit, ut nihil sub illo quisquam priuatae rei habuerit. Ob cuius exempli memoriam cautum est, ut in Saturnalibus ex aequali omnium iure, passim in conuiujs serui cum dominis recumbant. Itaque Italia regis nomine Saturnia appellata, & mons ubi habitauit Saturnus, in quo nunc ueluti à Ioue pulso sedibus suis Saturno, Capitolium est. Post hunc regnasse Faunum ferunt, sub quo Euander ab Arcadiae urbe Pallanteo in Italiam uenit, cui Faunus montem, quem ille Pallanteum postea, de nomine patriae uocauit, concessit. In huius radicibus templum Lyceo, quem Graeci Pana, Romani Lupercal uocant, constituit. Haec Trogus. Liuius item Herculem dicit paucis post annis deuicto Geryone, cum bobus huc concessisse, exceptumque ab Euandro, & aram ei maximam sub radicibus Auentini positam, Virgilius quoque in VIII. pulcherrime hanc originem repetit. Haec nemora indigenae Fauni nymphaeque tenebant, cum his quae sequuntur. De nomine autem ipsius Urbis Festus haec scribit. Cephalus Gergitius qui de aduentu Aeneae in Italiam scripsit, ait Romam à comite quodam Aeneae in monte Palatino aedificatam simul & nominatam. Apollodor⁹ à Romo filio Aeneae & Lauinia. Atteius qui scripsit res Cumanas, à Sicyone huc ob inopiam domiciliorum delatos quosdam multo errore

Saturnia
Capitolium
olim Saturnus
mons

De nomine
urbis.

- error. Aborigines uocatos, montemq; Palatinum, in quo confederunt, à robore suorum & uiribus Valentiam appellasse: quod nomen postea ab Euandro adueniente, Græce appellatum ἑρώμην. Agatho Mycenarum historiae scriptor, Aeneam ex uaticinio Heleni in Italiam cum Roma ex Ascanio nepte adpullum, in Palatino urbem de illius nomine cōdidisse. Gellius post obitum Aeneae imperium Italiae peruenisse ad Latinum Telemachi Circésque filium, & ex Roma filios suscepisse Romum & Remum, urbemq; in Palatino conditam ex Romi nomine uocasse. Liuius & pleriq; alij, hos duos ex Ilia Vestali & Marte natos, à Numitore auo expositos, & ab Acca Lauretia Faustuli uxore nutritos, lupæ nomine, quod materrix esset: alterum Romulum ex auspicio uiso XII. uulturum, urbi nomen dedisse. Hæc de Romæ origine apud ueteres comperta. Ipsius natalem quo palilia Romulus celebrauit, Ouidius XII. Calend. Maij tradere uidetur, nonnulli XI. dicunt. Quo horoscopo sane incertum, quum alios alij ponant. Ante salutem annos ferè DCC. post Ilium captum CCC. CXXXIII. Olympiade VII. ut ait Dionysius. Tribus in ea CXXXV. Peditanus uisus se scribit, à tributo (ut inquit) dando, uel quod tres tantum à principio fuerint. Tatiensis à Tatio, Ramnes à Romulo, Luceres à Lucumone, aut luco quem Asylum Romulus appellauit. Tribuum autem nomina ex uarijs autoribus collecta, huiuscemodi sunt: Romulia, Tatiensis, Suburrana, Palatina, Exquilina, Collina, Claudia, Lemonia, Pontia, Crustumena, Scaptia, Stellatina, Sabatina, Tomenina, Armenis, Papyria, Pupina, Pupilla, Pollia, Galeria, Falera, Veturia, Aemylia, Cornelia, Ventina, Mentina, Pontina, Publicia, Anthesis, Velina, Aniensis, Terentina, Volicina, Metia, Fautia. Quas Plutarchus nomina Sabinarum nuptiarum dicit fuisse, apud alios tamen autores diuersas ob causas. Urbis autem regiones XIII. fuisse ex inscriptione quæ pro ædibus hodie Capitolij cernitur palam est, quam mihi ponere uisum est. Imperatori Casari diui Traiani Parthici filio diui Neruæ nepoti Traiano Hadriano Aug. pont. max. Trib. pot. XX. Impera. II. cons. III. PP. Magistri uicorum Urbis regionum quatuordecim. Has igitur in quodam uetusto libello repertas, cui nuper quidam P. Victorem seu Fabium inscripsit, cōpendio percurram.
- Natalis urbis** Prima Capena continet areas, Virtutis, Honoris, Spei, Caruæ, Panaria, ædes camænarum, Apollinis, Martis, Mineruæ, Tempestatis. Lacum Promethei & Vipsani. Balnea Volani & Mamertini, Thermas Seuerianas & Commodianas, Vicum Vitrariorum, Arcus tris, Drusi, Veri Parthici, & Traiani Principum, mutatorium Casaris, Almonem fluuium.
- Nomina Tribuum XXXV** Regio secunda, Mons Cælius continet Templum Claudij, Macellum magnum, lupanaria, Antrum Cyclopi, Cohortes uigilum, Castra peregrina, caput Africae. Arborem sanctam. Domus Philippi, Victilianam. Ludum matutinum & Gallicum. Micam auream. Regiam Tulli Hostilij. Regio tertia, Isis & Serapis continet, Monetam, Amphitheatrum, quod capit loca CCCXXXVII. Mil. Ludum magnum & Dacium: Domum Bruti, Suburrana, lacum pastorum, Scholas quaestorum & Capulorum, Thermas Titi & Traiani. Porticum Liuiæ, castra Misernatium. Regio quarta, Templum pacis continet Vulcani aream, Buccinum, Apollinem Sandalarium, templa Remi, Veneris, Faustinae, Horreum Carthaceum, Tigillum sororium, Colossum altum ped. CCCII. Metam sudantem, Viam sacram, Basilicam Pauli, forum transitorium, Carinas, Domum Pompeij, balneum Daphnidis. Regio quinta, Exquilina cum turri, Nympheum diui Alexandri, Hortos Meccenatianos & Planicianos, Herculem Sullanum, Amphitheatrum Castrense, Campum Viminalem sub aggere, Mineruam medicam, Isidem patriciam, templum Iunonis Lucinae, macellum Liuiani, Cohortes septem. Regio sexta, Alta semita continet templa Salutis, Serapis, Floræ, Quirini, capitulum uetus, statuam Mamuri, thermas Diocletianas & Constantianas, decem tabernas, Galilinas albas, aream Callidi, Cohortes tris uigilum, Hortos Sallustianos, gentem Flauiam. Regio septima, Via lata continet lacum Ganymedis, Arcum nouum. Nympheum Iouis, Aedem culam Caprariam, porticum Constantini, templa Solis, Spei, Fortunæ, equos Tiridatis regis, forum suarium, hortos Largianos, Mansuetas, Lapidem pertusum. Regio octaua, forum Romanum continet, Rostra, comitium, columnam cum statua M. Ludij, Senaculum aureum, equum Constantini, atrium Mineruæ, fora Casaris & Augusti, & Traiani, cum templo & columna Cochlida alta ped. CXXXVIII. habente intus gradus CLXXXV. fenestras. XLV Basilicam argentariam, umbicum Romæ Gracostasim, Porticum Iuliam, templa Iani, Mineruæ, Ve

ua, Vestæ, Cœcidæ, Saturni, Iouis tonantis, Castoris, Concordiæ, & Romuli, Ludum Aemylum: equum aneum Domitiani, Oratia pila, Lacum Curtium, Aedem Herculis rotundam, sacellum pudicitiae patriciæ, Aedem Matutæ, Capitolium, Asylum, Horrea Germanica. Aquam cernentem quatuor Scauros sub aede, Antrum Caci, Vicum Iugarium, Porticum margaritariam, Vicum unguentarium, Elephantum herbarium. Regio nona. Circus Flaminius continet stabula quatuor, factionum octo. Porticum Philippi. Mimitias duas, ueterem & frumentariam, Cryptam Balbi, theatra tria, in primis quod capit loca X I. Mil. D X. Pompeij quod capit L X X X. Mil. Marcelli quod capit triginta millia, Campum Martis trigarium, Ciconias nixas, Pantheon, aedes Bellonæ, ante quam columna est, unde ad bellum ituri duces hastam iaciunt, Basilicas Neptuni, Macidij, & Martiani, Templum diui Antonini, columnam Cochlidem altam pedibus C L X X V I. habentem gradus C C V I. Fenestras L V I. Thermas Alexandrinas & Agrippinas, Porticum Argonautarum: Iſæum & Serapæum, Mineruam Chalcidicam, Mineruiû, insulam Phelidis, carcerem Claudij decemuiri. Regio decima Palatium continet, Casam Romuli, Aedem matris deum, Aedem Apollinis, Curiam ueterem, Pentapylum, domum Augustanam, Tyberianam, Ciceronis, Auguratorium, Arcam Palatinam, aedem Iouis uictoris, Fortunam respicientem, Septizonium, uictoriam Germanicianam. Regio undecima, Circus maximus qui capit loca $\text{C C C L X X X V I.}$ mil. continet templum Solis & Lunæ, aedem matris deum, Iouis arbitratoris X I I portas. Templum Mercurij, Cererem, Ditem patrem, portam Trigeminam, Apollinem cœlum respicientem. Herculem Oliuarium, Velabrum, Fortinium, arcum Constantini, forum olitorium in quo erat columna lactaria, ad quam infantes lacte alendos deferunt. Regio duodecima, Piscina publica continet aream Radicariam, uiam nouam, Fortunam mammosam, Iſidem Atenodorianam, Aedem Bonæ deæ subsaxanæ, Thermas Antoninianas, Septem domos Parthorum, Campum lanatarium, Domum Chilonis Cornificij, Priuata Hadriani, Cohortes quatuor uigilum. Regio decima tertia. Auentinus continet Armilustrum, Templum Dianæ, ac Mineruæ cômune, Templum libertatis, Scalas Gemonias, Nymphetria, Thermas Syriacas, & Varianas, & Decianas, Priuata Traiani, Dolacrum, Mappam auream, Horrea Platonis, Galbæ, & Anicetiana. Porticum Fabariam, Scholam Cassij, Forum pistorium. Regio decima quarta. Trans Tyberim hortos Neronis, Ianiculum, Manias, Balneum Ampelidis, Priscidianæ, statuam Valerianam, Caput Gorgonis, fortis Fortuna, Coriariam, Herculem cubantem, Campum Brutianum, Aream Septimianam, Thermas Septimianas, Ianum Septimianum. Hactenus uetera, quibus ego monstratiunculas nonnullas ex antiquariorum opinione subiiciam, non tam ut multis, præsertim eruditis incognitas, quam ut omnibus uel peregrinis cognoscendas, ne princeps terrarum ciuitas, per indiligentiam minime degustetur. Plinius libro tertio, spatium urbis à milliario ad singulas portas, quæ tunc erant, mil. dicit esse per directum ferè X X X. Ad extrema uero tectorum cum castris prætorijs ab eodem milliario per uicos omnium uiarum paulo amplius septuaginta. Compita item Iarium (nam singularum male apud eum scribitur) regionum omnium C C L X V. existere: quin & ausus ipse tectorum altitudinem in spatio computare. Erat enim milliarium signum in fori Romani capite, unde principium itineris ad omnes portas, omnemq; iter capiebatur. Urbis circuitus sub Valeriano, qui mœnia restituit, fuit teste Spartiano milliaria quinquaginta, quod sanè uerisimile non uidetur, nisi ex iurisconsulti sententia iudicabimus, qui Romam aliam ab urbe facit, Urbem tantum intra mœnia esse, Romam uero sacrum etiam pomerium, suburbanamq; comprehendere. Nam ab Otricoli ponte usq; ad mœnia, uia plena ædificijs erat. Itaq; peregrini se tunc Urbem ingredi putabant, ut accidit Constantio principi, teste Marcellino, quum primùm Romam cum Ormisda uenit, & ubi mediū esset urbis percontanti. Romulus ab initio Palatiū, tribus tantum cinxerat portis, Mugonia ab animalium mugitu inde exeuntium, Carmentali ab Euandri matre, quæ postea Scelera ta ob egressos C C C V I. Fabios uocata, & Pandana seu libera, quæ in Asylum tendebat, quod augendæ urbis gratia, criminoforū refugium instituerat. Lilius scribit triginta septem fuisse, puto ueteres connumerando, quæ intra auctam restituerant urbem. Quæ uero nunc apparent, Flumentana Populi porta, ex antiqua Flumentana quæ ignorat. Nam ipsius Lilius tempore, qui illius meminit, Populi porta non erat, quum mœnia Collinam non excederent. Hic igitur nefandi Neronis sepulcrum templo diuæ genetricis cessit, & Via Flaminia inter quæ & ripam

Circus Flaminius. I X

Palatium. X

Circus maximus. XI

Piscina publica. XII

Auentinus XIII

Trans Tyberim. XIII

Roma Vrbs

Palatium

& ripam Tyberis, nunc quoque uestigia Augusti sepulchri cōspicimus, quē Hadrianus æmu-
 latus e regione simile in Vaticano excitauit. Porta Collatina, quæ Collatiam Sabinorū op-
 pidum ducebat, dicta etiam Procopio Pinciana, à Pincio senatore, unde Gothorum olim
 irruptio, Mons Pincius collis dicebatur hortulorum, quod pars inferior humida, accomo-
 da hortis existeret. Deinde Salaria, à sale in Sabinos exportando: seu Quirinalis, à Quirini
 sacello: eadem & Collina, à Colle Quirinali, qui & triceps, & quinquecepis Varroni ex ca-
 pitum collium numero dicitur. Festo autē & Agonius, quasi sine angulis esset. Ex quo uerū
 mile Circum deinde Flammīnium, Agoniū polteros appellasse, quod modo Circi maximi,
 angulis ex omni parte careret: quanquam apud Varronem Agonius scribitur, nisi forte sit
 mendum. Usque ad hanc portam Collinam mœnia fuerant, quæ illi usque ad pontem Milutum
 prorogare cogitarunt. Verum aruspices prohibuere, quod intra urbem nec habere comitia,
 nec legere milites pro exercitu liceret. Deinde Viminalis, seu sanctæ Agnetis à uiminū mul-
 titudine. Neuis, seu porta maior, Exquilina, seu Tyburtina, seu sancti Laurentij, Cœliomōta
 na nunc clausa, prope sanctum Stephanum rotundum. Aninaria, seu sancti Ioannis. Latina
 antiquitus non nominata, sed tantum uia. Capena, seu sancti Sebastiani, ubi Appia uia, Tri-
 gemina sancti Pauli existimatur, quomodo tamen, haud satis scio, quum Liuius teste Hora-
 tij qui cum Curatij pugnauerunt, porta Trigemina sint ingressi, quo tempore nō erat hæc
 pars Auentini, nisi forte ex uetere porta huic inditum nomen. Aurelia, seu sancti Pancratij,
 Portuensis & Vaticana satis notæ. Septimiana etiā trans Tyberim, ubi Septimij Seueri in-
 scriptio, antequam ab Alexandro reuiceretur, legebatur. Triumphalis cum ponte e regione
 sancti spiritus interijt, quanquam de hac diuersæ sententiæ. Pontes uero primum insula, Fab-
 bricius & Cestius, quorum alterum Valentiniani & Gratiani, alterum Lepidi, & Marci Ca-
 nij nomine restitutum, inscriptio adhuc indicat. Sublicius ab Anco Martio, postea lapideus
 ab Acmylio factus Acmylius est dictus, atque is est, cuius existant fundamenta ad eam perti-
 nentia ripam, ubi nunc Naualia sunt. Aurelius, qui & Xistus postea ab autore restituendi
 dictus. Aelius ab Hadriano apud eius molē. Vaticanus seu Ianuensis prope sanctum spi-
 ritum, iam desijt. Sūt qui diuersos esse dicūt. Moluius ab omnibus cognitus. Palatinus seu
 sanctæ Mariæ, qui in palatium ducit. Extrema urbem uero Mammeus à matre Alexandri
 impe. instauratus, quem Antoninus pius fecerat. Nomentanus quod itur Nomentū, à Narse
 te factus, ut eius carmine indicatur. Aquæ ex Jul. Frontino dicendæ, qui aquarū curæ à Ner-
 ua delegatus fuit. Igitur nouem ab eo ponuntur. Appia post initiū Samnitici belli induc-
 ta ab Appio Claudio censore, qui & uiam Appiam à porta Capena Capuam usque strauit, con-
 cipitur in agro Lucullano, qui nūc Tusculanus putatur, uia Prænestina. Anienem ueterem
 M. Curtius censor, cum L. Papinio annis quadraginta post Appiam perducendam de ma-
 nubijs è Pyrrho captis curauit. Concipitur supra Tybur x x mil. Extra portam Ro. Mar-
 tia à L. Martio rege in capitolium perducta, concipitur uia Valeria ad mil. x x x. prope
 Sublacum, quam ait suo tempore Frontinus in Auentinum à Troiano perductam, Troia-
 nam fuisse dictam, ut etiam effossum nuper marmor, quod nos uidimus, indicat. Tepula, quæ
 ex agro Lucullano Seruilius Cepio, & P. Cassius Longinus censes in Capitolium perdu-
 cendam curauerunt. Iuliam M. Agrippa ab inuentore uocatam, introduxit ex Tepula uia
 subterranea, supra terrā uero fictili structione, opere arcuato. Idem Virginē item ex Lucul-
 lano perduxit, sic appellatam, quod quarentibus aquā puella uirgo uenas ignotas monstra-
 uit. Concipitur uia Latina mil. v i i i. in locis palustribus. Claudia, quæ Caius princeps in-
 trodixit ex fontibus Curtio & Caruleo, mil. x l v i. uia sublacensi, Claudius absoluit ope-
 re arcuato. Titus deinde restituit, ut ex inscriptione adhuc portæ maioris apparet. Huius
 uestigia maxime comparent, transeunt per Cœliū Formæ nunc & olim appellatæ. Aniono-
 uus, hic ex fonte purior quàm uetus deductus. Ambo uero, simul & Claudia, in urbem con-
 fundebantur. Duæ regioni seruiabant transtyberinæ, quorū una Alsetina uia Claudia mil.
 x i i i i. è lacu Alsetino concepta, ob frigiditatem minus salubris, quæ ab Augusto fuit in-
 troducta. Altera Sabbatina è stagnis Sabbatij post Frontinū memorata: de utriusque quid
 sentirem, supra narraui. Harum quoque hodie uisuntur uestigia formæ unius extra portam
 Branchatij, quam Sabbatinam putauerim, alterius apud sanctū spiritum, Almo is existima-
 tur, qui apud portam Capenam urbem usque ad Circum Max. nunc profluit. Ex quo luena
 nalis. Madidamque capenam, Lucanus. Et lotam paruo reuocat Almone Cybelem. Vix ex-
 tra,

Agonius

Viminalis

Capena

Sublicius
pons

Mammeus

Aque Ro.

Almo

Vix multe

tra urbem, Appia, Latina, Prænestina, Tyburtina, Salaria, Nomentana, Ostiensis, Laurentina, Labicana, Ardeatina, Flaminia, Cassia, Cimina, Valeria, Claudia, Aurelia. Omnes sane notæ, & alibi mihi descriptæ. Viæ uero in urbe, Suburra notissima à foro Traiani ad Martini & Agathæ templa. Viæ sacra, ubi sanctæ mariæ nouæ templum. Viæ noua, quæ à circo Max. ad portam usq; Capenâ. Alta semita, regio & uia à thermis Constantini usq; ad portâ Viminalem. Viæ lata regio & uia, satis monstratur ex æde nunc S. M. in uia lata. Viæ triumphalis citra Celsi templum, è cuius regione pons erat, rectâ per Floræ nunc campum, usq; ad Velabrum. Carinæ apud Petri uincula, unde & auguria captabatur. Piscina, publica regio & uia circa Xisti templum, & thermas Antonianas. Vaticanum, ut ait Varro, à uatum ibi responsis, seu quod deus Vaticanus, qui puerorum uagibus præerat, ibi coleretur. Fora Romana, in primis ab arcu nunc Seueri ad tris nunc extantes columnas pertinens, contra Cosmum & Damianum, apud quas equestris Domitiani statua, Statiana fuerat. Hoc forum Cæsar, deinde Augustus, teste Tranquillo, ampliarent: ex quo Martialis ait. Atq; erit in triplici par mihi nemo foro. Neruæ, idem & transitorium, quod ad Traiani inde ad alia fora transibant, quod ne spatium fraudaretur, pars Quirinalis est excisa: huius adhuc extant uestigia. Boarium apud sanctum Georgium, ex arcus uicini inscriptione, quod ibi bouis esset statua. Ouid. Area quæ posito de boue nomen habet. Erat & piscarium haud longe à Boario, ut ait Varro, rusticorum & cupedinis, & holitorium, & pistorium iuxta ædem Vestæ. Campus Martius, qui Tarquinij fuit ager, quod extra urbem esset in confesso apud omnes, quamobrem & Pantheon & circus fla. extra fuerant. Columnæ cochleæ duæ, altera Traiani, ubi depictum bellum Dacicum, cui apud Parthos res gerenti dedicata fuit à senatu. Altera Antonini Pij in reg. columnæ, cuius egestio fundamenti uti quorundam est opinio, uicinum fecit montem, qui acceptorius dicitur. Quidam antiquiorem faciunt, Citatorumq; prius dictum, quod citatæ ad comitia tribus se recipiebant. Thermæ Diocletianæ notæ. Constantinianæ apud equos Tiridatis. Alexandrinæ, quæ antea Neronianæ fuerant, apud S. Eustathium. Agrippinæ apud Pantheon: Titi post S. Martinum, dicuntur que hodie, Capoces, quasi capaces aquarum. Apud has hoc anno MDVI. Felix Romanus ciuis, dum arcum diu obstructum in uinea sua recluderet Laocoonem Virgilianum cum duobus filijs inuenit à Plinio libro XXXVI. capite V. his uerbis memoratum. Laocoon in Titi Imperatoris domo, opus omnibus & picturæ & statuariæ artis præponendum: ex uno lapide eum & liberos draconumq; mirabiles nexus de consilij sententia fecere summi artifices Agesander & Polydorus & Athenodorus Rhodij. Visum igitur nostris par opus famæ, quapropter pontificis iussu in ædes Vaticanas traductum, quando hæc cura adhuc animos contaminat. Thermæ Domitianæ apud Syluestri, Nouatianæ apud Pudentianæ, Gordianæ, Eusebij. Olympiades apud Panispermæ templa. Varianæ autem & Syrianæ & Decianæ in Auentino. Tempa etiam quædam deprehendimus. Aesculapij inter insulæ pontes quod S. Ioanni, ex altera parte Iouis, quod S. Bartholemæo, nunc dicata uidemus, nec alia uestigia apparent. Ouidius, Iuncta q; sunt magno templa nepotis auo. Ipsam uero insulam teste Liuius aggeres frugesq; in eum locum constipatæ fecerunt, quæ ex agro Tarquinij in Tyberim deiecto conuenerunt. Herculis apud scholam Græcam sub Auentino, ubi ærea statua mea ætate reperta, quæ in ædibus Cõseruatorum uisitur. Aedem Herculis rotundi ad forum boarium Liuius, quæ nunc S. Stephani rotundi iuxta Tyberim satis habetur argumenti esse, propeq; ædiculam Pudicitiaë patriciæ inter scorta & uinopolia nunc S. Mariæ Aegyptiacæ dicatam. Veneris Erycinæ extra portam collinam ex uersu Ouidiano. Tempa frequentari collinæ proxima portæ. Nunc inter uepres monumenta quædam apparent. Hic teste Liuius Ludij quandoque facti Tyberis circum flaminium inundante. Aliud item Venetis apud Circum maximum. Solis ab Aureliano conditi, quidam existimant eas esse ruinas, quæ supra Columnensium ædes apparent. Apollinis & Martis, ubi febris facellum, in Vaticano. Martis item extra portam Capenam ad tertium lapidem bello Gallico à Camillo uotum, iuxta quod lapis Manalis uocatus consistebat, quo per siccitates in urbem relato pluuia statim manabat. Hodie S. Mariæ prunetæ imago si quando Florentiam transfertur, idem sed cultu efficit ueriere. Martis ultoris supra memorauimus. Nepruni in ripa Tyberis id esse opinabantur, unde his annis proximis prope S. Blasium ingentes lapides sunt effossi, Dianæ ubi Prisca in Auentino.

Iouis vltoris, quod & Pãtheon notissimũ. Capitolini supra narrať. Florã in Quirinali post sanctam Susannam ex Martialis carmine. Qua uidet antiquum proxima Flora Iouem. Nam capitolium uetus prope Susannam cernitur ubi descenderis, è regione uero horti Salustiani. Templum Castoris & Pollucis, nunc Cosmi & Damiani ex Ouidij carmine. Fratibus illa die fratres de gente deorum, Circa Iuturnã constituere lacus. Hic lacus prope sanctum Gregorium in specis conspicitur. Hi fratres Tyberius & Drusus fuere, qui templum quod Posthumius bello latino uouit, & filius dicauit, illi restituerunt. Concordiã quod Manlius prætor in Gallia uouit in arce dicatum: alterum Flauius scriba in area Vulcani. Tertium Liuiã construxit ob uiri cum ea concordiam. Id que putatur quod in hortis S. Mariã nouã conspicitur. Templum paciẽ iam notissimum. Aram paciẽ prius fecerat Augustus, quam auxit Agrippina. Iani apud S. Georgium quadrata nunc ruina. Ouidius. Quum tot sint Iani, cur stas sacratus in uno? Hic ubi iuncta foris templa duobus habes. Templum Bonã deã à Claudia uestali in Auentino deinde à Liuiã restitutum. Saturni in foro, ut describitur à Macrobio, ubi ærarium erat: id existimamus ex coniecturis, quod sub Capitolio Hadriano martyri postea dicatum cernimus. Iunonis Monetã, ubi ædes Seruatoris, & olim domus Manlij. Vbi autem locus damnatorum Iuppiter: ubi Ara cœli arx fuerat ex coniectura altioris loci & subterranei quem nos uidimus. Post arcem Busta Gallorum, qui Liuius teste in obsidione Capitolij peste absumpti ibidem cremabantur. Iuxta uisitur Iuppiter Panarius siue Pistorius ingenti statua, nũc cubitanus memoria iactorum panum à Manlio, opinionem copiã facientium. In Capitolio ciuium nullus post Manlium damnatum habitabat: Ter autem flagrauit, ad sed gradibus sicuti nunc adscendebatur. Carcer Tullianum uocatus apud sanctum Nicolaum: Eruditioribus tamen hic carcer Claudij triumuiru seu latorum sunt: Tullianum uero ubi sanctus Petrus sub Capitolio, ex indicio quod teste Varrone Tullus Hostilius hunc foro Romano imminentem condidit. Templum Vestã rotundum instar pilã quod Vesta terram significet, Ouidio teste, Numa inter Palatium & Capitolium dedicauit, quod & Cicero indicat. Lucus inquit Vestã ad radices Palatij deuexus in uiam nouam: nunc sanctã Mariã liberatricis, ubi plurima uestalium sepulchra uidimus eruta. Nã in ea parte uia noua multis uia sacra coniungitur. Templum Faustinae & Antonini apparet ex inscriptione prope Colimum & Damianũ. Libertatis in Auentino ex multatitia pœna à Tito Sempronio Graccho Gracchorum auo. Matutã à Seruio Tullio in foro, deinde à Camillo resectum. Fortunã uirilẽ ubi nudã uirgines inspiciebantur. Ouidius. Ut tegat hoc cœletũ uiros, fortuna uirilẽ, præstat. Amphitheatra duo: primum Titi, notissimũ fontes habebat duos ad recreandum æstu laborantem turbam: alterius sanẽ fontis nũc in uia inter amphitheatrum & arcum Constantini supersunt uestigia. Viditq; ego iam uetus numisma habens à tergo amphitheatrum, cum his fontibus. Alterum Tauri Statilij ex hortis cœnobij sancti crucis ostenditur. Theatra tria: Pompeij apud ædes Ursinorum in Florã campo, ubi stabula sunt equorum, aperte nunc cernitur, quapropter non temere fortasse posteritas hunc locum de ipsius amicã Florã nomine appellauit. Marcelli à Cæs. cœptum, ubi Sabellorum ædes. Balbi ignoratur. Bibliothecã x x i i i i. sed præcipuã Palatina & Vlpia. Obelisci sex potissimi, in circo maximo duo, quorum unus adhuc monstratur obrutus. In campo Martio unus, qui horas ostendebat. In uaticano adhuc incolumis Augusto, & Tyberio dicatus, ut ex inscriptione apparet. Hic omnino teste Plinio in sui molitione effractus est, nauis quã eum ex Aegypto iussu Augusti adduxerat, in portus constructione submersa est, & arbor quatuor complectentium ulnis crassitudine fuit. In Mausoleo item Augusti duo alti singuli ped. x l i i i. Arcus etiam plures, ex quibus tantum apparent Titi, Constantini, Seueri, Galieni ad S. Vitum, & Domitiani, qua itur per Flaminiam ad Populi ædem. Circi quatuor ostenduntur, Flaminius, & Maximus, & apud tabernas obscuras appellatas, ubi funes torquentur: quartus apud sanctum Sebastianum, ob prætorianorum exercitationem conditus, uti putatur. Naumachia quinque, ex quibus una Domitiani monstratur, è regione arcus eius inter uinearum caua dextrorsus euntibus ad ædem Populi. Curia siue senacula quatuor traduntur. Pompeij prope theatrum ipsius. Alia in capitolio esse coniecturatur, ubi adhuc columnarum inscriptio uisitur: S. P. Q. R. incendio consumptum restituit. Hostilia cum regia Tulli, ubi sancti Ioannis & Pauli ædes. Vetus apud Petri uincula. Nam & Curia,

& Curia, sicuti pleraque opera publica, dedicabantur, non tamen omnia dedicata sacra. Exquilæ, ubi Sancta M. maior, prius ad præsepe dicta, ab excubijs Serui Tullij qui habitauit. Armilustrum id putauerim spatij quod in Testatia nunc est, nam in regione Auentini ponitur, nec sanè aptior locus recensendis armis ac militibus ostenditur. Fuere & in eodem fornaces. Argiletum & ficus ruminalis, prope ambo sub palatij parte, ab latere Sancti Georgij. apud etiam templum Velabrum fuerat. Lupercal ex alia item parte supradicti montis, quæ Septizoniū spectat Seueri Imperatoris, opus sepulchri gratia conditum. Tyburis locus adhuc durat, ubi Martialis domus ex eius indicio carminis. Insuper & cloacis aqua subterlabente, urbs penè tota pensilis erat, ut ex libro tertio epistolarum Cassiodori conijcimus: inter quas cloaca maxima teste Liuius à Tarquinio prisco facta, quæ adhuc hodie monstratur è taberna quadam in Iudæorum platea, & in ripa Tyberis. Id autem ædificij, quod apud Angeli templum cernitur, ædes apparet restituta à Seuero & Antonino filio, ut ex inscriptione cernitur. Nonnullorum etiam priuata deprehenduntur. Domus Neroniana, teste Tacito incipiebat inter Cælium & Palatinum circa ferè arcum Constantini, tendebatq; in exquilias. Domus Cæsariana, ubi Liuiæ porticus, postea templum pacis. Ouidius. Disce tamen ueniens ætas ubi Liuiæ nunc est Porticus, ingentis tecta fuisse domus. Tranquillus uero ait, Templum pacis, ubi Liuiæ quondam porticus. Domus Ciceronis in palatio iuxta forum. In eadem parte Vellia est, à uellendis olim pecoribus, attondendisq; gregibus in eo loco, ut ait Varro, ubi & ædes Publicolæ diruta. Turris Mæcenatiana cum horjs, unde Nero spectauit incendium, inter thermas Diocletianas, & basilicā sancti Mariæ Maioris loco eminentiore. Priuata Traiani, id est, ædes cum thermis in Auentino, teste P. Victore: ea nunc apparent, quæ in uinea nostra comprehenduntur: nam eo usque aqua item Traiana deducebatur, ut ex marmoreis literis repertis conijcimus. Hic enim Martius frater uetustatis curiosissimus, alta effossa tellure, cameras, lithostrata, solia balnearum, latissimasq; reperit habitationes. Prata Mutia, & Quintia trans Tyberim, quorum altera prata uidemus appellari, altera Quintia, quæ Qu. Cincinnatus arabat, contra ubi tunc Naualia erant Liuius dicit esse. Naualia autem ipsa nunc Ripam uocamus. In Cælio præter aquarum formas, ædes Lateranorum, prope que æreā statuam pacificatoris M. Antonini uidemus, ut alibi narraui. Nymphaea in urbe undecim, erant enim loca principum uirorum, amœna aquis inductis. Mutatoria item magnorum priuata domus ad secessum & delicias. Basilicæ etiam plures, quò se reciperent diuersi litigantes. Reliqua sic traduntur. In urbe tota ædiculæ C C C X X X I X. Domus Mil. C C C X C V I. Insulæ X L V I Millia D C I I. uici C X X. uicomagistri. D C L X X I I I I. curatores uiarum X X I X. Officiorum pistoriæ C C L I I I I. Cohortes prætoriarum X. urbana I I I I. uigilum V I. Mensæ Oleariæ Duo milia, C C C. castra, equitum singulariorum, Peregrinorum, Misenatium, Rauennatium, Tabellariorum, Lecticariorum, Victimariorum, Silicariorum. Prætoriana, ubi nunc caput bouis in uia Appia à Tyberio ibi in præsidio dicata, primus que tyrannicum morem exercuit. Domus hic etiam maioris ædificij, ac magnorum uirorum notantur. Reliquæ insulæ. Templum siue ædem quum erat incolumis, quum uero semidiruta aut obsoleta, aream dicebant. Cœmeteria sacra, Priscilla in uia Salaria apud sanctum Syluestrum, prætextati in uia Appia apud sanctum Ianuarium: Catecumbæ apud sanctum Sixtum. Domicillæ in uia Ardeatina apud sanctam Petronillam. Ad duas laurus in uia Labicana Balbinæ: item in uia Ardeatina Calopodij, in uia Aurelia apud sanctum Calistum. Ad ursum pileatum, apud sanctam Bibianam. Comodillæ in uia Ostiensi. Thrasonis in uia Salaria. Apud sanctum Saturninū. In clium cucumeris apud S. Ioannem. Basilæ in uia Salaria. Ad insalatas in uia portuensi. Apud sanctum Felicem Basiliei in uia item Ardeatina. De cæteris uero religiosis locis, quæ in primis commemorare fas erat, inter pontifices mihi dicetur. Reliqua item profana, curiosorū scholæ diligentius perscrutanda relinquo, cum prisca urbis facies nulli satis dignoscatur, tot passæ barbarorū iniurias. Igitur his generatim prospectis, ad reliquam Latij descriptionem ueniam, quod quatuor in primis constat gētibus, Latinis, Equis, Volscis, Hernicis, omnibus inter se confusis, ut uix dignosci sit. Prisci Latini appellati, teste Festo, qui ante urbem conditam fuerant, ac ferè omnes interiire. De horum itaque aliorumq; bellis Romanis alibi simul confertim dicemus. Nunc oram ex ordine describam: primumq; Ostiam quæ ab An

Armilustrum

Argiletum

Velabrum

Lupercal

Domus Ne

roniana

Prata

Naualia

Nymphaea

Mutatoria

Basilicæ

Ædiculæ

Domus

Insulæ

Vici

Castra

Cœmeteria

sacra Ro.

Ostia

co Martio extructa, teste Liuius, militiae omniumque munerum uacationem habuit, praeter dies x x. in aduentu Annibalis, quo Reipub. subueniretur. Euerfam quondam a Saracenis Leo Quartus restituit Corfis colonis inductis. Martinus Quintus deinde turrim in ea excitauit, quam Iulianus Saouonensis cardinalis eius loci praesul magno sumptu nostra aetate refecit, occupatamque a Gallis hostibus, Alexander iterum per uim receptam, fidentiore munimine restituit. Antium Romana colonia, ut Liuius in octauo: horum naues de uictae excisis rostris, suspensisque foro nomen dedere. Hic & fortunae templum nobile, & portus a Nerone extructus, qui Antiatibus militiae uacationem dedit captus loci amoenitate, Tranquillus author. Hoc oppidum expugnatum olim a Mario & Cinna Liuius l x x x. testatur, qui inter Volscos id connumerat, ex eius ruina aedificatum postea Neptunum in littore, Columniensium castellum. Nympheti fluminis ostia, clostra Romana, Asturia caede Ciceronis insignis. Hic etiam Coradinus Imperator Henrici filius captus a Carolo primo Siciliae rege, ac securi percussus est. Mons Circeus, ubi Circe translata homines mutabat in feras, teste Vergilio. Terracina quae sacrosanctam uacationem habuit, in aduentu item Annibalis suspensam, ut Liuius x x v i. Eius portum refecit Antoninus Pius, ut Spartianus ait. Haec antea Trachina teste Strabone ab asperitate appellata, ob saxa & imminentem collem. Palus huic pontina propinqua, quam duo efficiunt amnes, Aufidus, & Vfsens: primi Strabo, alterius etiam Virgilius meminit. Et in mare uoluitur Vfsens. dicta autem Pontina a Pometia urbe uicina, quae interijt. Haec palus x x i i i i. urbium loca occupabat, ut ait Plinius ex autoritate Mutiani, exsiccata tandem a Cor. Cethego Cos. cui ea prouincia obuenerat, agerque ex ea factus, ut Liuius libro x l v i i. Insequentibus deinde seculis iterum exsiccata a Theoderico rege Gothorum, ut ex eius inscriptione in eo loco cernitur: dicta etiam lingua Volscorum Anxur teste Plinio, causam refert Seruius grammaticus, quod Iuppiter, puer Anxurus cognominatus, in ea coleretur, quasi *ἀνξυρ*, id est, sine nouacula, & imberbis. Hoc in loco mari adiungitur Appia uia, strata a Roma usque Brundisium, ut Strabo. Hodie uero ob paludes deserta est: ab laeuaque petitur euntibus Neapolim. Praeterea Capenates populi & oppidum Satura, iam extincta omnia, conspiciebatur: & Feroniae deae fons atque lucus a ferendis fructibus dictus, ob agri fertilitatem, quo Annibalem diuertisse Liuius dicit. In hac ora Amyclae fuere a serpentibus deletae Plinio, originem a Laconicis Amyclis habuere, quare Tacitae sint appellatae, Seruius causam reddit, quod irruentibus hostibus, ne urbs terreretur, conticuere: uel quod a serpentibus sine hostium tumultu sint deletae. In hac item Oseorum terra, tot antea seculis extincta, felicitatem tamen eam adsecuta, quod in theatris atque poematis Romanis eius linguae uestigia remanserunt. Formiae, quas Lacones condidere, prius Hormiae a portus commo ditate appellatae Straboni, Villa quondam Ciceroniana insignis: id oppidum nunc Mola uocatur, inter hanc & Sinuessam Strabo Minturnas ponit, Marij quondam latebras, nunc Taiectum castellum esse dicunt. Eas una cum Fregellis interluit Eris amnis: postea Clanis dictus, qui ex agro Vestino Apenninisque montibus defluit: Ptolemaeus aliquantulum a mari recedentes Minturnas ponit: Romanorum colonia fuit, una cum Vestino deducta, Sacrosanctamque uacationem habuit ob caeli grauitatem. Liuius x. Caieta cum portu nobili, Lestrigonum patria. Silius. Et regnata Lamo quondam Caieta. Etymum ab Aeneae nuptice trahit Virgilio Straboni que. Sinui Caietano continuus Cecubus mons & ager, uitis laudatus, cui adiacent Fundi uia Appia. Quae oppida sane omnia Fredericus rex Columnensibus paulo ante dono dederat, deinde a Ludouico Gallorum rege ablata. Liris amnis ex Apennino fluit, nunc Garilianus ab accolis uocatus: haud longe ab eius ostijs Sinuessae, aliud a Sueffa, celebris quondam urbs, nunc uicus paruus, in sinu locata, unde nomen accipit: atque haec quidem in ora latinorum loca praecipua. Nunc a littore remotiora attingam. Post Romam proxime ager Laurens, oppidumque Laurentum, Latini regia, a lauru in eo loco inuenta Seruius: iuxta Lauinium a Latini fratre. Lauinia uero ab Aeneae coniugis nomine, eodem teste authore. Dionysius autem tres diuersos ac propinquos populos ponit, Laurentinos, Lauinenses, & Lanuuiatas. Antonius in itinere ab Ostia Lauren. x v i. mil. passuum, inde Lauinium totidem. Lauinium, nunc Castellum Columnensium ciuitas diuina existimatur, testamento reperti quondam marmoris a Prospero ex ea familia cardinale. Municipales erant, quibus ciuitas ob antiquitatem data, sacra que addita, insuper & bello ut Liuius

Latino pepercerunt, ut *Liuius* in VIII. *Lanuuij* & *Lanuuium* ciuitas, ubi eodem teste au-
 thore templum erat *Iunonis* sospite, cui omnes *Cos.* ex omnibus ciuitatibus sacrificabant.
Numicius annis *Aeneae* morte insignis: quem undis immersum, pro *Ioue* indigete colunt.
Ardea, *Turni*, & *Rutulorum* regia, à *Danae* *Persei* matre aedificata, quae adhuc exstat. *Al-*
ba *Ascanij* aedificium ante urbem conditam annos CCC. ubi reges longo ordine usque
 ad *Numitorem* & *Amulium* successere: hic mons & lacus, & templum *Iatialis Iouis* *Tar-*
quinio *Prisco* impulsore aedificatum, quò ad *ferias latinas* quotannis conueniebant, uisce-
 ratioq; fiebat, id est, carnis distributio singulis petentibus, iuuenis que sacrorum princeps
 ex eadem gente constituebatur. *Cicero* pro *Milone*: Vos *Albani* tumuli, Nam hodie quoq;
 ab *Appia* porta usque ad *Albanum* sepulchra tota ferè uia uisuntur: unde paucos ante
 annos effossam ac delatam ad aedis conseruatorum magno miraculo uidimus mulierem
 integro corpore oblitam crasso unguento, supra annos M. CCC. quantum ex erutis uici-
 nis marmoribus conijcere poteramus extinctam. *Albani* uicti à *Tullo* *Hostilio* fuere, ac in
Coelio monte permitti habitare: oppidum à *Romanis* dirutum, atque iterum restitutum
Henricus tertius Imperator rursus deleuit. Nunc autem *Sabellorum* ditiois. Prope eti-
 am *Sabelli* castrì uestigia uidentur, unde gens ea originem duxit, ubi coenobium antiquum
 refecit aetate nostra *Ludouicus* Patriarcha *Aquileiensis*. *Aritia* urbs quondam nunc *Ric-*
cia uocata in breue redacta castellum à *Syluio* *Sabello* possessum. Huic proximum *Dianae*
Tauricae templum fuerat, quod *Artemisium* uocabant CLX. stad. ab urbe distans, ho-
 die *Cinthianum* putatur ex *Dianae* nomine adhuc uocatum *Columnensium* castrum. Hic
 plurima licia ac uitae superstitionum pendebant: hic uallis inter utrunque oppidum ubi
Aegeriae *Numae* que collocutio dicitur fuisse. Hic *Hippolytus* *Virbij* nomine postquam
 reuixit translatus. *Orestes* quoque & *Iphigenia* ex *Taurica* regione cum deae simulacro
 aduectae, templum id constituerunt: ubi rex *Aricinus* sacerdos nefario ritu praeficitur, qui
 regem ante se & hostiam humanam prius maclauerit. Itaque fugitiuus est aliquis semper
 necem & ipse continuo ac insidias cauens: autores *Strabo*, & *Sillius*. *Cinthiano* item pro-
 ximum est lacus in alta ualle nemoribus cinctus, in quo demersam antiquitus nauim *Pro-*
sper *Card.* *Columnensis* patrum memoria extrahi iussit, quam *Baptista* *Albertus* uir pla-
 ne antiquarius ac doctus, existimabat de industria collocatam, ut inde fons oppido submi-
 nistraretur. Nemus item aliud oppidum uicinum sub eadem familia. In *Nemorensi* *Caesar*
 uillam inceperat loci amoenitate captus, ut *Tranquillus*. *Tusculum* clarum uilla *Cicero-*
niana & *Catonum* genere, aedificium *Telegoni* *Vlyssis* & *Circes* filij. *Sillius*. *Moenia*
Laertis quondam regnata nepote. Videmus nunc eius uestigia supra castrum *Frascati*,
 fontem que ex eo usque *Romam* manantem. *Tusculani* *Frederici* *Aenobarbi* Imp. quon-
 dam coniuncti copijs, *Romanos* insigni clade adfecere, ut postea resipiscere non esset. *Ro-*
mani itaq; memores iniuriae post aliquot annos tanta in eos ira perciti sunt, ut uix urbis fun-
 damenta relinquerent. *Algidum* in alto monte situm ex aeris algore propterea dictum, nunc
Roca papae ex ueteris situ descriptionis existimatur, sylua que proxima adhuc *Allij* sylua
 cognominatur. *Collatia* prope *Romam* uia *Tyburina*, ubi stuprum *Lucretiae*, nunc nul-
 la uestigia. *Gabij* uia *Pranestina* distant centum stadijs ab urbe aequae ac *Praneste*, ut ait
Strabo. Id *Zagarolum* quidam existimant quod mihi non probatur, cum propinquiores
 urbi ex supradicta autoritate deprehendantur, potius autem interiere. *Lacus* *Regillus*
 nunc *S. Seuerae*. *Columna* oppidum cuius adhuc uestigia uidentur *Praneste* uero ipsum
 in conspectu urbis orientem uersus autorem habet *Caeculum* *Vulcani* filium apud *Vir-*
gil. *Strabo* *Polystephanum*, *Plinius* *Stephanem* appellat, dicitq; *Praneste* ob *lentisci* co-
 piam postea uocatum, quod *Graeci* $\pi\epsilon\gamma\iota\upsilon\mu$ dicunt. *Festus* autem, quod montibus praestet,
 ubi situm est. Hic *Sulla* XII. hostium milia una cum ipso *Mario* iuniore interfecit. Tem-
 plumq; fortunae condidit, unde sortes petebantur. In eoq; lithostrata primum coepere, ut
 autor *Plinius*. Hoc oppidum insequentibus temporibus etiam dirutum, primum à *Boni-*
facio VIII. Deinde *Eugenio* IIII. Versus autem meridiem *Labici* oppidum, quod
 nunc *Vallismontonom* comitum ditiois, quidam eruditi putant. *Ser.* dicit hos à *Glau-*
co *Minois* filio etymum trahere: Nam cum is in haec loca ueniret, uidissetq; disiectos,
 zonam tribuit, qua sese clypeosq; accingerent, quasi ἀπὸ τῆς λαβῆς *Virgilius* & *picci* scu-

Lanuuij
Numicius
Ardea
Alba

Aritia

Cinthianum

Vallis aegeriae

Iphigenia

Aricinus

Rex

Lacus

Nemus oppi-

dum

Tusculum

Algidum

Rocca

Collatia

Gabij

Lacus regil-

lus

Columna

Praneste

Labici

Labici ta Labici, Liuius in IIII. Q. Sulpitius Priscus oppidū Labicos corona aggressus scalis ca-
 ptum diripuit. Censuitq; senatus frequentem coloniam deducendam, coloni ab urbe CL.
Tybur missi iugera acceperunt. Tybur xvi. ab urbe mil. Argeo positum colono. Corax alter
Corax rius autor oppidi distantis xx. passuū millia Tyburtini & Tyburtes dicuntur, apud hos
 multa uetustatis monumenta, Hadriani & Marij Vopisci uillarum, Tyburtinus lapis, A-
Anio nio flumen cum Albunea, qui apud eos cataractis impellitur magno impetu è sublimi in
 præceps. Dicitur apud ueteres, tum Martialem, ebur ac dentes candidos reddere: apud
 Pausaniam uero frigidum primo ingredientibus, deinde calefcere: oritur Tacito è monti-
 bus Sympruinis, coniungitur Tyberis, tertio ab urbe lapide. Tibur dirutum quondam à
 Frederico Aenobarbo Imp. post aliquot annos restitutum est. Via tiburtina ultra Anie-
Mons sacer. nem III. mil. conspicitur mons sacer quod Ioui sacratus esset, ut ait Festus. Huc plebs
Velitrae Romana olim secessit. Velitrae, incolæ Veliterni & Velitrani Augusti genere insignes, ho-
Nymphæus die ditissima ciuitas. Deinde Nymphæus fluuius. Hinc Volsci incipiunt. Inter orientem ue-
Volsci ro & Septentrionem Fidenas inter Anienem & Tyberim ac Eretum fuisse deprehendi-
Fidenæ mus, quod Plinius teste Tyberis eos à Vaticano sicuti Crustuminiōs à Veientibus diuide-
Legati Ro. à bat. Distitisse præterea XL. stadijs tantum ab urbe Dionysius dicit. Coloni enim Veien-
fidenatibus tum fuerant, Contra quos post Sabinos primum bellum gessit Romulus. Liuius IIII. scri-
interfecti bit eos Veientum consanguineorū suorum bello irritatos, Romanos legatos interfecisse,
Crustuminij quorum statuæ in rostris ob honorem positæ fuerunt. Mox Fidenis expugnatis necatisq;
Caletranus fontibus, noui coloni inducti, quibus Fidenates interfectis rursus rebellauere. Iterum ab
ager Aemylio Dictatore captæ desolatæq; sunt. Fidenis, ut ait Tranquillus, ruina theatri homi-
Ceninenses num xxxii. millia periere. Crustuminij paulo supra Fidenates, Ager Crustuminius &
Antennates Caletranus dicitur Plinio oppidorum nomina tenere. Crustuminiū oppidum Colo-
Eretum nia Albanorum Dionysio esse dicitur. Liuius quoque scribit hos populos simul & Ceni-
Nomentum nenses & Antennates, indignatos ex raptu Sabinarum, contra Romanos profectos fuisse
Bole Coriolū Acrone Duce, ex quo uicinos fuisse apparet. Ideo Plinius inter Sabinos ponit. Strabo au-
Satrium tem inter Latinos. Inter Crustuminiōs Eretū oppidum, nunc mons Eretundus. Virgilius
Longula Ereti manus omnis, iuxta hoc Nomentum ponunt castrum hodie notissimum, uiam ha-
Nouella bet ab eo cognominatam: omnia sanè ditionis Vrsinorum. Plinius connumerat populos
Polustra LIII. in antiquo latio, iam usque suo tempore interiisse, inter quos Fidenates, Col-
Corbio Ver- latiam, Gabios, Crustumium, Antennam, Ceninam, Bolas, Coriolum, quò se Mar-
telia tius Coriolanus exul receperat: opida que huiusmodi teste Liuiō Romanis Aedem, Sa-
Trebia trium, Longulam, Coriolos, Nouellam, Polustram, Corbionem, Veteliam, Trebiam,
Pedum Labicos, Pedum. De hoc Liuius. Ad urbem à Peto ducta, & ad fossas Claudias & Bo-
Hernici uillas ab urbe passus mille populatur. Peto autem quod hic commemoratur Horatius
Alatrium meminit. Quid dicam te nunc facere in regione pedana: Hernicorum nunc populos Cam-
Anagnia paniam uocant, sunt autem Allatrium, Anagnia, Frusino, prope quem Cosas labitur
Frusino fluuius Strabonī. Verulum, Signia, uini austeritate notissima. Ferentinum. Hernia enim
Cosas flu. saxa ipsorum lingua uocant, quibus horrescit tota regio, de his Liuius in V. Mar-
Verulum tius Tremulus Longus omnem gentem Hernicam in deditionem adcepit. Et paulo ulter-
Signia rius. Anagninis qui arma Romanis intulerunt ciuitas quæ sine suffragij latione data fue-
Ferentinum rat adempta, & magistratibus præterquam sacrorum curatione interdictum. Volsci se-
Volsci ptentrionem uersus cum Marsis terminant, quorum Sueffa caput: quam ultra Lirim
Sueffa sitam Tarquinius Priscus adscitis Hernicis expugnauit, una cum Pometia, è cuius ma-
Pometia nubijs templum Ioui latiali apud Albanum excitauit. Pometiæ uero urbis & agri Po-
Casinum metij in hac parte frequens apud autores mentio, quæ iam & ipsa interiit. Huius enim co-
 loni Sueffam migrarunt, ex quo Sueffa Pometia dicta, deinde Vestinorum. Supra uero
Sora colo. Casinum præclara ciuitas latinorum nouissima, inquit Strabo, nunc oppidum cum Ceno-
 bio S. Germani diui Benedicti commemoratione nobilitato. Silius. Nymphisq; habitata
 Casini Rura euastantur. Sora colonia quæ tempore Annibalis defecit ad Samnites inter-
 fectis Ro. colonis: uicta deinde à M. Pœtelio & Gn. Sulpitio. Coss. ac Samnitibus securi
 percussis deducta noua colonia, ut Liuius. Postremo à Frederico Aenobarbo, sedente Gre-
 gorio VII. diruta est. Nostra ætate Ducem habuit urbis præfectū Sixti pont. fratris filii.
 Sub

Sub Sora inter Liris fluente, ueluti insula Interamna continetur Plin. In hac parte est illa insula Interamna
 amœna, de qua loquitur Cicero de legib. Hic etiam Fregellæ olim urbs florentissima, cū à Fregellæ
 Romanis defecisset diruta, & ad uicū iam usq; à Strabonis tempore redacta. Ea nunc siue Aquinum
 ex eius ruinis Ponscoruus oppidum existimatur. Silius: Et quæ fumantem texere gigan- Melpha
 ta Fregellæ. Aquinum iuxta est quod Melpha fluuius abluat Straboni: Et Arpinum. Quo- Arpinum
 rum alterum diui Thomæ, alterum Ciceronis & C. Marij natalibus gloriatur: ex quo Ar-
 pinates hodie ob honorem tanti municipis tris literas M. T. C. pro signo publico con-
 scribunt. Liuius in V I I I I. eo anno Sora & Arpinum recepta à Samnitibus: & libro X.
 Arpinatibus & Trebulanis ciuitas data. Atina inter Liris & ipsa confluenta. De qua Atina
 sic in libro Coloniæ scribitur. Atina muro deducta Colonia. Deduxit Nero Claudius.
 Iter populo non debetur. Ager eius pro parte in lacinijs & strigis est adsignatus. Virgilius
 quoque Atina potens in catalogo dicitur. Scaptum iam interiit. Frabateria quæ nomen Frabateria
 adhuc retinet. Meminere Silius & Iuuenalis. Venafrum bacca nobile. Setia. Priuernum Venafrum
 Camillæ patria. Virgilius: Priuerno antiqua Metabus cum excederet urbe. Proxima huic Setia.
 Sermoneta nouo nomine oppidum. Cui Caietanorum familia paulo ante dominabatur: Priuernum
 qua sublata ab Alexandro ea terra cum uicina circum regione Lucretiæ filia concessa. Sermoneta
 Atrium in eo est itinere, nunc Itrium. Atriani inter priscos Latinos à Dionysio commemo- Atrium
 rantur qui rebellauerunt. Hos autem populos confuse ab autoribus positos, est difficile sane Atriani
 iudicare inter quos fuerint, sicuti supra narraui. Nam & Antium urbi uicinum, & Veli- Velitæ
 tras Liuius inter Volscos ponit. Volscis enim, inquit, uicinis Veliternis ager ademptus:
 & Velitras coloni ab urbe missi. Et alibi Sp. Cassius Cos. Antiates Volscos fundit, fu-
 gatq; compulso in oppidum Longulam persecutus, mœnibus potitur. Equi etiam qui Equi
 fuerint populi non facile distinguuntur, commixti alioqui Latinis & Volscis. Verba tan- Liuius
 tum Liuij ponam ex libro V I. ut per ea sit cuiq; perspicere. Camillus, inquit, uictor ex Bole
 Volscis in Equos transit, & ipsos bellum molientes cum exercitu eorum ad Bolas oppres-
 sit, ac urbem aggressus, primo impetu cepit: & item lib. X. Soram atque Albam Coloniae Alba inter
 deductæ. Albam in Equos V I. milia Colonorum scripta. Equos

V M B R I, S A B I N I.

VM B R O S Plinius uetustissimos Italorum ponit, quasi *ὄμβρος*, quod in un- Vmbri
 datione terrarum imbris superfuissent. Prius Siculos ait, Liburnosq; ex-
 pulere, qui agrum Præcutianum Adrianumq; inuaserant. Demum & ipsi
 à Tuscis expulsi sunt C C C. eorum urbibus expugnatis. Tusci uero dein- In Vmbria
 de à Gallis. Stephanus grammaticus ex autoritate Aristotelis scribit in Vm- ter animas
 bria ter in anno animalia parere, arbores biferas fructus ferre: Mulieres plerunq; gemi-
 nos parere. Termini eorum hinc Tusci, inde Sabini. Ex aquilonis autem latere longo tra- lia pariunt
 ctu usque ad mare Adriaticum Straboni protenduntur. Nunc uero Apenninum non tran-
 seunt. Primum igitur post latium oppidum Otriculum in monte situm. Quod quidam in- Otriculum
 ter Sabinos ponunt, ut Strabo, Plinius inter Vmbros. Ameria urbs antiquissima condita Ameria urbs
 Annis D C C C L X I I I I. ante Persicum bellum ut Plinius ex autoritate Catonis. Tudæ
 Ager Amerinus, ut scribitur in libro Coloniæ, lege Augusti est designatus, & uetera- Martis templū
 nis est quidem adiudicatus, & pro extimo libertatis legem sunt secuti, ubi termini ambi- Iturum
 guum nuncq; circa ipsum oppidum, sed extra tertium milliarium Lex Cæsariana operta est, Arnate
 in absoluto termini siti sunt, id est, S S. P. S. De D. C C C. P. S. X I I. Tudæ, Silius: Casuenni
 Et gradiuicolum excelso in colle Tudertem. Martem enim colebant. Nunc quoq; natū ad Carfuli
 arma populū uidemus, & cōtinuis seditionibus ad nihilū pene redactum. Iturū Strabo hic Ceretum
 cōmemorat. Plinius uero Arnates, Casuentinos, Carsulos, quam nūc Cascinā uocāt. Sunt Mons falcus
 & nouis nominibus Cæretum, Mons falcus, Pōtum, clarū Ludouico iurisperito: Meuania Pontum
 clara Propertio & Clitūno amne dealbādīs iumētis memorabili. Eam quoq; Tines paruus Meuania
 fluuius præterlabitur, ut Strabo & Silius, Spoletū Colonia Ro. teste Plin. in lib. Coloniæ Clitumnus
 scribitur

- Spoletum* scribitur. Ager Spoletinus in iugeribus & limitibus intercisuis est adsignatus ubi cultura est. Cæterum insolutus est montibus, uel subsitus, quæ reipub. alijs Cessa Censita sunt. Nam & multa loca hæreditaria accepit eius populus. Hic Theodericus rex nobile prætorium extruxit, cuius successores Gothi oppidum id euerterunt, restitutum deinde à Narsete. Hic etiam ducem Longobardi constituere, unde hæc regio tota apud posteros cognomen accepit. Alisium & Alisinales incolæ, Plinio, Ptolemæo, clarum Diuo Francisco eiusque templo nulla materia constructio. Huic mons imminet Alis, qui oppido nomen dedit, quin & fluuius simul putatur ex uersu Propertiano, subiectumque montibus Alisinis esse, quem Chiagium nunc uocant. Tifernum prope Tyberim nunc ciuitas castelli, ut ex Plinio conijcimus, qui ait Tyberim per Umbros non longe à Perusia Tiferno ac Otriculo ferri: Tifernatesque inter Umbros collocat. De hoc scribitur in libro Coloniarum. Ager Tifernus in Centurijs fuit adsignatus, postea iussu imperatoris Tyberij Cæsaris quis prout occupabat miles. Deficientibus his alijs paucioribus est adsignatus, termini plerique qui ratione obseruationis tantum ascendunt quantum rectura limitum. Hodie in ea ciuitate
- Vitelliorum factio* Vitelliorum factio præpollet. Nicolaus eius familiæ princeps à Sixto pontifice pulsus: deinde populi fauore restitutus arce disiecta, tandem multa quondam in patria cæde facta facili morbo decessit. Filij pariter extincti. Camillus in prælio. Paulus quod bellum aduersus Pisanos coeptum ducere putaretur, captus à Florentinis quibus militabat, ac securi percussus. Vitellotius denique natu minor idem secutus fatum sub duce Valentino Alexandri Pontificis filio, cuius exercitum ducebat: quum aliquando transfugisset, reconciliationis deinde simulatione Senogallia, una cum cæteris captus ac trucidatus est. Qui uix tyrocinio posito iam pene toti Italiae tum Gallorum regi formidolosus coeperat esse. Cuius cæde accepta fratri notho patriæ præfili in oppidum redeunti, Tifernates portas clausere, ac sese antiquo ecclesiæ iuri Alexandroque pontifici permisere. Oppidum Burgi sexto hinc milliario. Quod mœnibus auxit Guido Petramala Arretinus præsul, ditionis ecclesiæ ab Eugenio 1111. Florentinis ob duodecim millia aureorum mutua pignori datum. Fulginia urbs Silio appellatur. Plinius Fulginates nominat, & Foroflaminenses: Strabo tantum forumflaminij. Historia recentior habet, quod à Longobardis id oppidum dirutum fuerit, ubi Forum flaminij, aliudque prope instauratum quod nunc cernitur. Huius loci tyrannus Vgolinus Trincius sub Bonifacio 1x. fuit, eique Perusiam quandoque rebellem subdidit. Eius successor Conradus cum Brachianas partes sequeretur Martino v. pontifici aduersas, per Franciscum Sfortiam ei bellum mouentem ad ipsius Pontificis ecclesiæque autoritatem se conuertere, ex datæ pacis conditione compulsus est. Ispellum in codice situm Straboni Plinioque, antiqua Brachianorum possessio. Nuceria in Apennino sita. Quatuor eius nominis in Italia, alia in Campania, tertia item in Apennino prope Mutinam: Quarta in Apulia, Nuceria Apulorum Ptolemæo uocata, alijs Luceria.
- Gualdum* Gualdum nouum oppidum Pontificis, sequitur factiones Perusinorum. Inginum Plinius inter Umbros Ingininos ponit & Arnates. De his urbibus Silius sic ait: His urbes, Arna, & lætis Meuania pratis. Ispellum, & duro monti per faxa recumbens Narnia, & infectum nebulis humentibus olim Inginum, patuloque iacens sine mœnibus aruo Fulginia. Inginum quidam Eugubium falso putant, quum de lino Eugubino Plinius mentionem faciat, quapropter antiquum & ipsum, quod decorauit Vbaldus eius urbis & ciuis & præsul sub Alexandro 111. uir sanctissimus. Hanc ex pontificum ditione primus occupauit Antonius Feretranus. In hac prouincia ponunt & Saxoferratum, de quo plura mox in Piceno.
- Sabini* S A B I N I iuxta Umbros ponuntur, dicti Plinio quasi Seuini à deorum cultu. Strabo antiquos esse Sabinos, & indigenas dicit, ab eisque & Samnites, quos etiam Sabellos uocant, & Picentes descendisse ac uiam salariam strauisse, quæ à porta Collina incipit, & inquam Nomētana incidit apud Eretum Sabinorum oppidum, supra Tyberim iacens, Cato à Sabino Sangi filio ortos. Dionysius commixtos Laconibus dicit, qui fugientes duritiem legum Lycurgi in Italiã circa Terracinam Feroniæ Templum cõstituere, ex eisque pars ad habitandum cum Sabinis profecti, puritatē uiuendi, moresque laconicos docuere. Silius à Sabo & Sancto uidetur originem repetere. Ibant & genti pars Sanctum uoce canebat Aureorem generis, pars laudes ore ferebant Sabe tuas, qui de patrio cognomine primus Dixisti populos

populos magna ditione Sabinos. Sanctus hic, ut ait Ouidius, tribus appellabatur nomini-
 bus: Sanctus, Fidius, Semipater. Quærebam Nonas Sancto Fidio ne referrem, An tibi Se-
 mipater: cum mihi Sanctus ait. Cuicumq; ex istis dederis, ego munus habebō. Nomina ter-
 na fero, sic uoluerit Cures. Cures enim Sabinorum quondam Metropolis interiere. Tatij
 Numæq; patria, unde & quirites dicti Straboni. Sabini igitur Nare & Aniene fluminibus
 interluuntur. Nar enim, ut Plinius ait, è monte Fiscelli defluens iuxta Vacunæ nemora &
 Reate: ex alia parte Anio ex monte Trebanorum Plinio ortus Lacus tris amœnos ambo
 faciunt, qui Sublaqueo quod & Sublacum dicitur, nomen dedere. Tacitus è Sympruinis
 montibus ait Anienem oriri. Farfarus amnis ubi Cœnobium celebre ac notissimum. Vir-
 gilius: Et amœnæ Farfarus undæ, proximus est. & Allia item paruus amnis clade Ro. insi-
 gnis, nunc Curresius ab accolis dicitur. Cæteros Sabinorum populos Plinius latiores facit
 quàm Strabo. Nam ab Anieni propinquis incipit, in quibus sunt Fidenates, Crustumij,
 Eretum, Nomentum, & huius generis, de quibus inter Latinos dixi Strabonem secutus.
 Reate Sabinorum urbs Italiae medium Plinio. Hic prope campus Roseæ, & lacus Veli-
 nus, qui ab oppido nunc Pedeluco nomen accipit. Virg. Et Rosea rura Velini. Plinius scri-
 bit, cū Vopiscus causam apud Prætores ageret, campos Roseæ dixisse Italiae fumen esse,
 in quibus perticas pridie defectum gramen operiret. E Reate orti Sacrani sunt appellati,
 ut inquit Festus, qui è Septimontio Ligures Siculosq; eiecerunt. Nam uere sacro erāt orti.
 Festus Arcades esse dicit, qui cum pestilentia laborarent sacrum uouerunt uer. Virgilius:
 Sacranæq; acies. Reatinos mulos Strabo magnopere commendat. Præterea Narniam,
 Trebulam, Interamnam, Nursiam, circaq; loca: Plinius inter Sabinos ponit: Strabo inter
 Umbros. Narniam, Nar amnis interluit. Nequinum antea dictum, ob loci iniquitatem ac
 asperitatem, Plinio. Hinc fuit Captamelata Dux inuictissimus, & qui plures Venetis uicto-
 rias peperit, quamobrem ab illis equestri statua est honoratus. Adiacet & Narniæ Tetri-
 cus mons asperrimus, unde Tetrici homines seueri dicuntur Festo. Virgilius: Qui Tetri-
 cæ horrentis rupes amnemq; seuerum, Casperiosq; colunt, Forulos, & nomen Imelli. Qui
 populi iam interiere simul cum Amiterno, cuius Plin. & Alfatenia, cuius etiam Lilius me-
 minere. Interamna prata adeo irrigua habet, ut quater in anno secentur Plinio. Post hanc
 interamnæ, duæ eidem ponuntur auctori, inter Præcutinos, ut alibi dixi, quæ Lilio Interam-
 nis dicitur libro I X. ac inter Latinos. Trebula hodie Treuium. Plinius ait hanc Mutiscas,
 & Suffenates prius uocatas. Virgilius: Oliuiferaq; Mutiscæ. Fluius autem prope oppi-
 dum Tinna Plinio memoratus existimatur. Silio Timia uocatus. Timiæq; inglorius am-
 nis, quidam hunc chiagium potius. Nursia cunctis borealior: hic Sanctulum presbyterum
 ac confessorem colunt, qui tempore Gregorij primi fuit. Nursinos, Augustus grauius
 multauit, quod in tumulo suorum, qui apud Mutinam ceciderunt, pro libertate extinctos
 inscripserunt. Huic uicinum oppidum Carsuli Plinio, unde Carsulani quod Cascinam
 nunc uocant.

Sabus
 Sanctus
 Cures me-
 tropolis
 Nar flu.
 Sublaquei
 & Sublaci
 Farfarus
 Allia flu.
 Reate Italiae
 medium
 Velinus lacus
 Cæpus roseæ
 Sacrani
 Muli Rea-
 tini
 Narnia que
 & Nequinio
 Tetricus
 mons
 Casperij
 Foruli
 Imellum
 Amiternum
 Alfatenia
 Interamna
 Trebula que
 & Mutiscæ
 Tinna
 Sanctulus
 Nursia
 Carsuli

PICENTES.

PICENTES numerosi quondam populi: C C L X. eorum oppida in pote-
 statem populi Romani uenisse, ortos præterea à Sabinis uoto uere sacro au-
 tor est. Plin. Straboq; eosdem dicit usos Pici ductoris auspicijs, unde Picentes
 dictos & regionem Picenum, cur autē nunc Marchia dicatur superius in re-
 gione Venetiæ dixi. A populo Romano & hi una cum Marsis defecere, in
 quos demum uictor Pompeius Strabo Magni pater acriter animaduertit. Siti sunt trans
 Apenninum ad mare usq; Adriaticum longe magis quàm late porrecti, ut ait Strabo: à Ru-
 bicone usq; ad Homatrium fluuium ac Adriam oppidum. Rubicon ipse nūc Pisitella, par-
 uus quidem amnis, sed memorabilis quod terminus Gallorum ac Ro. prouinciæ fuerit,
 nec legionibus ultra transire licebat, ut ex inscriptione eius loci huiusmodi: P. R. Im. miles,
 tiro, comilito, quisquis es manipularie ue centurio ue, turmæ ue legionarie ue, sistito uexil-
 lum, nec ultra hunc amnem Rubiconem signaue ductū com meatum ue traducito. Si quis
 huius iussionis ergo aduersus ierit, fecerit ue, adiudicatus esto hostis populi Ro. ac si con-
 tra patriam arma tulerit, penatesq; è sacris penetralibus asportauerit S. P. Q. R. Sanctio
 plebi sciti, s. v. c., Ariminum Lilius X I I I I, coloniam dicit in Picenum cum Beneuen-

Picentes
 Pici auspicijs
 Marchia
 Rubicon flu.

to deſuetam. Rurfus lib. xiiii. Sempronio prætori Ariminum prouincia obuenit. Strabo Vmbroſorum dicit Coloniam. Hæc prius à Cæſare occupata, initium belli ciuiliſ dedit. Huc uſq; uia flaminia munita fuerat ut in Gallia dixi. Hic & concilium celebratū, quod *Concilium Ariminēſe* Hieronymus improbatum dicit. Ornatur hæc urbs præſule ſimul, & martyre Gaudentio. *Gaudētius* ſub Conſtantiō principi, ob Arrianos ei aduerſos. Patria fuit Ephelinus ſepultusq; in eadem regione, ubi templum ſimul cum Cœnobio dicatum ei poſtea fuit. In porta urbis hæc legitur inſcriptio: Imp. Cæſar diui Iul. Fi. Auguſtus Pont. Max. Cos. xiiii. Trib. Pot. xxii. P. P. murum dedit curante L. Turno Secundo Aproniani Præf. urbis Fi. Actio. v. c. Correctore Flam. & Piceni. Inſequentibus temporibus à Vitige Gothorum rege obſeſſum: Ioannes Vitaliani Dux Iuſtiniani Cæſaris defendit. Quumq; exarchatui ſubefſet unā cum uicinis oppidis Romano ceſſit Pōtifici: poſtremo in Malateſtarum ditionem uenit. Quæ familia à Malateſta initium ſumpſit temporibus Othonis iii. cuius amicitia atq; autoritate plura ille obtinuit loca. Ex hoc nati Maſtinus, Pandulphus & Galeoctus. Hic ultimus cognomento Vngarus appellatus, dux belli clariffimus fuit anno mccc. xxxiiii. Clementi v. contra Nicolaum Eſtenſem militauit: Quamobrem Arimini Vicarius eſt factus. Tris & hic liberos ſuſcepit, Carolum, Pandulfum, Galeatium. Carolus res in Italia magnas geſſit, ſæpe Florentinis, ſæpe Venetis militando, moribusq; ac grauitate fere Catoniana. Galeatius Piſaurum & Forum Sempronij tenuit. Quorum altero Francisco Sfortiæ, alterum uero Forum Sempronij, Urbini Comiti uendidit. Pandulphus & ipſe militia clarus apud Mediolani ducem Ioannem Galeatium multa ſtrenue geſſit. Brixiam, & Bergomum in ſuam poteſtatem redegit, diuq; tenuit, tandem omnia pulſus à Venetis amiſit. Tris item hic genuit liberos: Robertum, Sigifmundum, & Malateſtam: quorum primus natus maximus Ariminum poſſedit, uir ſanctitate ac miraculis clarus, uxorem quam duxit nunquam attigit, nihilq; ei potius fuit, quàm egentibus opes diſtribuere, ac pudicitiam perpetuo cum iuſtitia & uitæ abſtinētia colere. Quondam à pontifice quædam loca ad eum pertinentia reddere iuſſus, conſeſtim obtemperauit. Cum coorta in eum ſeditione quod minus rem curare uideretur ſtriſtis gladijs peteretur, ante omnia effuſis ante deum precibus, foras mox egreſſus ſeſe illis inermem tunicatumq; tradidit, Ad cuius adſpectum omnium animi delinuti ac furor compeſſus. Malateſta Nouellus appellatus Ceſenam Ceruiam Bretonorum poſſedit. Sigifmundus quum prior eſſet ætate Roberto extincto Arimino ſucceſſit, quum ante Fanum Senogalliamq; teneret, uir facinoribus cooptus & maioribus diſſimilis, cuius atrocitas facta ſatis in oratione Pij pontificis cum condemnatus fuit, manifeſta ſunt. Dux alioqui belli haud obſcurus. Hic tamen (quis crederet) leui morbo ac facili periit, præteritorumq; pœnitere monſtrauit, relicto filio Roberto *Robertus magnificus* gnifico cognomento. Qui ex duorum bellorum uictorijs oſtendit iuuenis quantum ceteris præſtitiffet noſtri ſeculi Ducibus ſi per immaturam mortem licuiſſet. Altero cum Neapoleonem Urſinum à Paulo ii. miſſum cum ingenti exercitu ſociali ad Ariminum expugnandum, cum longe paucioribus ipſe ſuperauit. Altero uero Alphonſum Calabriae ducem contra Sixtum pontificem ſumma ui proficiſcentem, collatis ſignis in prælio fugam turpiſſimam adripere compulſit, captis omnibus fere eius exercitus principibus uiris. Roberti deinde filium nothum Pandulfum, poſtquam is aliquot annos ſine controuerſia patriam tenuiſſet ditionem, nuper Alexander pontifex expulſit, Cæſare filio ſurrogato: quo deieſto ille ſtatim reuerſus quum ciuibus non ſatis fideret, urbem Venetis tradidit, qui eam ad hunc uſque diem quanquam reclamante pontifice retinent. Fuit & ex eadem familia *Baptiſta Malateſta* Baptiſta Malateſta, cui & Leonardus Arretinus, & plurimi eo tempore eruditi, ut ſceminæ doctiſſimæ ſcripta plurima dicabant. Poſt Ariminum ſequitur in ora caſtrum Durantis à Gulielmo Duradi decano Carnotenſi ædificatum, illo qui ſpeculum iuris compoſuit, cum illuc theſaurarius à Martino iii. miſſus eſſet. Piſaurum ciuitas ab Iſauro fluuio proximo, nunc Folia appellata, Romana colonia ſimul cum Mutina & Parma deducta, ut Liuius *Piſaurum colo.* *Iſau flu.* xxxix. Inter colonos autem qui traducti fuerant, Accius Tragœdiarum ſcriptor ab Eufebio memoratur, & iuxta fundus Accianus ab eo cognominatus. Totiæ & hæc ruinaſſa. Deinde à Belifario reſtituta, poſteris temporibus à Malateſtis, ut dixi, domi nata, à quibus diuendita Sfortiæ & Alexandro fratri conceſſa eſt. Huius poſtremo filius Conſtantius Ioannem filium nothum ſucceſſorem habuit. Is ab Alexandro pont. gener ad ſcitus,

scitus, spreto mox matrimonio ac dirempto ab eiusdem exercitu nuper expulsus, ac filius
 surrogatus est, quo rebus excidente Io. statim reuocatur. Prope Isaurum Crustumium tor
 rens est. Lucanus, Crustumiumq; rapax, hodie Conchiam uocant. Focaria item promon
 torium cum IIII. paruis oppidulis. Fanum fortunæ similē passum ruinam. Et ab eodem
 restitutum, Cardinale nunc suo Iulij beneficio decoratur Gabriele iuris peritissimo. Metau
 rus amnis cæde Asdrubalis memorabilis. Senogallia à Senonibus condita. Silius, Et Seno
 num de nomine Sena. Hanc Sixtus præfecto urbis fratris filio regendam concessit. Esis flu
 uius qui & oppido Esiio nomen dedit Plinio, nunc Flumelinus dictus. Ancona è situ quod
 quasi cubitum in Adriaticum promineat. Siracusanis qui Græci Dorici erant Dionysij ty
 rannidem fugientibus, ædificata Stra. Lucanus. Quam Dorica sustinet Ancon. Eius humi
 lior pars à Gothis quondam obsidentibus disiecta, Conone Iustiniani duce male defenden
 te: ab altero deinde duce Narsete, & obsidione liberata, & ædificijs restituta, profligatis ab
 eo LXXII. Gothorum nauibus. Postea à Saracenis Lotarij Imp. Sergij Pont. tempori
 bus post Venetorum naues in Tergestino sinu incensas, oram omnem depopulantibus
 Ancona capta atque incensa est. Portum in ea excitauit Traianus princeps ex marmoris
 eo loco inscriptione: Imp. Cæsari Diui Neruæ F. Neruæ Traiano optimo Aug. Germa
 nico Dacico. Pont. Max. Trib. Pl. XXI. imp. XI. Conf. VI. P. P. Prouidentis. princi
 s. P. Q. R. Quod ad accessum Italiæ hoc etiam addito impensa sua portu, tutiorem nauis
 gantibus reddidit. In libro autem Coloniæ sic scribitur: Ager Anconitanus limitibus
 græcicis in centurijs est adsignatus. Post Anconam Numana sita est, quidam Huma
 nam dicunt in marmore legisse, ueteris uestigia nominis tenens, à Siculis item condita. Plin
 ius meminit, etiam Silius. Cupra uetusta urbs Tuscorum ædificium, ubi templum Iuno
 nis erat quod Cupram Iunonem appellabāt, ut Strabo: Silius quoq; Quis littoreæ fumant
 altaria Cupræ. Castrum nouum, uetus etiam oppidum, hodie Flautanum. De his scribitur
 in libro Coloniæ. Ager Cuprensis, Truentinus, Castranus, Aternensis lege Aug. sunt
 adsignati. Ager Palmensis in hoc tractu Plinio memoratur: nunc quoq; turris palmæ. se
 quitur fluuius Truentus cum oppido eiusdem nominis, quod solum Liburnorum in Italia
 reliquum est, ut ait Plinius. Deinde Matrinus fluuius Ptolemæo, Omatrinus Straboni,
 Vomanus Plinio, apud quem Adria est Picentium sita, VII. millibus passuum à mari di
 stans, Romanorum Colonia. Lilius lib. XI. Sena & Adria Colonia deductæ. Aliam in
 Venetia dixi. Silius. Atq; humectata Vomanus Adria. Intus autem Asculum, Piceni nobi
 lis Colonia inter Truenti brachia: ultima fere Picentium in ea parte ac Capua, ut Antoni
 nus in Itinere. Captum in bello Marfico, maiorem alijs sustinuit animaduersionem, incensa
 urbe quod legatos Asculani interfecissent. Censetur claris uiris Beturio Borro oratore,
 Ventidio Basso, qui de Parthis triumphauit. Recentioribus uero Nicolao IIII. pont.
 & Ciccho mathematico. Iosias autem nobilis adolescens sub Calisto IIII. tumultus in ea
 excitauit, Ioannem F. Sfortiæ fratrem qui Asculanos defenditauerat interficiendo. Quare
 passus exilium, tandē cum nec quiesceret, captus à Roderico legato pontificis propinquo,
 ac Romam ductus est. Firmum antiquum oppidum, cui præfuere diu præfules e Capra
 nicensium familia, donec Ioannes Baptista Pantagathus ultimus in matrona deprehensus
 atq; eiectus: cum aliquandiu exularet, tandem inexplorato redire ausus interfectus domi
 à populo fuit. Nuper uero id oppidum Liberoctus Firmanus inuasit. Is haud sane ex loco
 magno miles Cæsaris Alexandri filij fuerat, eiusq; fauore, tum etiam Vitellotij Tifernatis
 auxilio, cum quo adfinitatem iunxerat, Firmum ducentis fere comitantibus armatis profe
 ctus, necessarios ac propinquos quos putabat dominationi posse obsistere, ad eum saluta
 tum uenientes de improuiso septem numero trucidauit: urbisq; iam Tyrannus arcē quam
 olim Franciscus Sfortia in ea inceptauerat. (Nam & id oppidum una cum reliquis in Pi
 ceno aliquandiu F. tenuit) absoluere conabatur: uerum ultore deo sequenti anno, eodemq;
 die S. Syluestri quo facinus ipse perpetrauerat, à Cæsare contra quem conspirauerat, una
 cū Vitellotio ceterisq; per proditiōnē captus atq; interfectus fuit. Vrbs Saluia Antonino,
 Plinioq; ubi nunc modica sane uestigia Urbisaltæ castris. Potentia flumen & oppidū, olim
 Traiana potentia quæ Plinio & Ptolemæo in littore ponitur, nunc uero sub Recinensibus.
 De qua in lib. Coloniæ: Ager Potentinus, & Recinensis, & Pausulensis, eidem sunt
 adsignati. Ricinensium Plinius item meminit: eorū urbs Helia Ricina ab Helio Seuero prin
 cipe

Fanū fortunæ
 Metaurus flu
 uius
 Senogallia
 Esis fluuius
 Ancona

Portus An
 conitanus

Numana

Cupra
 Castrū nouū

Palmensis
 ager
 Truentus flu.
 Matrinus flu.
 Omatrinus
 Vomanus
 Adria Pi
 centium

Asculum
 Colonia
 Beturius
 Borrus
 Ventidius
 Bassus
 Cicchus ma
 thematicus
 Firmum
 Præsul Fir
 manus
 Liberoctus
 Firmanus

Vrbs Saluia
 Potentia
 Traiana
 Ager Po
 tentinus

cipe ædificata: deinde à Gothis diruta. Coloni prope ædificarunt Racanetum & Macereturum. Nam & Macereti hodie inscriptio legitur huiusmodi. Imper. Cæsari I. Veri Augusti filio, Diui Pij nepoti, Diui Hadriani pronepoti, Diui Traiani abnep. Diui Neruæ atnep. L. Septimio Seuero Pertinaci Augusto Parthico Maxi. Arabico Adiabenico pont. max. trib. pot. XIIII. Imper. XI. Conf. III. PP. Colonia Helia Ricina conditori suo. Sentinum Straboni: unde Sentinates Plinio, in quorum agro Linius x. scribit Decius patris exemplum secutus, pugnando aduersus Hetruscos, Umbros, & Gallos se deuouit. Hoc oppidum Longobardorum quoque uim pertulit: è cuius ruinis duo uicina oppida Fabrianum, & Saxoferratum constructa sunt, prope quod ad mille passus iuxta fluuium Sentinum adhuc uocatum, cernuntur ueteris uestigia ciuitatis: multa que sæpe reperta nominata, lithostrata, pauimametaq; nobilia. Fluuius hic hodie terminus Picini & Umbriae, ex hoc oppidum inter Umbros ponunt, Fabrianum uero ultra sex milibus passuum inter Picenos, antiqua Clauellorum possessio fuit. Horum familia nobilis ad Baptistam postremo Thomæ filium redacta. Is cum auare crudeliterque imperaret, odium publicum ceperat esse: cumque primores in eum coniurassent, hora statuta in templo signo dato, inter sacra illa symboli uerba, Et incarnatus est de S. S. pariter insurgentes eum trucidauerunt, è uestigioq; ad ædis properantes, uniuersam familiam, nulli neque sexui neque ætati parcendo sustulerunt: nec defuit per intemperantem libidinem, qui cum una ex illis uirginibus etiam interfecta rem haberet. Quapropter tanto scelere perpetrato, cum magnam sibi populus inuidiam contraxisset, ac libertatem quam conclamauerat, non satis ei tutam animaduerneret, sese in Francisci Sfortiæ fidem tradidit: nunc pontificum regitur auspicijs, Chartarum officinis ex magna parte uestigal quærens. Auximum in bello ciuili, in potestatem Cæsaris uenit. Deinde à Gothis captum, à Bellisario demum post longam oblidionem receptum est. Cingulum Straboni mons, Plinio uero oppidum à T. Labieno, qui è partibus Pompeianis fuit ædificatum. Camerinum situ loci munitissimum, in Apennini iugo Varranorum genti diu possessum, in qua maxime Gentilis commemoratur, pluribus in Italia rebus gestis, cui Rodolphus filius succedens, quatuor & ipse ditionis successores liberos dimisit, Gentilem Pandulphum, & Bernardum ex primo: ex secundo uero matrimonio Petrum Gentilem, & Ioannem. Primi duo in secundos conspirauerunt, corrupto Patriarcha Vitellio uiro factioso, qui tunc legatus Picenum administrabat. Hic cum eos adcerferet, alter tantum Petrus Gentilis comparuit: quem statim monetæ adulterinæ accusatum capite plecti iussit. Alter uero Ioannes, qui domi remanserat, ob suspicionem à fratribus interim trucidatur, clam in cubiculum quasi collocuturis conuocatus. Tantum igitur scelus Camertes auersati non tulerunt, breuicq; post tempore una impetu in eos facto, Gentilem Pandulphum & Berardi filios obtruncant. Nam Berardus pater Tollentini quod oppidum in portionem eius cesserat, pauloante interfectus fuerat. Protinusq; libertate conclamata, sese Francisco Sfortiæ, qui tunc Picenum occupauerat, tradiderunt. Sed diuina postea prouidentia factum, ut extinctorum insontium filij patriam possiderent. Ex quibus Iulius Ioannis filius, cum in summa felicitate in ea iam consenuisset, ad postremum Priami exitum habuit. A Cæsare namq; Alexandri pont. filio una cum oppido, & tribus filijs, Venantio, Annibale & Petro captus, atq; in arce Pergulensi, quò ducti omnes fuere interemptus, uno tantum superstite Ioanne Maria natu minore, quem pater initio belli cum gaza Venetias ueluti Priamus Polydorum in Thraciam, meliore tamen fato miserat, qui rebus Cæsarianis attritis Pio III. succedente in patriam ditionem pacificus redijt. Tignum urbs antiqua, de qua Cæsar in Com. Interea certior factus, Ternum pr. cohortibus v. tenere Tignum. Nunc, S. Maria in Georgio. Farsina, sic enim repertum in antiquis marmoribus, in eo loco non Sarsina, ut iam consuetudo, clara Plauto alumno, & copia lactis, ut Silius testatur, olim inter Umbros ponebatur: Matelica, Tollentinum, Pollentia, Esium, Feretrum, Urbinate, Esinates, Pollentini, Feretrani, Urbinate, Forosempronieses appellati Plinio. Luceoli apud Callium oppidum à Longobardis dirutum: cuius ruina Candianum alterum oppidum excitatum de nomine Candiani uicini fluminis. Luceolis enim Narses audita Totilæ morte castra posuit: hic & Eleutherius Exarchus quod ad imperium adspiraret ab exercitu Rauenate interfectus. Iuxta Candiani ripam uic Flaminiæ pars cernitur, saxumq; c. c. pas. lon. &

Macereturum

Inscriptio

Sentinates

Saxoferratum.

Fabrianum

Clauellorum

familia.

Auximum

Cingulum

T. Labienus.

Camerinum

Varranorum

familia

Iulius Varranus.

Tignum

Farsina

Matelica

Tollentinum

Pollentia

Esium

Feretrum

Forum Sempronij

Candianum

Luceoli

Ion. & VIII. alt. perforatū ac peruium curribus, Forulū ex ea causa appellatum cū T. Ve-
 spellani conditoris inscriptione. In hac parte multa sunt oppida à Feretrans Vbaldinisq;
 possessa. Inter quæ Pergula, S. Angelus ubi mercatus, Carda, Massa, Trabatia, qui locus
 prope Appenninū ex abiagna materia, ac trabibus ædificijs aptis, nomen auspicatur, Ce-
 sanus quoq; flu. cum Mondaino castro post Metaurum. Callium nouū nomen. Vrbinum
 cuius meminit Tacitus in bello Vitelliano. Plinius ait Vrbinales cognomine Metauren-
 ses. Dum teneretur à Gothis Belisarius post longam obsidionē tandem in deditiōē acce-
 pit: quod fons intus per æstatem aruerat. Postremo in comitum Feretransorū potestatem
 uenit. princeps eius familiæ Guido, Bonifacij V III. tēporibus res multas in Italia gessit,
 partes imperatoris Conradini secutus contra Manfredum. Progenitores eius iam inde
 usq; à tempore Frederici Aenobarbi cœperunt à quodam Oddantonio, cuius successores
 Galeatius, Guidantonius, Fredericus, Nolfus, Fredericus: deinde Guido supradictus, cu-
 ius ex fratre Feltrano nepotes Ludouico Bauaro militantes ab eodem Ro. pōtificis aduer-
 sario, & in omnibus eius terris uicarios cōstituente alter Callio, alter Calassus Vrbino præ-
 ficiuntur: cui deinde successere Monfeltranus Bocōtes, Monfeltranus alter Antonius, qui
 post Guidonē caput extra nidū exeruit: Eugubiū rei patriæ adiecit. Franciscum Cantiani
 principem suum aduersariū, à legato Florentinorū pacis causa ex constituto coram dedu-
 ctū uulnerauit: quapropter à Florentinis ob iniuriā bello petitus, ac ad æquum conuenire
 coactus est. Odonem habuit successorem. Is quum matronas per libidinem sectaretur po-
 pulari tumultu iuuenis interficitur: uncoq; in forum tractus, ac secta genitalia mordicus te-
 nens. Guido filius, primus Vrbini dux, parēte melior, deo rebusq; sacris propērior, quàm
 armis, ad postremum amictu ordinis minorum efferrī uoluit: Ante coniugium prolis cupi-
 dus Fredericum Bernardini Vbaldini filium infantem loco filij educauit. Deinde ex Co-
 lumensi matrimonio filio suscepto: Fredericum in bellis militiaq; foris ablegauit: hūc do-
 mi nutriebat: quo puero extincto Fredericus in urbem reuocatus, ac princeps factus est,
 qui postea fautoribus & alumnis non fuit pœnitendus: ea in eo uirtutum semina, ut nulli
 ducum suo tempore cesserit: alter Philippus Macedo, si parua licet cōponere magnis: non
 solum alterius oculi amissione, qua priuati ambo à commilitonibus suis fuere: sed humani-
 tate sermonisq; facundia hostes demerendo ac superando militiæ simulq; morum mon-
 strator egregius: quibus caterua nobilium puerorum ex tota Italia tanquam in officina uir-
 tutis apud eum erudiebatur. Non minus domi liberalibus artibus intentus, ædis magnifi-
 cas ab se constructas bibliotheca ornauit. A Sixto IIII. dux è comite factus ei tributo si-
 quod debebat remisso. In Castris demum Venetis militando ex morbo decessit, relicto fi-
 lio Guidone, qui nunc uiuit, potentię nō felicitatis successore. qui his proximis annis dum
 Alexandro Pont. cōtra Vrbinos militaret, ab hostibus captus profligato exercitu x x x .
 milibus aureorū se redemit. Deinde à Casare Alex. F. per proditiōē pulsus, ut in Alexan-
 dri gestis narrat: demum illo rebus excidente à ciuibus reuocatus incolumis nūc agit: uir
 alioqui ingenti humanitate, ac literatura mediocri. Et quoniam Feretransorum mētionem
 fecimus, de Vbaldinis, unde genus ipse Fredericus traxit, pauca dicam. Hi ab initio ciues
 Florentini fuere, ac in agro Mugellano castra plurima possidere: secutiq; Imperatoris Fre-
 derici Aenobarbi partes agrum Florentinorum quotidie populabātur: quo extincto, gens
 ab ipsis sublata: cum oppidis Montaria, Accianico, Collereto & quibusdā alijs, ac Scarpe-
 ria nunc appellata oppidum munitissimum excitatum. Clara in primis militia domus, Du-
 cibus Guidanto, Accio, Ioanne, Gaspare, Bernardino Frederici patre, Octauiano etiam
 cardinale, qui missus legatus ab Innocentio IIII. Neapolim ut Manfredi regi resisteret
 re tamen infecta domum reuertit.

PRAECVTINI, MARRUCINI, VESTINI, MARSII,
 Ferentani, Peligni, Samnites.

VLTRA Picenum, ut inquit Strabo, Vestini sunt, & Marrucini, & Marsi, &
 Ferentani, & Peligni, & Samnites populi omnem regionem montanā inco-
 lentes. Nunc uno nomine Aprutium uocant, quasi Præcutium, & Præcutini
 populi in ea parte Ptolemæo positi: Plinio uero Præcutiani appellati. Hi termi-
 nos habent Apenninum & mare: ab occidente uero Picentes: ab oriente po-
 pulos usque ad amnem Fiternum, ubi quasi cubitus in mare prominet. Neque enim ulla
 m æque

Callium
 Vrbinum

Comites Fere-
 trani

Guido.
 Fredericus

Antonius
 Eugubij pri-
 mus dominus

Guido primus
 dux

Fredericus

Guido III. dux

Vbaldini

Præcutini

Vomanus æque regio populis frequens ob aeris salubritatē. Igitur post Vomanum Marrucini: quo-
Marrucini rum Theata Plinio, cuius præsul Theatinus in sacro codice descriptus durat. Straboni ma-
Theata le scribitur Tegeate. Fluij autem plures Albula, quem Libratam uocant. Salinus, Iuuan-
Albula tius Plinio, nunc Tordinus, in quem Viciola & Flumicellus appellati torrentes influunt,
Salinus qui Interannæ dant nomen, omnes sanè ex Apennino uenientes. Deinde Aternus nūc Pe-
Interāna scara, qui Marrucinos à Vestinis diuidit Straboni. Vestini enim usq; ad Lirim, & Sueffam
Iuuanus durant, quorum Amiternum; de quo Liuius x. scribit, P. Cornelium alterum Cos. Amiter-
Aternus num oppugnatum de Samnitibus cepisse. In eodem colle v 111. mil. distat oppidum Fur-
Vestini conium etiam celebre: utriusq; sanè apparent fundamenta: alterū iam pridem interijt: Fur-
Amiternu conium uero Longobardi eruerunt, ex quorum ruinis Aquila V. mil. Amiterno uicina est
Furconiū ædificata, situ auis illius instar prædominante. Penna Pli. unde Pennenses adhuc durans,
Aquila Angolus Ptolemæo. Angula Pli. nunc S. Angelus uestigium nominis seruat. Beretra Pto-
Peligni lemæo, post Aternum Peligni sunt, qui à Frentanis Sagro Straboni, Saro Ptole. hodie san-
Corfiniū guine fluuiio appellato diuisi sunt, cuius uestigia nominis nunc Pelenum pro Peligno reti-
 nent. iuxta est mons niger. Pelignorum Metropolis olim Corfinium. Hoc oppidum in bel-
 lo Marfico Italicum appellauere, tanquā cōmune uniuersis Italis receptaculum & propu-
 gnaculum contra Po. Ro. ut scribit Strabo; loci adhuc existant uestigia: captus hic primum
 à Cæsare locus cum Domitio. Sulmo Ouidij patria, qui eius in Fastis scribit originem. Hu-
Sulmo ius erat Solymus Phrygiæ comes unus ab Ida, à quo Sulmonis mœnia nomen habent. Au-
Aufidena fidena Pto. Liuiusq; ix. qui ait, Bouianum inde aggressus, nec multo post Aufidenam ibi ce-
Trinium pit. Sunt & circa flumina, Auentinus, Viridis, Trinium etiā Plinio portuosum uocatum:
 sunt qui oppidum dicant, unde forte Tranium uicinum in apulia: præterea Lentus, Forus
 item amnes, Macla mons, Caramaricum, Cantalupum, Montorium oppida, Propeq; Ater-
Oleum Pe num oppidum, ubi saxum, sub quo fons olei Petronici uocati manat, multis quæsitum. De
tronicum inde Populium natura loci munitum, ac frequens. In ora uero Pelignorum Orton Pto. Or-
Populium tonium Straboni, qui inter Frentanos id ponens ædificium, & domiciliū esse dicit ex nau-
Ortona fragijs eò se recipientium nautarum. Huc adplicatur è Dalmatia in Italiā mercatus gratia,
Anxanum qui apud Anxanum Ptolemæo uocatum proximum oppidum hodie fit. Pli. Anxium uo-
 cat & Anxinos populos, nunc Lancianum. Vectigal Ortonæ portus Carolus Siciliæ rex
Frentanu Basilicæ principis Apostolorū urbis Romæ condonauit. Frentanam etiam urbem Ptole-
Fiternum mæo in hoc loco Villifranca corruptius appellata nūc refert. Post hæc Fiternus amnis: hor-
Marsi rum populorum terminus & Apuliæ initium. Marforum uero gētes & Samnitum omnes
 in iugis Apennini sunt sitæ. Marsi originē à Marso habuere Circes & Vlyssis filio Plinio.
 Silio autē à Marsya, qui uictus ab Apolline huc cōcessit & regnauit. Sed populis nomen
 posuit metuentior hostis, Cum fugeret Phrygiæ trans æquora Marsya Crenas, Myg-
Bellum so- doniam Phœbi superatus pectine Loton. Gens haud magna, alioqui ferox. Initium de-
cialc fectionis Italiæ à Marsis cœpit, qui non impetrata libertate, & communionē ciuitatis cate-
Sulla ros exciuerunt: ex quo sociale bellum Marficum appellatum exarsit. Victi demum à P. Sulla
Marruuiū fuere, sub quo tunc Cicero militauit. Caput eorum Marruuium prope Fucinum lacum à
Alba colo. Marro conditore uocatum, ut Silius, & Virg. Quin & Marruuiā uenit de gente sacerdos:
 quod sanè interijt. Alba, unde Albenses: altera in latio, unde Albani, ut Pli. ait: est alia in re-
 gione Subalpina. Hæc Marforum siue Equorum, ut Liuius placet, simul cum Esernia Colo-
 niæ Romanorum sunt. C. Genutio, & Seruilio Cornelio Coss. deductæ, ut Liuius in vij.
Fucinus Prope est Fucinus lacus, nunc Maræ, cum oppido Celano, cuius emissarium Claudius fe-
 cit. Per hunc aqua Martia Romam uenit. In hoc lacu piscem Plinius ponit, qui octonis na-
 tat pinnis: cum cæteri tantum quaternis. Hic nemus Angitiæ, id est, Medæ ab angendis
 serpentibus, ut Seruius: Medeam enim hîc quandoq; habitasse, & uim soporiferam serpen-
 tum Marfos edocuisse dicunt. Valeria Regio hîc Straboni ponitur, quæ à Tiburtinis ini-
Valeria tium capiens, ad Marfos & Corfinium ducit: in ea urbs Valeria patria Bonifacij 1111. iam
Carseoli in extincta. Carseoli. Quod oppidū Plinius & Ptolemæus inter Equiculos ponūt: quæ gens
ter equi- ad Marfos pertinebat: simul cum Clastidio, qui sanè omnes interiere: ex horūq; ruinis exci-
culos tata sunt noua oppida uicina Taliacotium, Vicouarum, Celanum.
Clastidium

SAMNIVM IN QVO AVSONII, ARVNCI,
Sidicini, Hirpini.

SAMNITVM populi longe sequuntur in Apennino, qui & Sabelli dicti di-
minutiuo uocabulo, quod à Sabinis orta sunt Plinio Straboniq; qui ait, Duce
Tauro in hæc loca uenerunt Opicis eiectis. De ijs Florus lib. primo sic ait. Sam-
nitum populos ualentes, attamen foedifragos, ut qui sæpius à Romanis re-
bellauerint, cladibus ipsis animosiores, L. annos per Fabios & Papyrios pa-
tres, eorumq; liberos urbs Romana subegit: postremo primos ad Annibalem deficientes
iterum perdomuit. Igitur à septentrione cum Appulis: à meridie cum Campanis & Luca-
nis terminant. Caput eorum Boianum Ptolemæo, Bouianum Plinio. Quod adhuc exstat. *Bouianum
Samnij caput*
Liuius in VII. Inde uictor exercitus Bouianum ductus. Caput hoc erat. In libro Colonia-
rum sic scribitur. Bobianum oppidum lege Iulia milites deduxerunt: sit iter Colonis: popu-
lo iter amplius non debetur quam ped. x. Ager eius per Centurias & scamna est adsigna-
tus. Nunc uero Beneuentum præpollet, olim Maleuentum Plinio. Liuius xiiij. eam colo-
niam una cum Arimino deductam dicit. In libro Coloniarum dicitur: Beneuentum muro
ducta Colonia Concordia deduxit Nero Claudius Cæsar: iter populo non debetur. Ager
qui lege Triumuirali Veteranis est adsignatus. Seruius id à Diomede Conditum dicit: mul-
tas deinde passum cum uarietates, tum calamitates constat. Nam euersum quondam à To-
tilia rege, deinde restitutum à Longobardis ducibus, Annosq; c. c. possessum. Saraceni de-
mum Garganum montem tunc tenentes: excursibus huc delati solo æquauerunt. Constan-
tinus item Imperator, quâdo in Italiã uenit è Constantinopoli, Longobardorum ciuitates
inuasit: Nuceriam Appulorum diruit, Beneuentum obsedit: cui præerat Romualdus dux
filius: statim euocato patre, qui aberat, obsidionem soluit. Hoc præterea Gulielmus Nor-
mandus occupauit: breuiq; tempore eo pontifici cessit: ob quam rem Sicilia rex ab Hadria
no IIII. appellatus est. Postremo ab Othone II. direptum, dum ciues eos plectit, qui cum
in bello Apuliæ contra Imper. Constantinopolitanum deseruerant. Sabatus fluuius iuxta
labitur ex Apennino, in quẽ Calor influit. Eferniam Colonia adhuc durat, quæ una cum Al-
ba deducta est, ut Liuius libro viij. In lib. Coloniarum: Eferniam Colonia deducta, lege Iulia.
iter populo debetur ped. x. limitibus Augusteis est adsignatus. Sepinum adhuc integro
& nomine & oppido, unde Sepinates Plinio. Inferius uero contra Apenninum Alifa, quæ
adhuc durat, olim clarum oppidum, unde Alfani. Theanum Sidicinum: hoc tantum è Sidi-
cinis restat Plinio, Alterum est Appulum. Hæc colonia deducta à Cæsare Augusto, iter po-
pulo debetur ped. L. x. x. Ager eius limitibus Augusteis militibus est adsignatus. Tre-
bula municipium: altera est Sabinis Plinio Straboniq;. Cales municipium muro ductum:
iter populo non debetur, ager eius limitibus Græcanicis antea fuerat adsignatus, postea
iussu Cæsaris Augusti limitibus nominis sui est renormatus. Hoc oppidum prius ab Auso-
nibus habitatum fuit, ut Liuius & Festus referunt, uicinumq; Theano urbi. Originẽ uero
habuit à Calai Boreæ filio, post reditum Argonautarum in ea loca adplicãte. Silius. Quem
genere Cales, non paruus conditor urbi, ut fama est, Calais. Calenum enim uinum prædi-
catum. Nolam Liuius inter Samnites ponit libro xcij. Sulla Nolam in Samnio recepit, &
agros eius militibus diuisit: de hac tamen in Campania dicam. Calidiũ, & Calateriã Stra-
bonius in hac parte dicit esse, in itinere euntibus ab urbe Capua, Beneuentum & Brundisium: Ca-
lidium enim nũc Calitru uocatur, paruũ oppidum. Est & Atrium. Sunt alia prisca à Liuiio
cõmemorata Batala, Ruffrã, Bouillã, Murgantiã, Romulea, Calaria, Caudini, Trifernum,
Volana, Palumbinum, Herculaneum, Thelesia, Marmoreã, Melã, Fursulã, Orbitanium,
Cesseniã, Herdoniã, Miloniã, Aquiloniã, Duroniã. Quorũ nulla sunt hodie uestigia. Cau-
dina Furcã, ut Liuius dicit, duo fuerant saltus alti & angusti & syluosi, ubi exercitus Ro-
manorum magnam ignominiam passus T. Caluino, & Sp. Veturio Coss. quam aboleuit.
L. Papyrius cursor Samnitibus cum duce Pontio Herennio sub iugũ missis. locus hic Cau-
dium nunc uocatur, prope Beneuentum. vi. mil. Sunt & alia recentia nomina, de quibus
nihil ausim adfirmare, ut Casertani, Ariani, Matalonenses, quibus Carafarum nobilis fami-
lia damnatur: præterea Melfitenses, Treccaricenses, Rapolani, Monspilosi, Troiani. Troia
enim hæc ædificata à Bubagano quondam fertur Henrici II. tempore: Anno M. V. I. I. I.
Græcis colonis inductis, in locũ qui castra Annibalis Pli. uocatur. Ariani nonnulli Aram
m 2 Iani

*Bouianum
Samnij caput**Beneuentum**Sabatus**Calor**Eferniam colo.**Sedinum**Sepinates**Alifa**Theanum**Sidicinum**Trebula**Cales**Aufones**Calenum**uinum**Nola. Calidiũ**Calateria**Batala**Ruffrã**Bouillã**Murgantiã**Romulea**Calatia**Caudini**Trifernum**Volana**Palumbinum**Cesseniã**Herdoniã**Miloniã**Aquiloniã**Duroniã**Caudinã**Casertani**Ariani**Melfitenses**Treccaricenses**Rapolani**Monspilosi**Troiani*

GEOGRAPHIA

Iani dicunt prius dictam, nullo tamen antiquitatis uestigio: hic Othonem quendam Romanum Eremitam huc secedentem adorant. **HIRPINI** quoque & Aufones, & Arunci, & Sidicini parte Samnitum commixti censebantur. Hirpini ex lupo dicti, qui eis in ducenda **Compsa** **Compfa** lonia dux oblatuſ est: Samnites enim Hirpum lupum appellant. Confines autem eorum & **Auellinates** in Mediterraneis habitant. Hæc Strabo. Plin. inter hæc ponit Beneuentum, Aquiloniam, **Auella** **Compfa**, **Auellinates**, Caudinos, & eius tractus loca. **Compfa** nomen & **Mœnia** habitata restant, de qua **Auellini** **Auella** **Auellini** Liuius lib. 11. de 11. bello. Annibal aditus in Hirpinos à Statio se pollicente **Compfa** traditurum. **Auella** quoque, alia ab ea quæ in Campania est: unde **Auellinates** à Plinio dicti. In codice uero **Fisci** hodie **Auellinensis**, in altera uero **Auellinus** præful conscribitur. **Aufoniam**, ut ait Festus, appellauit **Aufon** **Vlyſſis** & **Calypſus** filius eam partem **Italiae**, ubi urbes **Beneuentum**, & **Cales**: deinde paulatim tota **Italia** quæ **Appennino** finitur, dicta est **Aufonia** ab eodem duce, à quo etiam urbem **Aruncam** conditam ferunt. hæc **Aufonij** ille. **Liuius** uero li. viij. **Aufonum** gens magis nouo quàm magno bello fuit insignis. **Cales** enim urbem incolebant. **Sidicinis** finitimis arma coniunxerant: unoque prælio haud memorabili duorum populorum exercitus fusus. **L. Papyrio**. **Crasso** & **Cæsone** **Duilio** **Coss.** De **Sidicinis** autem & **Aruncis** idem in eodem libro sic scribit. Inter **Sidicinos** & **Aruncos** bellum ortum, **T. Manlio** **Cos.** in deditiōnem accepit. Sed priusquam à **Roma** auxiliū mitteretur, fama adfertur **Aruncos** oppidum deseruisse, profugosque cum coniugibus ac liberis **Suesfam** conuenisse, quæ nunc **Arunca** appellata. **Mœnia** antiqua, eorumque urbem à **Sidicinis** deletam **Sulpitio** **Longo**, & **T. Aelio** **Peto** **Coss.**

CAMPANIA

Campania **CAMPANIAE** tractus tribus constat sinibus, ad **Sinuëſſam**, ad **Misenum**, ad **Neapolim**, quem **Cratera** ex forma dicunt. **Termini** eius usque ad **Sarnum** fluuium, antiquitus uero usque ad **Silarum** protrahebatur. **Straboni** ex occidente **Lirim**, è septentrione **Samnites** habet. In quo spatio **Leboria** & ager **Leborinus** situs est, hodie terra laboris uocatus, omnium feracissimus. **Cicero** de lege **Agraria** contra **Rullum**, **Campani** semper superbi bonitate agrorum, & magnitudine fructuum: salubritate aeris, & pulchritudine regionis. Ex hac copia nata illa arrogantiâ, quæ à maioribus nostris alterum cōsulem postulauit. Igitur in ora prius ad **Liris** ostia **Sinuëſſa** muro ducta. Iter populo non debetur. Ager eius in iugeribus limitibus intercisus: militibus est adsignatus. **Liuius** lib. xl. **Volumnio** & **Appio** **Claudio** **Coss.** duæ coloniæ circa **Vestinum** & **Falernum** deductæ: una ad ostium **Liris**, quæ **Minturnæ** appellata: altera in saltu **Vestino**. **Falernum** contingente agrum, ubi **Sinope** dicitur **Græca** urbs fuisse, **Sinuëſſa** deinde à **Romanis** colonis appellata **Falernus** enim ager nō oppidum erat, ubi uinum nigrum prædicatum nunc sanè desijt. **Vulturnus** fluuius cum oppido eiusdem nominis, nūc castellum **Vulturni** uocatum. In hunc autem **Cusanus** **Calor** cæteri que circa amnes omnes influunt. **Sabatus** etiam in se receptos euomit: cuncti autem ex **Appennino**. **Pontia** insula ex aduerso, unde **Paludem** **Pontinam** falso quidam dictam putant. **Bauli** oppidum. **Massicus** mons uicibus laudatus: nunc **Arx** **Mondraconis** dictus. **Paulum** uero ultra **Gaurus** mons, alter & oppidum **Bacchi** fama non inferior, qui præscum adhuc retinet nomen: dicitur & **Bauli** **optimum** **epulum** ab optimo portu. **Papinius**. Et placidum limen nimiumque **Euplicea** carinis. **Silius** itidem. Illic **Nuceria** & **Gaurus** naualibus apta. Omnia uero non procul à **Vulturno**. **Literum** **Scipionis** uilla notissima. **Cumæ** à **Cumæis** **Euboicis** orti, qui unâ cum **Chalcidensis** bus uenere, ut **Liuius** in viij. siue ἀπὸ τῶν κυμάτων. Deinde **Misenum** ab **Aeneæ** socio promontoriū, ubi receptus erat **Ro.** classium amplissimo sinu. Post hoc **Baiarum** portus, à **Baio** **Cumæ** **Vlyſſis** socio illic sepulto. **Silius**. Ore giganteo sedes **Ithacensis** **Baij**, ubi & lacus erat & **Misenum** aquæ calidæ, amœnissimus **Romanorum** secessus. Hic & **Acherusia** **Palus**, & **Auernus**, & **Baie** **Lucrinus**, & fossa locaque subterranea, cum antro **Sibyllæ** à **Cimmerijs** appellato habitata. **Acherusia** **palus** Ad quæ loca dicit **Strabo** ex **Ephori** autoritate, per sacrificia prius intrabatur placatis numinibus, quod sulphurea sint & cauernosa. Aderant sacerdotes ductores intrantiū, **Fons** **Auernus** **Lucrinus** ibi quem ex aquarum foetore **Phlegetontem** putabant. Hi hospites ad oraculum excipiebant: uiciumque ex metallorum effusione, tum uaticiniorum mercede quæritates: propterea **Homerus** dicit solem eos nullo tempore adspicere. **Homines** ipsi deinde à quodam rege deleti, quod illis nequaquam successerit oraculi fides. Nūc ædes ipsa aliò translata permanet. His annis

annis cum Aterni lucum succideret Agrippa, concisaq; usque ad Cumas subterranea fossa omnia fabulae apparuerunt. Hæc ille. Cicero in Academicis. Et Cimmerici, quibus aspectum solis, siue deus aliquis, sine natura ademit, siue eius loci quem incolunt situs, ignes tamen adorant. Apud Baias amœnitas illa prædicata & secessus Romanorum: apud Lucrinum uilla Cæsaris, ubi Euripus exciso monte magna impensa admissus, teste Virgilio. Puteoli prius Dicarchea à iusto imperio dicta, quod Cumæorum fuerat Emporium. Anni balis tempore nomen mutauit, à puteorum quidam dicunt putore, qui in toto illo tractu existit. Hæc Strabo. In lib. Coloni, sic reperio. Puteoli colonia Augusta iter populo Romano debet ped. x x x. Ager eius in iugeribus Veteranis & tribunis legionarijs est adsignatus. Campus Phlegreus apud Cumas Straboni ponitur, ubi Hercules Gigantes superauit, nullam ob aliam causam nisi quod terra ipsa suapte natura bellorum concitatrix est, ut ipse ait. Pausilypum promontorium prope Neapolim locus amœnissimus, hic longa est cauerna quam Seneca Cryptam Neapolitanam uocat: hic uilla Virgilij & Luculli, qui montem maiore impensa excidit quàm uillam extruxerat, ut ait Plinius: ex quo peruius teste Strabone factus erat curribus. Nonnulli hanc uillam Castellū oī esse uolunt, eius opera à continenti diuisum. Sequitur Neapolis in sinu locata, quem ex similitudine Cratera Strabo uocat, originem & ipsa à Cumæis & Chalcidensibus habet, prius Parthenope dicta à Sirenis sepulchro. Quinquennale hic gymnicum & musicum certamen, iubente oraculo celebratū. Hic secessus frequens Romanorū præsertim studiosorum aut uita molliore degentium. Hæc Strabo. Solinus uocatam esse Neapolim ab Augusto, sed hoc falsum, cum Cicero Neapolitanorum & alij ante eum mentionem faciant. Neapolitani semper fideles Po. Romano fuere. Nam bello punico x l. pateras auri magni ponderis eō attulere, ut Liuius refert, frustra ab Annibale sæpe tentati. Insequentibus temporibus multa sunt passi. Genferico Vandalorum regi, qui ex Africa urbem Romam Capuamq; euertit, magna ui restitere. Paucis post annis à Belisario duce diu obsessa per lapidem aquæ ductus cauum intromisso milite in eius uenit potestatem. Deinde cum Saraceni omnem oram à Caieta usque Rhegium obtinuissent, Neapoli quoque sunt potiti annos x x x. quousque Ioan. x. iuuante prælio ad Minturnas commisso eos expulerunt. Nulla æque ciuitas tot sanctis præsulibus claret. Aspreno ante omnis à Petro constituto, deinde Seuero, Athanasio, Ioanne, Gaudioso, confessoribus omnibus. Præterea Ianuarij pref. Beneuen. & Agnelli abbatis insuper, & Restitutæ uirginis & martyris cui dicata Basilica, Candidæ uiduæ Neapolitanæ Petri discipulæ corporibus decorata. Sub Nicolao v. Pon. tremuit, multa que milia periire. De reliquo eius statu & regibus in Sicilia dicam. Palæpolis urbis uestigia adhuc uidentur prope Neapolim mille passus. De hoc Liuius lib. v l l l. sic ait. Palæpolis fuit, haud procul ubi Neapolis nūc est, duabus urbibus idē populus habitabat cuius erāt oriundi. Et inferius. Palæpolim P. Plancio captā fuisse, Neapolim uero auxilio Nola-

Antrum se
byllæ
Cimmerij
Villa Cæsaris
Puteoli
Dicarchea

Phlegreus
campus
Pausilypum
Villa Luculli

Neapolis

Asprenus

Palæpolis

Promontoriū
Herculis

Pompeij urbs
Castellum
Græci

Stabiæ castel-
lum maris

Sarnus flu.
& op.

Osci. Opici
Casillinum

agro diuidit. De Capua uero gentis capite uariae sententiae. Liuius in 1111. Eo anno Vulturum Hetruscorum urbs quae nunc Capua est, à Samnitibus capta. Capuaq; à duce eorum, uel quod propius est uero, à campestri agro est appellata. Tranquillus sic. Cum in Coloniam Capuam deducti lege Iulia coloni ad extruendas uillas sepulchra uetustissima reuellerent, tabulam aeneam in monumento inuenerunt, in quo scriptum erat: Capys conditor Capuae. Seruius dicit Hetruscos comperto falcone accipitre, qui lingua eorum uocabatur Capys, Coloniam in eum locum deduxisse. In lib. col. sic. Capua muro Colonia Iulia felix iussu Impe. Caesaris à xx. uiris est deducta: iter populo debet in ped. C. Ager lege Sullana fuerat adsignatus. Postea Caesar in iugeribus, militibus pro merito diuidi iussit. Legimus enim quod haec à Iulio deducta refragante Cicerone. Haec primum post Cannensem pugnam ad Annibalem defecit, eiusq; ferocem animum mollit. Alterum Cos. per T. Annum à Romanis petijt, grauiter increpante atque resistente Torquato. Victi paulo post à Fulvio Cos. Senatus omnis necatus est, praeter nonnullos, qui antea rebus desperatis, celebrato inter se conuiuio, inter ebrietatem uenenum sumpserunt. Posteris deinde temporibus Capua à Genferico rege igni ferroq; absumpta est. Gothis postea eiecitis cum refici habitariq; coepisset, post annos circiter C. à Longobardis sub xxx. Ducibus degentibus iterum deleta est. Instaurata postremo ab eo loco procul duobus millibus passu. Nec satis constat à quibus aut quomodo. Abella supra Neapolim uersus Septentrionem, dicitur & Auella, nam inter B. & V. adfinitas, ut ait Lucianus, unde Auellanae nubes Macrobio. Virgilio. Et qui maliferae despectant moenia Abellae, putauerim potius legendum quam Bellae, quanq; ex apocope euphoniae causa stare possit. Mirorq; Seruium dixisse Virgiliu uoluisse Nolam dicere, nec eam nominare quod non receptus olim in eam fuerit, idq; argumeto esse: Nolam malis abundare. Nam Abella malis etiam abundat. Atella non longe ab Auella: unde Atellani, hi enim Oscis prognati dicuntur, clari in Ro. Theatris & poematis la sciuo fabularum modo. Atellanarum scriptor T. Pomponius Bononiensis, qui fuit tempore Ciceronis: de his Liuius, Valerius, Iuuenalis, Urbicus exodio risum mouet Atellano. Altera est, noua tamen, apud Venusiam: quam Carolus rex Galliae nuper debellauit. Ex huius autem ruinis Aduersa ciuitas existimatur à Roberto Guiscardo aedificata, dum aduersus Neapolim & Capuam pugnaret, castris ibi positis aliquot annos, primusq; omnium Neapoli potitus regnum Neapolitanum cum Sicilia coniunxit, Acerrae, unde Acerrani Plinius, Hodie quoque Acerrarum praeful in Codice Fisci descriptus est: his Glanius non aequus à Virgilio dicitur: est enim aqua haud magna stagnans, & ferè palustris, quae quandoque inundatione officit regioni. Liuius libro VIII. Acerrani Romani facti: lege à Pa-pyrio praetore lata, qua ciuitas sine suffragio data est. Nola his proxima quam Liuius in Samnio ponit. Trogus ab Iapygis conditam dicit, cepit uero C. Iunius Cos. ut Liuius xxxiii. & xciiii. Sulla Nolam in Samnio recepit, & agros eius militibus diuisit. In libro coloniarum: Nola mura cincta Colonia Augusta, Vespasianus deduxit, iter populo debetur ped. cxx. Ager eius limitibus Sullanis militibus fuerat adsignatus. Apud Nolam Marcellus docuit primus Romanorum Annibalem posse uinci. Nuceria Campaniae: altera in Umbris. Haec Saracenorum dicta est, quod ab illorum ex Italia pulso- rum reliquijs diu sit possessa. Sunt praeter haec oppida plura, ab autoribus nominata, quae iam interiere, inter quae Celenna. Virgilius. Tifata Liuius plurali numero. Sic enim libro xviii. Samnites cum imminentes Capuae colles firmo praesidio tenuissent, descendunt inde quadrato agmine in planiciem, quae Capuam Tifataq; interiacet. Festus quoq; ait Tifata locum esse iuxta Capuam. Sed de alijs item Liuius libro xxxiii. Combulteriam, & Trebulam, & Austicula, urbes circa Capuam quae ad Poenum defecere, Fabius uic cepit. Postremo agri tres in Campania celebrati, Leborinus, Falernus, & Stellates. Hic ultimus Ager & Campus dicitur ultra Capuam, circiter mille passus, duo uersus oram, quem hodie Mazonem accolae uocant. Liuius in ix. Eodem anno in Campum Stellatem agri Campani excursionem factam: eius apud Ciceronem de lege agraria mentio, apud me item alibi.

LIBER VI

PICENTINI, LUCANI,
BRVTII.

PICENTINORVM Lucanorumq; tractus longe protrahitur. Ex his Picentini à Sarno usque ad Silarum procedunt, quo uetus olim Campania protendebatur, prognati ab his qui Adriam in Piceno colunt. Quos Romani colonos huc traduxere pulsus Lucanis, qui ipsi antea Sybaritas indigenas eiecerant, ut autor Strabo, qui etiam Metropolim eorum Picentiam fuisse dicit. Igitur post Sarni fluij ostia Surrentum est, de quo in libro Col. Surrenti ager ex occupatione tenebatur à Græcis ob consecrationem Neruæ, sed & montes Sirenaicos limitibus pro parte Augustianis est adsignatus. Caterum insoluta re mansit, iter populo debetur. Vbi Siren est. Sequitur deinde Mineruæ promontorium, Vlyssis ædificium, adhuc nomen retinens. Intus uero Salernum, quod Romani munierunt in Picentes & Lucanos ob inuitam cum Annibale societatem. Supra uero S. Seuerinum, nouo nomine oppidum nigri uini præstantia celebre, quod Romam mari exportatur, olim Amineum. Virgilius: Sunt & Amineæ uitis firmissima uina; coniectura ex Macrobio est, qui ait Amineum quondam oppidum, ubi nunc Salernum fuisse. Hinc Seuerinatum familia nobilis prodijt, ex qua Robertus cū filijs nostra ætate res multas in Italia gessit, fortis in bello, magis quam felix. Cecidit in prælio dux exercitus Venetorum aduersus Eluetios, qui ob necessitudinem Sfortianorum magnopere autoritate ac opibus creuerat. Initium gentis à Gallis fuit, iam inde sub Carolo primo, quo Beneuentum obsidente, ac iam cum exercitu terga dante: procerum unus ex hoste forte interempto sublata sanguinolenta interula pro uexillo aciem firmauit. Vnde postea rubræ lineæ signa posterius adsumperunt. Sylarus fluuius è Samnitum defluens montibus, proprietatem hanc habet, ut ait Strabo, quod uirgulta in eum dimissa lapidescant. **LUCANI** post Silarum habitant, usque ad Laium fluuium, à Samnitibus orti, qui duce Lucio, ut ait Plinius superatis bello Possidoniatis, eorum potiti sunt urbibus. Hi cum alio tempore populari statu regerentur, ingruentibus bellis regem magistratusq; ipsi deligebant. Nunc gens tota Romana est. Post Silarum Iunonis Argiuæ templum ab Iafone constitutum, deinde ad stad. quingenta Possidonia Sybaritarum ædificium, quæ deinde Pestum dicta est, & Sinus Pestanus, & Possidoniates ijdem ut Strabo & Plinius: hodie parua uidentur uestigia, celebris indicium loci, è cuius interitu uicina urbs Polycastrum excitata est in medio sinu. Paulo autem supra uersus mediterraneam nouum oppidum, Caputaquense: Malfitanum quoque oppidum, de cuius nomine regionem hodie cognominant, Pij Pontificis propinqui tenent mercedem quondam latini Fernando regi auxiliij. Ego Malfitanos eos esse putauerim, quos Plinius Afellanos in hac parte uocat. Elea urbs, unde Eleates. Elienses uero ab Elide Pisea. Hinc Zeno stoicus, & Parmenides fuere. Hanc Plinius Phocensium ædificium esse dicit uocatamq; suo tempore Veliam. E regione duæ sunt insulæ Oenotriæ. Deinde promontoria Palinurus, & Pixuntes, qui etiam & portus & amnis est. Ex altera parte à Scyllaceo usque Metapontum Buxentum ciuitas, & Florentum nobile quondam, paruum nunc oppidum, nomen retinet, cuius Liuius meminit. Potentiam & Acherusiam nonnulli inter Lucanos, Plinius inter Brutios ponit: fluuium Laium cum oppido eiusdem nominis hic constitunt. **BRVTII** tractum, quem nunc Calabriam uocant, occupabant post Laium fluuium incipientes, & in fretum Siculum modo peninsulæ excurrentes. Lucanorum hi pastores & transfugæ fuere, lingua enim Lucanorum Brutij rebelles, fugitiuosq; significant. Annibalis, deinde Romanorū, armis attriti traduntur. In ora primum Tempfam Aufonij condiderunt, ut Strabo & Plinius, quorum ætate dicunt dictam esse Themefam. In Cypro autē alia Themefa. Vtraq; ærifodinis prædita. De hac Liuius: Tempfa, & Croto Colonia deductæ. Ager Tempfanus de Brutijs captus erat. Deinde Terinam, quam quum Annibal defendere posse desperaret, solo æquauit. Pandosia regia quondam Oenotriorum, ubi Alexander Molossorum rex trucidatus est, Dodoneo deceptus oraculo, Acherontem & Pandosiam caueret, quū simili appellatione loca in Thesprotis sint Straboni. Nam & hic Acherusia aqua & ciuitas, cuius præsul Acherontinus in sacro codice describitur.

Picentia
Surrentum
Minerue
promont.

Salernum

Seuerinatio
familia

Sylarus

Lucani

Possidonia,
Pestum

Polycastrum
Caputaquense

Malfitani
Afellani

Elea urbs
Velia

Oenotriæ
insulæ

Palinurus
promont.

Pixuntes
promont.

Buxentum
Florentum

Potentia.
Acherusia

Laius flu.
Brutij

Themefa quæ
& Tempfa

Terina.
Pandosia

Acherusia

Hippo Colo. tur. Deinde in ora Hipponium Straboni, Locrorum Colonia, quam uterque
 que & Vibonem, deinde Valentiam appellatam: urbs adhuc extat sinumque
 & Valentia. efficit Hipponiatem. Portus Herculis. Metaurus amnis, alter est Piceno. Medua item flu-
 Portus Her- uius Plinio: Straboni autem Medama oppidum. Dein Rhegium Chalcidensium Colonia
 culis à casu etymum trahens, quum Sicilia à continenti Italia discinderetur, ἀπὸ τοῦ ἑκλήωα, ut ait
 Metaurus flu. Strabo. E regione in orientem nauigantibus, promontorium Leucopetra inuenitur à co-
 Medua lore appellata. Finis hic Apennini. Cice, Quum me uenti ad Leucopetram quod est pro-
 Regium montorium agri Rhegini detulissent, Locri postea sequuntur, promontoriumque Locrorum
 Locri Zephyrium uocatum, Locrensiu Græcorum hi coloni sunt, uiuebantque iustis ac sanctis
 Alex flu. legibus, quas Zeleucus conscripsit, ut ait Ephorus. Secessit apud eos Dionysius eiectus
 Carcinas Tyrannide: Vnde tandem ob libidinem & crudelitatem expulsus est, filiabus eius à popu-
 Cecinus lo prostitutis, deinde trucidatis: ob quas diuturnam eius obsidionem pertulerunt. Alex
 fluuius Reginum à Locrensi determinat, nomen adhuc retinens, ubi Cicadae cantare di-
 cuntur in ripa Locrensiu ob sicciorem regionem, in altera uero ripa minime, ut ait Stra-
 bo: apud quem & Dionysium scribitur Alex aletis, ἐπὶ προχοῆσιν ἄλκιος, apud Theocritum
 uero, Ales aletis, ἐν τῷ ἄλκῳ ἕρπυς. Idem Plinio Carcinas appellatur. Pausaniae uero ac
 Aeliano Cecinus. Eustathius, inquit, Locrenses Italici serui erant Locrensiu Ozolarum,
 qui apud Crisseum sinum inter Græcos siti sunt, ac dominis in bello commorantibus ma-
 tronis concubuerunt. Timentes deinde iram dominorum aufugerunt in Italiam Euanthe
 duce, paulo post conditam Crotonem, uocatique Epizephyri, quod uenientibus ab occasu
 portum habent accommodum. Apud eos statua Eunomij Citharœdi cum cicada facti
 Eunomius memoria testans, quod illa abrupta casu chorda succederet. hæc ex Eustathio. *Liui. lib.*
 Citharœd. *vii.* Locros in Brutijs, Crispinus oppugnare coepit, & rursus: Annibal à Butroto amne
 Statua haud procul ab urbe Locris. Post Locros Sagra fluuius. Deinde Caulonia, prius Aulonia
 Batropru flu. quasi Vallonia à Vicina conualle dicta, ab Achæis ædificata Straboni, qui suo tempore ua-
 Sagra flu. cuam fuisse dicit, Caulonis oppidi, Plinius etiam meminit. Itemque Virgilius: Caulonis ad
 Caulonia arces. *Liuius* etiam: In Brutijs Caulone oppugnatione sub aduentum Annibalis. Nunc ue-
 Sciletium ro uestigia remanent apud Locros. Post hanc Sciletium oppidum Atheniensium Colonia
 Scileticus qui Menestei comites fuere. Hoc etiã tempore, & urbis, & nominis extant uestigia. Hinc
 finus Scileticus sinus cognominatus, qui ad Hipponiatem sinum Isthmum facit, quem Diony-
 Petelia sius quandoque moenibus munire cogitauit. Peteliam quam supra nominaui: Strabo Luca-
 Altamura norum Metropolim dicit à Philoctete & Melibœo profugis ædificatã. Plinius uero inter
 Consentia Brutios, itemque *Liuius* in *iii.* de *ii.* bello, Petelia in Brutijs quæ una ex Brutijs manserat
 Vffugium in amicitia Romanorum, aliquot post mensibus quam coepta est oppugnari, ab Himilcone
 Vnargo expugnata est: deinde recepta Petelia ad Consentiam ascendit. Ex huius occasu putatur ui-
 Bessidia cinum oppidum Altamura ædificatum, Consentia Brutiorum metropolis. *Liuius lib. v.*
 Etriculum In Brutijs ex *xii.* populis qui ad Pœnum defecerant, Cōsentini & Turij in fidem populi
 Siphœum Romani redierunt. Et rursus: Ad Gn. Seruilium Cos. qui in Brutijs erat Consentia, Vffu-
 Argentanum gium, Vnargo, Bessidia, Etriculum, Argentanum, Dampetia: multique alij & nobiles populi
 Dampetia defecere. Itaque loca hæc hodie cernimus, iam mutata seu potius interempta. Ex eorum rui-
 nis noua excitata, Catacense, Bisinianense, Rossanense, interius uero Cariacense, Strangu-
 lense, Umbriaticense, S. Seuerinæ, multaque alia in sacro codice descripta. In hac ora urbs ue-
 rustissima Croto est Achæorum colonia, ex oraculo Miscello duce, quo tempore Archias
 Croto Syracusas ædificauit, ut in Sicilia dicam. Censetur Pythagoricis multis, & Milone ac alijs
 Iuno Lacinia athleticis. Quos septem una Olympionicas uidit. Extra moenia ad tertium lapidem templum
 Lacinium habuit nobile Iunonis Laciniæ: prope & promontorium Laciniu. Iuxta Crotonem Aefarus
 Aefarus flu. labitur fluui. Dionysio, πρόπῳ ἐπὶ ἀσασοιο προχοῆσι. Post Crotonē Sybaris urbs ab Achæis
 Sybaris & ipsa condita inter duos sita fluuios Crathidem & Sybarim: ingens quondam opibus
 Crathis flu. *xxv.* ciuitatibus subiectis. Sybaritæ ut nimium molles ac delicati taxantur, quum eò
 processerint, ut uel equos ad symphoniam cantum saltantes haberent. Quæ res causa fuit
 Crotoniatum contra eos uictoriae, dum equi eorum ad tubæ sonitum saltare coeperunt. A
 Crotoniatibus demum direpti, dein etiam ab Atheniensibus funditus deleti, aliam prope
 ædificauerunt ciuitatē, quam Turcos uocauerunt à fontis uicini nomine. Turij quoque ipsi
 postea in Lucanorū uenere potestatem: postremo cum à Tarëtinis deleretur auxilia, Roma-
 nis

nis petentibus misere colonos, nomineq; urbis mutato Copias uocauerunt. Hæc Strabo. Crathim uero ipsum à pastore eius nominis dictum, qui capellam adamauit & utrique post fatum conditum sepulchrum, ut ait Aelianus. Strabo ait proprietatem dealbandi capillum habere. Post hæc Plin. itemq; Strabo duos ponunt amnes nauigabiles, Acirim & Sirim, inter quos Troia quondã ciuitas fuit, quæ tempore procedente inductis colonis Tarentinis Heraclea dicta est. Postremo Metapontus in sinu Tarantino, reperitur à Pylis ædificata, qui post bellum Troianum cum Nestore nauigauerunt, deletum à Samnitibus, ut ait Strabo. Ephorus uero Daulium Crisæ Delphis, finitimæ Tyrannum, eam cõdidisse dicit. Antiochus, Metapontum post Locros, à filio Sisyphi eiusdem nominis, quem Barbari Metabum cognominabãt, appellatũ quandoq; Siritim; præterea à Pylis esse ædificatum, & in agricultura felices Metapontinos aureã æstatem Apollini dedicasse. Hæc Eustathius in Dionysium & Strabo. Hodie nanq; in eo loco paruũ cernitur edificatũ Castellum. Idem Mamertum oppidum cum sylua Brutia picis feracissima ponit.

Aciris
Siris flu.
Troia
Heraclea
Metapõtus
Siritis
Mamertum
Pix Brutia

IAPYGIA, MESSAPIA, PEUCERIA,
Daunia, Salentini, Apulia.

EQVITVR tractus à Tarento usq; ad Hydruntem, & ab eo per littus usq; ad montẽ Garganũ, qui Regiones senis appellatas nominibus inter se ad fines cõtinebat Iapygiam, Dauniã, Messapiã, Peuceriam, Salëtinõs, Apuliam, quæ nostro tempore uno Apuliae nomine censentur. Et ultra Apenninum sita omnes, subilgatae uero à C. Sulpitio, & Q. Aemylio Coss. ut Liuius in VII.

& item in IX. per Q. Iunium Bubulcum Brutum. Contigua primum Metapontinis Iapygia est usq; ad Brundusiũ, Isthmo inclusa XXXII. mil. pass. à Iapyge Dædali filio. Qui dux Cretensis in hæc loca adplicuit, ut Strabo. Eadem & Messapia dicta à Messapo duce, ut idem. Quam & ipse & Ptolemæus diuersam à Peucetia faciũt, eã magis septentrionalem ponent. Plin. uero, Messapiam dicit, quæ antea Peucetia dicta est à Peucetio fratre Oenotrii. Oenotrius enim Lycaonis filius, ut scribit Dionysius Halicarnassæus, ex Arcadia una cum Peucetio socio, cum multis annos ante bellum Troianum in Italiam adplicuisset, Brutios & Lucanos usq; ad sinum Possidoniãtenuit, quam Oenotriã cognominauit eiectis Aufonijs. Peucetius uero Apuliae partem quam tenuit, Peucetiam dixit. Deinde partes utraq; tantum usque ad Possidoniã, sinumq; eius latissimum, ex Italo rege Italia dicta est. Postremo tota & Italia, & Oenotriã appellata. Igitur in hac parte duæ tantum nobiles urbes, Tarentum, & Brundisium; altera colonia Laconum est sinus Tarentinum efficiens, maxime importuosum, à Tarento heroẽ, Straboni, qui originem eius hoc modo repetit. Lacedæmonij quum aduersus Messenios rebelles bellũ gererent, nec redire nisi bello confectio statuissent, misere domum iuuenes lectos, qui uirginibus commixti proli & ciuitati consulerent: hi qui deinde nati Partheniã uocati eiecti sunt, tanquam nothi, ab ijs qui post annos XVII. cum uictoria redierunt. Illi uero duce Phalantho egressi huc adplicuerunt, eiectis Cretensibus qui loca ea occupauerant. Tarentini quondam potentia ac rebus gestis, terra, mariq; floruerunt, exteros duces plures aduersuere. Contra Messapios & Lucanos, Alexandrum Epirotarum regem, & ante eum Archidamum Agesilai filium, postea Cleonymum & Agathoclem, postremo Pyrrhum aduersus populũ Romanum. Nam teste Liuiõ X. quum à Tarëtinis classis Ro. direpta esset, eius occiso præfecto, Legati à senatu ad eos questum de iniurijs missi, pulsati fuere. Ex quo bellum eis indictũ. Pyrrhus semel uictus, rursus ex Sicilia in Italiam reuertens, per Curium superatur. In Annibalis deinde uenere potestãtẽ, à Fabio postremo recepti. Sale abundãt candidissimo, atq; fossili. Plin. Brudisium lingua Messapiorũ cerui caput significat, cuius similitudinem refert, portu & fama Appiã uia hucusq; strata nobilis. Hinc Romanorum classis orientem petitura soluere solebat. Hodie sub ditione Venetorum est, à rege Fernãdo pecunia mutua commutatum. Finis hic Adriatici sinus, prope autem uersus orientem breui tractu & angusto Calabri sunt, Ptol. uocati, in quibus Rudia Ennio poëtæ nobiles. Silius: Quẽ Rudiae genuere uetusta. Strabo, Rodiam uocat. Nihil hodie uestigiorum apparet. Lupia, deinde Aletium, oppida Ptolemæo posita. Est tamen Aletium nunc paulum ab antiquo remotum. Sequuntur Salentini in península siti. Hic, ut ait Festus à salo, id est, mari dicti sunt: populi ab initio Cretenses & Illyrici, qui una cum Locrensibus in hanc oram Italiae adplicuere.

Iapygia
Messapus
Dionysius
Oenotria
Italia
Tarentum
Brundisium
Rudia
Lupia
Aletium
Salentini
Metropolis

Hydruntis Metropolis eorum Hydruntis, unde cognominata est hodie tota regio, sita è regione Apoloniae, spatio L. pass. mil. quod interuallum coniungere pontibus Pyrrhus prius excogitauit, post eum M. Varro cum bello Piratico sub Pompeio praefectus esset, utrunq; aliae impediuerat curae. Plinius: Traiecit huc aetate nostra Maumethis Turcae classis, oppidani omnes necati, matres familias constupratae. Quae res tanto terrori nobis fuit, ut nisi post annum tertium ob Maumethis mortem discedere coacti essent, nulla mora quin tota Italiam inuasissent. In hoc medio cursu parua insula Sasina est Ptolemaeo Plinioq; nomen adhuc retinens. Neritum Salentinorum urbs Ptolemaeo, adhuc durat. Est & aliud prope Corinthum. Leuca promontorium antiquum in quo nunc castellum S. Mariae de Leuca. Gallipolis Graeca urbs Pompo. Melae. Plinius autem Senonum dicit, quod ipsa nominis indicatio monstrat, & apud utrunq; per G. scribitur: uidentur tamen pugnantia, quod eadem & Graeca sit, & Gallica. Vxentum oppidum Plin. In sacro codice praesul Ogentinus scribitur. Soletum desertum Plinio, cuius adhuc uestigia uisuntur. Manduria urbs. Liuius in VI. Q. Fabius Cos. oppidum in Salentinis Manduriam uicinitatem cepit. Nunc quoq; Mandurinum uocatur. APPVL I autem uersus occidentalem extenduntur plagam usq; ad Garganum & amnem Fiternum, ijdem Dauni appellati à socero, ut ait Plinius, Diomedis, cuius in hoc tractu plura sunt aedificia. Festus autem hunc Daunum clarum uirum ex Illyrica gente, propter patriae seditionem huc concessisse dicit, regionemq; hanc cum Diomede diuisisse. Igitur in ora primum Egnatia, Plin. Ptole. & Horatio, ex cuius occasu nouum iuxta oppidum excitatum Monopolis. Barium Plin. quod dicitur a Iapygem uocatum à Dædali filio Iapyge. Ex Bari nunc nomine tota pars ea terraq; cognominatur. Salapia Annibalis meretricio amore notissima, ut autor idem, & item Liuius. De hac Vitruuius sic scribit: In oppidum Salapia uetus, quod Diomedes condidit, siue ut quidam dicunt, Elephas Rhodius. Incolae, quotannis ualitudine laborantes à S. P. Q. R. per M. Hostilium impetrauerunt, ut inde quatuor pass. mil. moenia transferentes, secundum mare salubrius habitarent. Erat in eodem littore paulo recedens: Salpa quae iam interijt. Deinde recentia nomina Melfita, Tranium, quod Trinum Plin. positum fuisse existimauerim. Circa uero locum ubi nunc Barolum, Cannae fuerunt Romana clade insignes. Hodie quoq; praesul Cannensis in sacro codice reperitur: qui ueteris uestigium nominis usurpauit. Deinde Aufidus amnis è montibus Hyrpinis defluens iuxta Canusium, quod se recepit Terentius Varro cum reliquijs exercitus Cannensis à Busa muliere exceptus. Interius uero Venusia, unde Calor fluit, iuxta Ampsanti colles Virgilio descripti ex sententia Donati. Atella alia à uetere quae est prope Neapolim. Asculum, Satrianum, ubi equi praestantissimi. Horatius: Me Satrianæo uectari rure caballo. Bituntum unde Bituntini Plin. adhuc durat. Mateola unde Mateolani Plin. nunc Matera urbs & praesul Materanus. In Appennino autem Theanum Appulum, ut dignoscatur à Sidicino. Liuius in VII. sic ait: Ex Apulia Theanenses Canusiniq; populationibus fessi, obsidibus. L. Plaucio datis in deditioem uenerunt. Theanates quoq; Appuli ad nouos Cos. foedus petiitum concesserunt. Nam Florento nobili oppido Iunius potitus erat, hęc ille. Hoc enim Florentum de quo inter Samnites mentionem feci, adhuc cernitur. Luceria Daunorum oppidum Stra. Plinioq; Ptolemaeus autem Nuceria Appulorum. Hęc diruta à Constantio imperatore, quando è Constantinopoli in Italiam uenit. Post Aufidum Garganus mons, qui ueluti dorsum Adriatico prominet. super eo ipsum oppidum S. Angeli ubi uisum prodigium quod in sacra legitur historia. Hunc etiam Saracenos occupantes Grimoaldus rex Longobardorum singulari in Christianos beneficio expulit. Inde post annos centum, iterum tenentes Carolus Magnus fugauit. In uero Hyrium, Arpos, postea Argypa à Diomede condita Straboni, cuius tempore deleta erat: Nunc Manfredonia in eodem prope loco à Manfredi Siciliae rege cernitur excitata. iuxta & Sipontum, olim Sipus Straboni Plinioq; à Sepijs capiendis. Hanc partem tenuit Diomedes olim, ubi monumenta reliquit. E regione namq; insulae sunt Diomedea, numero V. ubi focij ipsius dicuntur in aues conuersi, quae teste Aeliano de auibus, Graecis adplaudere, alios insectari quodammodo uidentur: Nunc uero in eisdem locis Coenobium nobile canonicorum reg. S. Aug. uisitur. Larinum municipium parum à mari distans, à Theano autem mil. X. VII. ut ait Ci. pro Flacco, adhuc durat, regiturq; ab Ursinorum familia.

INSVLAE TYRRHENI MARIS

TYRRHENI siue inferi maris insulae secundum Siciliam de qua postea dicam, Sardinia & Corsica sunt. De origine Sardiniae Aristoteles *πρὸς τὴν θάλασσαν* *σίων ἀκρομάτων*. In Sardinia, inquit, insula Graecorum antiquorum uestigia apparent, multa quoque decora, & templorum testudines adfabre elaboratae. Has ab Iolao Iphiclis filio factas esse constat, qui una cum Thespiadis ad

haec loca adnauigauit. Vocabatur autem prius ex forma Ichnusa, humano similis uestigio. Feracitate fructuum felicissima. Hic Aristeum illum agri studiosissimum dicunt dominatum fuisse. Nunc autem nihil tale fit, quod in manus Carthaginensium uenerit, qui indigenas quicquam agriculturam attingere prohibuerunt, ipsi sedulo ei rei studentes. Haec ille. Diodorus item Iolaum plures in ea ciuitates condidisse dicit. Pausanias, Eustathius, & Capella à Sarde Herculis filio dictam uolunt, habitam prius ab Hispanis, deinde ab Heraclidis & Thespiadis, postea ab Carthaginensibus, quibus Romani succedere. De ijsque uarij sunt annales. In alijs L. Caecilium Metellum uicisse Sardos & Corsos legimus, teste Festo Rufo: in alijs L. Cornelium Scipionem diruta Calari Sardiniae urbe & Hannone superato de Sardis & Corsis triumphasse, ut autor est L. uilius, Sardi item à T. Graccho perdomiti totaque captiuorum ab eo ducti, ut prouerbum fuerit, Sardi uenales. Insequentibus temporibus Saraceni subditam tenuere: saepe à Pisanis recuperata, saepe deperdita, ad postremum in Hispanorum uenit potestatem, per Iacobum Aragonem prius recepta. Tres in ea metropoles, Turritana, & Arborensis sub qua S. Iusta, & Ciuitatensis, Tertia Calaris, sub qua Sulcitana, Doliensis, Snellensis: recentia sane nomina, praeter Calarim ac Sulcam, & in codice Fisci adnotata. Insula tota caeli grauitate infamatur. Pausa, dicit eam Serpentes herbasque habere innocuas, praeter herbam quandam similem lappae, quam edentes ridendo pereunt, ex quo prouerbum in sanitate desperata, *σαρδώνιος γέλως*, Sardonius risus. Item insulam totam constare longitudine M. CXX. stad. Latitudine CCCCL. Haec ille. Corsica uero Cynos olim, ut ait Dionysius, quod motibus tanquam capitum uerticibus abundet: Corsas enim tempora Graeci appellant. Melle illaudato referta est. Tantum uina commendata, quae Romam exportantur. hominum, sicuti canum & equorum ferox genus, ac tantum latrocinij natum. Hoc ferme tempore, quod iter Herruriae omnemque oram maritimam infestabant, expulsi ex urbe Roma subiectisque terris ab Alexandro fuere. Ciuitates Plinio Mariana à C. Mario, Aleria à Sulla Dictatore deductae Coloniae: quarum nomina cum moenibus durant. Tota insula longitudine à Septentrione in meridiem porrecta mil. pass. CL. latitudine L. Circuitu CCCXXXII. ut idem testatur autor, qui ait, XXXIII. olim in ea urbes fuisse, Corsicae prope sunt Ilua Chalibum generosa metallis, Aethala à Graecis dicta ob ferri officinam in eo loco flagrantis: Plinio item & Stephano. Praeterea Oglafa, Capraria, quam Graeci Aegilion uocant. Igilium uero contra Telamonem, unde nobile uinum rubrum, Gorgona, Planasia quod fallax nauigantibus sit aequalis freto uisa. Plinio in Antiano Stura, Palmaria. In puteolano Pandataria, Prochita: Aenaria eidem à statione nauium Aeneae, ab Homero Inarime dicta, à Graecis Pythecusa, non à simiarum multitudine, ut aliqui putant, sed à figlinis doliorum. Hodie uero Ischiam uocant, puto ex robore munimento loci. In Surrentino Megaris, Capreae, quam Apraxopolim Augustus uocare solebat, ob amoenitatis recessum inermem. Leucothoa, Parthenis, ex Sirene. In Formiano Pontia. In Compiano Dianium, quam Artemisiam uocant. In Viponensi Moneria, Colubraria, Venaria. Inter Sardiniam & Corsicam insulae paruae Cuniculariae uocatae Plinio.

SICILIA.

DE Sicilia Thucydides in hanc ferè sententiam. Primi dicuntur eam incoluisse Cyclopes & Lestrigones, quorum origo nusquam reperitur. Post hos Sicani genere Hispani, à flumine Hispaniae Sicori à Liguribus eiectione: & adhuc Sicani partem insulae ad occasum spectantem incolunt. Deinde plerique Troianorum capto Ilio in finibus Sicanorum cōsedere, qui dicti sunt Elymi. Urbes eorum Eryx & Egesta: his accolae adcesserunt quidam Phocenses. Post hos Siculi ex Italia fugientes Opicos, uictis bello Sicanis Siciliam appellauere: ante uidelicet Graecorum aduentum annis CCC. Deinde Phoenices partem quae ad Aquilonem uergit negociandi causa tenuere

Thespiades
Ichnusa
Aristeus

Calaris
Sulca
Mariana
Aleria
Ilua
Aethala
Oglafa
Capraria
Aegilium
Igilium
Gorgona
Planasia
Stura
Palmaria
Pandataria
Prochita
Aenaria quae
Inarine
Pythecusa
Ischya.
Megaris
Capreae
Apraxopolis
Leucothoe
Pontia
Moneria
Colubraria
Venaria
Cunicularia
Dianium
Artemisium
Cyclopes
Lestrigones
Sicani
Elymi
Troiani
Phocenses
Siculi ex
Italia
Phoenices

nuere, ac Motyam Soluntem & Panormum, finitima Elymis oppida inhabitauere: unde
Græcorum breui traiectu Carthagini forent uicini. Tot igitur barbari Siciliam incoluere. Græcorum
Chalciden, primi Chalcidenses ex Eubœa transeuntes cum Theocle illius deductore Coloniae Na-
Archias xon incoluere. Insequenti anno Archias ab Hercule prognatus è Corintho profectus: Sy-
 racufas tenuit pulsus prius ex Italia Siculis: Iidem Chalcidenses Theocle duce post annos
 V I I. habitatas Syracufas, Leontinos Siculis eiectis: deinde Catinam incoluere, cum ipsi
Lampis Catinenses Euarchum fecissent Coloniae autorem. Lampis ea tempestate è Megaris in Si-
Hybla ciliam uenit, & supra flumen Pantacium loco quodam (cui nomen Trogilo) incolas col-
Tapfus locauit. Illinc digressus positus in Tapfo incolis: post eius mortem duce Hyblone è Tapfo
Gelo tyran. migrantes, qui regionem prodiderant, Megaras incoluerunt. Qui Hyblæi sunt dicti, quicq;
Siculus Itali post C C L. annos à Gelone rege Siculo expulsi sunt. Philistus scribit L X X X. annis
filius ante bellum Troianum Siculum Itali filium ex Liguribus in Siciliam adpulsum insulae no-
Trogus de men dedisse. Trogus lib. I I I I. plura de Sicilia scribit, quod Italiae pars quondam fuit ter-
Sicilia ræ motibus diuisa Rhegio proximo promontorio, quod græce abruptum dicitur, cauer-
 nosa tota sulphurea subterraneisq; meatibus uetis penetrabilis: ex quo miracula ardentis
 Aetnae & Vesuuij montis Scyllaë & Charybdis, cæteraq; monstra: quæ ob eam causam
 finguntur, quod nauigantes ad pelagus propter angustias eius undarum exurgentium so-
Diodorus nitus quasi latratus, & uoraginem expauescunt. Diodorus item Sicaniam prius dictam fu-
 isse dicit ex autoritate Timæi à Sicanis antiquis indigenis, quibus ob frequentes ignes de-
 uastantes, insulam deferentibus Siculi ex Italia profecti occuparunt, pauloq; post colonijs
 Græcorum eò deductis, & linguam Græcam & cultum elegantiore didicere. Ab ijs de-
Cerere sig/ inde fabularum commenta de Cerere & Proserpina, & commonstratis ab ea frugibus &
menta unde arandi modo, quod foecundissima sit tellus, & horreum populi Ro. à Cicerone appellata
Horreum quæ sæpe maximos eorum pauerit exercitus: Frumētarijs uero & negociatoribus Ro. ma-
 gno fuerit compendio. De qua idem Cicero in Verrem multa commemorat. Nostra uero
 tempestate proximis his annis urbem ingenti fame leuauit, cum aureis iam X X X. mo-
 dius uenisset. Circuitus insulae totius Plinio mil. pas. D C X V I I I. Nunc qui eam ab ini-
 tio tenuere breuiter attingam. Trogus in eodem lib. itemq; Thucydides (uti supra com-
 memorauimus) eam Cycloperum atq; Lestrigonum patriam ante omnes fuisse adfirmant, quo-
 rum originis nullus habetur autor. His extinctis Aeolus regnum occupauit, qui, ut ait Dio-
 dorus, quod uelis uti nauitas instituerit, & tēpestates uentosq; prænoscere docuerit, Ven-
 torum deus est habitus. Post quem singulae ciuitates in Tyrannorum imperium concessere,
 cum Carthaginensibus sæpe uarijs prælijs dimicauerunt. Deinde Athenienses specie fe-
 rendi auxiliij Catanensibus contra Syracufanos, Nicia Alcibiade & Lyfimacho Ducibus
 profecti, necessitatem inimicis fecere adcersendi auxilia Gilippi Lacedæmoniorum ducis,
 cuius uirtute Syracufani obsidione liberati fuere; rursusq; petiti adiuti sunt à Peloponensi-
 bus, tunc Atheniensem inimicis, ut in Thucydidis historia uidere licet. Per aliquot deinde
 annos à Carthag. expugnata atq; dominata est, superato Agathocle, rursus à Dionysio re-
 cepta: quo sublato Hiero caput extulit, qui dux Syrac. pulso Artemidoro alterius factio-
 nis duce à suis rex appellatus est, ut Polybius refert: Dumq; contra Mamertinos ueni-
 ret ab Appio Cos. uictus est: Mamertinis partim se Romanis, partim Carthaginensibus
Syracusani dederunt, ex quo causa & initium fuere primi belli punici. Deinde pax regi, & Syracufa-
rebellant nis data & amicitia inita. X X X I I I I. post annos rebellauere Syracufani cæsa prole Hiero-
Marcellus ronis. Itaque eò M. Marcellus missus non prius redijt quàm captis ac direptis Syracufis.
 Nunc loca breuiter enarrabo.

LOCA SICILIAE.

Trinacria
Messana
Zancle

Anaxilus

Rinacria enim quum ex tribus promōtorijs dicta sit, Peloro Italiam, Lilybœo
 Græciam, & Pachyno Africam respicientibus: Messana primū in ora est post
 Pelorum, instar Phari Alexadrini turrim habens Zancle prius uocata. De qua
 Thucydides in hanc sententiam. Zancle originem habet à latronibus Cumæis
 ex urbe Chalcidica profectis Periemene & Cratemene ducibus, sic appellata
 quod falcis speciem præferat Siculo uocabulo. Iidem postea à Samijs eiecti sunt. Nec mul-
 to post Anaxilus Rheginorum tyrannus exterminatis Samijs urbem indiscretis homini-
 bus frequentem reddidit, & à sua quondā patriâ Messenam appellauit. Hæc Thucydides.
 Polybius

Polybius autem hos Mamertinos postea uocatos fuisse dicit. Qui destituti legionibus Romanis, quæ Rhegi morando Siciliae urbes tutabatur, à Syracusanis postea tunc Carthaginensium partibus studetibus, duce Hierone bellum passi sunt. Romani Appio Claudio Cos. Mamertinos primum, quosque noxios & sceleris conscios sponte in deditionem acceperunt. Dein Syracusas ceperunt, ex quo primi belli punici exarsit origo. Messanae item hodie monumentum ueteris inscriptionis huiusmodi cernitur. Senatus populusque Romanus Claudio, Q. Fabio Cos. altero Messanam Siciliae ciuitatem classe profecto referante percepit. Hieronem Syracusanorum regem, Pœnorumque copias Hieroni coniunctas tam celeriter superauit, ut Appium Claudium Cos. ad hanc rem gerendam potius ciuitas suae uirtutis admiratorem quam belli susciperet adiutorem. Nam rex Pœnicus urbis non tam multitudine ac animosa nobilitate propulsi uictos se se didicere congressos, qui ante consulis aduentum ultra Leontinum profugi pacem exposcentes, Romanorum gloria, Messanensium nobilitate, propria multa centum talenta aërio soluenda supplices impetrauerunt: ob quod statuit urbem ipsam titulis nobilitatis extollit: aliisque prouinciae ciuitatis eiusque ciues Romanorum honore Siciliae caput illic fungere potestate Romana, lapides eius à Leontino usque Phædas extendi. Nam id spatium cæteris deficientibus Romanae ditioni seruauit. Chirographum hoc fastis Romanis adiunctum laudem ciuitatis ostentans adscribi, Romanamque gratitudinem merito respondere. Adprobatum est praesens decretum patrum à Cn. Calatino Tri. Pl. post urbem conditam anno CCCCLXXX. remp. primo bello punico turbante. Ibidem altera inscriptio: S. P. Q. R. Seruio Fuluio Flacco, P. Calpurnio Pisoni Coss. urbem Messanam à prouinciae coloniae tributis cuiuslibet uectigalis fixi mobilisque pondere per omnia secula liberauit: quia dum Siciliae graue formidabileque bellum seruile multitudine conspirantium, instructa copiarum potentiaque magnitudine subiugasset, quod prius Romanis disperferat consulesque terruerat, seruos Messana sagaciter habitos pace mature frenatos, quin uno P. Calpurnio Cos. designando Iuem Siculis: Romanis, Po. stimulos, & à se profuturum compar abstulit nocumetum, atque se uili seruitute eripuit, preciosa libertate gauderet. Ex hoc enim praesens Chirographum fastis Romanis adiunctum laudem ciuitatis extentam decreuit adscribi, ut gratiam meritis Romana circumscriptione coequaret. Adprobatum est hoc patrum decretum ab Octauio Pl. Tribuno post urbem conditam anno DCCXXX. remp. bello seruili turbante. Festus aliam quoque Mamertinorum causam repetit hoc modo. Quum pestilentia laborarent Samnites, uer sacrum ex oraculo: id est quaecumque uere proximo nata essent, immolatueros uouerunt. Quo facto pestilentia minime cessante, consultus iterum Apollo respondit nonnullos animo uiolatos expelli oportere. Hi itaque in Siciliam uenientes atque ibi confidentes cum auxilio in bello Messanensibus essent, ab eis ob meritum in partem urbis atque agri accepti sunt, uocatique Mamertini, quod collectis in sortem duodecim deorum nominibus Mamers sorte exierit, quod lingua Oschorum Mars significatur. Huius historiae autor est Alsius in libro primo belli Carthaginensis. Messanenses postremo cum rebellassent Valerio Messala à quo subiugati fuere cognomen dedere. Nuper extinctus est Constantinus Lascaris in ea urbe, qui in Graeca disciplina profitebatur. Aetna his proxima, Inesia prius dicta, mons cum oppido, ubi miraculum flammae. Alia enim Enna uocata est, ubi Proserpinae raptus, de qua paulo postea. Adranum urbs cum fluuio eiusdem nominis & Argætum, unde Adrani & Argentani Plinio: Taurominium in eodem litore Naxum uocatum. Thucydides ait: Chalcidenses duce Theocle incoluisse Naxum & extra urbem posuisse aram appellatam Archigenae, cui nauigaturi sacrificarent. Strabo dicit: Zancleos ex Hybla condidisse Taurominium: deinde Romanorum coloniam fuisse. Idem ait Charybdim ante Taurominium & Messanam apparere profundum immensum ubi freti inundatione ac uorticibus nauigia periclitantur. Centuripae, Aetnae & Symeto, primum, urbs quam Augustus aedificijs restituit. Catina aedificium Naxiorum sub radicibus Aetnae, eam Hiero renouatis colonis Aetnam uocauit, post eius mortem pristinum recuperauit nomen. Silius. Tum Catinae nimium ardenti uicina Typheo: Et glomerasse pios quondam celeberrima fratres. Hi fuere, ut ait Strabo, Amphimon, & Anapias: cum clades patriae inferret, parentes hueris sustulerunt. Nunc multo celebrior Agathae uirginis natalibus. Apud hanc Symethus labitur fluuius, Paulum uero ab ora recedentes, sunt Megara & Leontini duae clarissimae quondam urbes. Deinde Syracusae. Quas Archias à Corintho aduectus condidit: qui unquam cum Miscello ex oraculo eis propositis diuitijs, & salubritate, ut alterum eligerent,

Polybius de Mamertinis.

Inscriptio Messanae.

Alteram inscriptio.

Festus

Mamers Mars uocatus

Aetna

Adranum

Argentum

Naxum

Taurominiū

Charybdis

Centuripae

Catina

Amphimon

Anapias

fratres.

Agatha

Symethus

Syracusae

Megara

Leontini

Archias

Miscellus

n Archias

- Archias** Archias cum diuitias prætulisset Syracusas omnium rerum fertiles habuit. Alter uero **Miscellus** scellus prælata salubritate Crotonem ædificauit. Syracusani itaq; adeo creuerunt opibus, ut in prouerbio sit cum ad diuites loquimur, uobis ne decima quidem Syracusanorum ad est. Hæc urbs Archimede Mathematico censetur, qui Marcelli expugnatione suis instrumentis triennio distulit. Nunc autem Lucia uirgine gloriatur. Agrigentum quod Græci **Acragatem** uocant, Gelo incoluere anno C V I I I. post conditam Gelam ducibus Ariston & Pysilo ab Agrigento uicino fluuio cognominatam, ut autor Thucydides. Quem fluxum in forma speciosi pueri pinxit antiquitas, ut Aelianus autor scribit: item Duris, q; præcipue ciuitates Siculae à fluminibus nomen habent, ut Gela, Syracusæ, Himera, Selynutes, Phoimanites, Erycum, Camyrum, Alycum, Therinum, Camerinum. Polybius & flumen **Equi Agrigentini.** & urbem Acragatem à regione Acrage uocari uult, διὰ τὸ εὐρυτόν. Sunt & aliæ in Thracia, in Eubœa, in Cypro, in Aetolia. In hac equos optimos nasci Vergilius etiam testat. Acragas generator equorum. Agrigentorum præterea est sumptuose & ædificare & epulari. Quapropter Plato, ut refert Aelianus de uaria historia, in eos cauillabatur, Agrigentinos ædificare, ut semper uicturos, epulari ut semper morituros. Hic Phalaris imperauit crudelissimus tyrannus, tauro à Perillo inuento ciues cruciabat. Quapropter à populo una cū coniuge & filijs crematus est: post quem Alcámenes, huic uero Alcandrus uir mitis successit. Ex latere occidentis Panormus urbs, & stagnum, de quo Polybius. Aulus Aquilius & C. **Alcandrus** Cor. Coss. cum classe C C X X. nauium intra spatium trium mensium ædificata in Sicilia primo bello punico Panormum quod tunc à Carthaginensibus tenebatur, debellauerunt, & duobus lateribus aggressi primam urbis partem primo captam Neapolim, deinde urbem ueterem aliam partem: altera est in Creta Panormus, & item alibi. Sic enim Græci nominant locum nauibus applicandis accommodum. Himera urbs & fluuius deducta ab Euclide Suno & Saron. In hanc diuertit Hercules cum Geryonis armentis, ubi aquas calidas prouenisse Palladis iussu ferunt, in quibus Hercules membra labore fordida abluerit, mollioraq; reddiderit, ex quo Himera appellata. autor Stephanus. Hinc Ergoteles Olympionica fuit, cuius uiri simul & urbis Pindarus in Pythicis meminit. Himera autem fluuius à Nebride monte fluit, qui ut ait Solinus à Nebridibus, id est hinulis dictus est quibus abundat. Eryx mons & urbs, a filio Veneris ab Hercule uicto, ubi Veneris Erycinæ templum: loci adhuc uestigia uidentur. Entella urbs ab Entello qui apud Vergilium cum Darete hortante Aceste pugnauit. Entella Hectoreo dilectum nomen Acestæ. Myle in ora. Ouidius in Fastis: Sacrumq; Myle pascua læta boum. Hybla mons & oppidum, ubi mel conficitur hybleum. Selynis urbs prope Lilybœum. Vergilius. Et syluis palmisq; onusta Selynis. Dicit & Selinus Gela quam Antiphemus è Rhodo, Eutimus è Creta suam uterq; coloniam ducentes, pariter condidere, anno X L V. post habitas Syracusas: ex Gela fluuius uicino appellata, cū Lindij uocarent. autor Thucydides. Stephanus dicit Gelam fluuium appellari, q; glacie concreuit, quam Opica & Sicula lingua Gelam uocant. Camarina condita à Syracusanis, autoribus Dascone & Menele, ut refert Thucydides, eiectione aliquanto post ob defectionem à Syracusanis dominantibus Gelo tyrannus accepit pro redemptione Syracusanorum, quos habebat captiuos: Tum ipse coloniam deductor factus eos in terra Camarina collocauit. Et cum rursus sedibus eiectionis fuissent, tertio sunt ab eodem collocati. Est & Palus Stephano quæ præter naturam aliarum immota melior est q; mota. Vnde prouerbium, μὴ κίψη καμαρίνα. Vergilius. Et fati nuncq; concessa moueri, Apparet Camarina procul. Palicen Ducetius Sicularum dux C. Nautio Rutilo, & Lucio Minutio Carutiano Coss. condidit. Theophilus autem in descriptione Siciliae fontem dicit. Prope autem templum Palicensium erant v. dæmones quidam, q; Aeschylus in Ethnis dicit Iouis & Thaliae filios fuisse, uocabantur Palici, q; mortui semel iterum reuixerunt. Ratio q; ibi fons sit senis altus cubitis aquam eructans, quem Crateras appellant, ut uideatur campus ei subiectus aquis immergi, rursusq; postea apparere. Locus præterea sacer iureiurando. Nam quod iurant in tabella describunt, eamque fluuius proijciunt: Si sanctum & inuiolatū, aquis supernatat: si falsum & iniustum, demeritur. Silius. Et qui præsentem damnat periura Palici, poscunt supplicia. De quibus in Macrobio plura. Triochala ubi seruile bellum concitatum est. Silius. Et mox seruili uastata Triochala bello. Ci. in Verrem lib. v I I. In Triochalino quem locum fugitiui ante tenuere. De seruili bello hæc Florus, Fugitiui ducem Syro fractis ergastulis ad L X. mil. cōiurauerunt. Prætorum

torū castra exuperata, Manilij, Pisonis, Lētuli, Hypsei. M. Perpēna uicit, & obsessos Aetnē consumpsit. Hinc ouans urbem ingressus. Post paulo idem incendium excitauit Themiso Ciliū pastor, interfectio domino ergastula aperuit. Prætoriana castra Seruiliij & Luculli succubere. M. Aquilianus exemplo Perpennæ, & ferro, & fame maceratos cepisset, nisi meritis supplicij fuisset. Itaq; magna ex parte mortem sibi consciuere. Dux aufugit. Drepane falcis figura, quod eò falx Saturni genitalibus abscissis eiecta sit, ut ait Strabo. Egesta ubi aquæ multæ Philoni, ab Egesto Troiano; Segesta deinde uocata. unde Segestani Plinio, hodie quoq; uestigia apparent. Enna urbs in monte umbilicus Siciliae dicta quod in medio sit. Strabo dicit Syracusas & Erycem duas maris arces in medio Ennam retinere. Hic fabula Proserpinæ raptæ à Plutone, specusq; adhuc uisitur, unde dicitur ad inferos contendifse. Liuius de bello Macedonico, Regionē eam amœnam, ac perpetuo flore uernantem appellat: hodie quoq; castrum Ennæ dicitur, ubi conciliū totius insulæ cum opus cogitur à Præside. Deinceps ex ordine literarū Aceste, ab Aceste Troiano, Arbela, Abace, Abola, Abatana, Agium, Agyrena, Acre, Bucina, Bremia, Biclus, Craustus urbs, unde Epicharmus poeta, & Laïs meretrix, ut Anthus testatur, de uiris illustribus. Cephalodum Pli. hodie q; Præsul Cephalodensis appellatur. Camirus urbs, ubi Cocalus regnauit, Oebali filius. Eugea sita in mōte huic proxima, Cocali regia, ubi Minos perijt, à cuius militibus Minœa cōdita Plinio. Hanc Heracleam Liuius dicit uocari. Epipole locus præceps & altus, uicinus Syracusis. Helorus media producta ab Heloro flumine, ubi Apollodorus in Chronicis dicit esse pisces mansuetos, qui è manu pascuntur, labitur è Pachyno. Est altera in Macedonia urbs. Metaurus Locrensiū ædificiū. Motya, Macarium: unde Macarense Plin. nunc item nomen retinent antiquum. Morgentia, unde Morgentini apud eundē autorem. Omphace. Thermæ oppidum ubi primum reperta comœdia. Silius. Litora Thermarum præfca dotata Camœna. Solinus quoq; hic primum, ait, inuenta est comœdia: hic & cauillatio mimica in scena stetit. Oratoria etiam in Sicilia inuenta. Tapsus clade Romanorum insignis. Et undantem rutulorū sanguine Tapsum. Altera in Africa, huius colonia. Tyndaris, Tarchila, Philisto, & Tarchialis regio. Altera in Macedonia. Tiche prope Syracusas Ephoro. Tychum uero mons in medio Prætiæ & Eretriæ. Tisse cōdita à Siculis à qua Thissinēses Plinio. Silo. Hicarū, Philisto. Hicara uero Apollodoro in Chronicis dicta. meminit & Thucydides. Selynis prope Lilybœum. Verg. Et syluis palmisq; onusta Selynis. Dicuntur & Selynuntij & Selūtij incolæ, quoniā Græcis σελυωνες dicit: hanc urbē hodie Mazarā appellant. Sunt & noua oppidorum nomina: Mons regalis & Augusta, quorū primū Gulielmus rex Siciliae cognomento Bonus construxit, patris Gulielmi, qui Malus cognominatur, infamiam ac latrocinia compensando. Hic instituit, ut pauperibus esset refugium. Templum ubi cathedrale cum amplissimo uectigali constitutum, apud quod canonici regulares nullius unq; horæ intermissione alternantes deum collaudant. Augustam uero Fredericus I. Imperator excitauit, ut inscriptio portæ Tetrastichi clare indicat. Flumina principalia, Plēmirus, Symetus, Himera, Gela, Helorus, Alabys, Hypsa, Vagedrusa, Pantagia, Achates, ubi lapis teste Plinio eius nominis reperitur. Hipparis prope Camarinam nauis capax ex monte oriens materia abūdante, quā Camarini excidentes in subiectū amnē proijciunt, de uehementia fluctibus in urbem sine nauigio: meminit Pindarus in Pythicis. καὶ σεμνοῦς ὄχετος ἴσως παρὲς οἱ σιμ ἄρδαι κολλᾷ τεγάδιωρ θαλάμωρ λάχεως. Insulæ autem Siciliae primum Aeoliæ, quæ (ut ait Plinius) & Liparæ & Vulcaniæ à latinis, Ephestiades à Græcis appellatæ sunt numero VII. Lipara, Thermissa, Strongile, Didyma, Ericusa, Phœnicusa, Euonyma. Plinius Aeoliæ dicit appellatas quod ibi Aeolus Iliacis regnauerit tēporibus. Aeolides uero alie sunt in Aegeo ex Aeolica lingua cognominatæ. Alia item Cenys iuxta Pelorum Stephanos. Cosyra in medio spatio Lilybœi, & Clupeæ Carthaginensis oppidi Straboni. Melite. Ouidius. Melite sterili uicina Cosyræ. Bucuna cuius meminere Stephanus & Dionysius poeta: clara morte Pontiani Pontificis sub Alexandro Cæsare. Aegusa tantum cæteris: Ptolemæo duæ sunt: Aethusa & Aegusa. Sirenuis tres insulæ Sirenibus dicatæ ad sinum Possidionatē seu Pestanum Straboni, nonnullis ad Pelorum Siciliae. Ptolemæus eas Sirenum insulas appellat. Acradina insula ciuitates habet prope Syracusas, quas expugnauit Claudius Marcellus. Est & pars Syracusarum. Charax autē regionem eam uocat & insulam. Ex his igitur omnibus ciuitatibus & locis cum pleraq; interempta, plurima etiam mu-

M. Aglianus
Drepane
Egesta que
Segesta.
Enna umbilicus Siciliae.
Aceste
Arbela
Abace, Abola
Amatana
Agium,
Agyrena
Acre, Bucina
Bremia
Biclus
Craustus
Cephalodum
Camireni
Eugea
Minoeta
Heraclea
Epipole
Helorus
Metaurus
Motya
Macarium
Macarense
Morgentia
Omphace
Thermæ
Tapsus
Tyndaris
Tarchila
Thisse
Hycarum
Selynis
Selynuntij
Mons regalis
Gulielmus
Fredericus II
Flumina
Plemmirius
Symethus
Himera
Gela, Helorus
Alabys
Hypsa
Vagedrusa
Pantagia
Camarina
Insulæ Aeoliæ
Lipara
Thermissa

In fisci codice
præsules.

tata sint, ut superius ostendi: Codex fisci hodie XII. tantū præfules descriptos habet. Cephaludensem, Panormitanum, Agrigentinum, Caranensem, Mazariensem, Militensem, Messanensem, Maleuitanum seu Maleensem, Montis regalis, sancti Marci, Paclensem.

SICILIAE RELIQUA AC POSTERIOR HISTORIA.

NARRATIS igitur Siciliae cum initijs tum locis, ea nunc dicenda restant, quæ post captas à Marcello Syracusas sunt secuta, quando Sicilia in prouinciae formam redacta per prætorem à Romanis administrabatur. Deinde sub Imperatoribus usq; ad Caroli tempora. Tunc igitur partito inter utrunq; imperium orbe Sicilia omnis cum Calabria & Apulia Constantinopolitano cessit. Cui sine controuersia paruit usque ad Nicephorum Imperatorem cognomento Thormam, quo tempore Saraceni Apuliam, Garganum montem, Luceriamq; & nonnulla circa loca occupauerunt, anno D. CCCCXIII. Vnde saepe postea factis excursionibus Calabriam, Neapolim, Lirimq; ad usq; flumen, & loca urbi uicina penetrauerunt. Quibus Ioannes X. Pont. una cum Alberico Hetruriae comite occurrendo ui maxima restitit, illi ad Garganum se recepere. Deinde post annos ferè. C. quàm Italiam tenuissent, penitus expulsi sunt. Quomodo autem, aut à quibus expulsi sint duplex est fama. Otho Præsul Phrysiensis de gestis Frederici primi, dicit Robertum cognomento Guiscardum quod erronee eorum lingua significat quoniam telluris multum uictor obiuerit, inter Normãdos natus, in Italiam ad quærendas nouas sedes tunc primum uenisse: ubi Apuliam colonis paucis atque ignauis habitata aspiceret, suos domo ascuuisse cum exercitu breuicq; tempore omnem eam regionem ac Siciliam expulsis Græcis simul & Saracenis, in suam potestatem redegit se. Altera est fama, crebrior quidem inter authores. Tancredus Normandus armorum gloria insignis cum numerosa prole finibus suis egressus in Italiam, in Aemylia regione con-sedit, & iam principem Salernitanum bello lacessiuerat, cum filius eius Gulielmus cognomento Ferrabas cum Molocho præfecto Michaelis Catalaici Imp. Constantinopolitani, qui Calabriae Siciliaeq; præsidebat, ac principibus Capuano & Salernitano transegit, ut si Apuliam à Saracenis recuperasset, eam in parte possideret. Qua demum armorum uirtute, ac spe conditionis deceptus paulopost una cum XL. milibus Normandorum, qui ad expeditionem Hierosolymitanam eo tempore se accinxerant, Siciliam, Apuliam, Calabriam cepit: ac Melphim edito in colle, quo impedimenta congereret, ædificauit. Atq; ita imperium moriens reliquis ex successione fratribus dimisit, qui comites Siciliae dicti XLIII. annorū spatio, magna cū felicitate creuerunt. Inter quos Drogo fratri successit, annos VII. qui primo reiectus ab exercitu Michaelis Etheriaci Imp. mox apud Aufidū amnē uictor discessit. Post quē Hunphridus, mox quartus Gottifridus, inde Robertus, Guiscardus successere. Is igitur ultimus res bello magnas gessit: Apuliam per se, Siciliam per Rogeriū fratrem rexit. A Nicolao II. Pontif. dux atque Feudatarius constituitur: Normandorum auxilijs ei concessis, quibus rebelles proceres in officio cōtineret, ac Beneuento restituto, quod frater eius Gulielmus occupauerat, de quibus omnibus apud Aquilam in concilio conuenerunt. Gregorium VII. Romæ obsessum per portam Flaminiam irruptione facta, ab Imperatoris Henrici III. iniuria asseruit. Quare ab eodem Apulia rursus hac conditione concessa, ut Anconam, Picenumq; quod gens eius occupauerat, redderet, Neapolim primus possedit longa obsidione ui expugnatam. Postremo contra Alexium Imperatorem, qui Christianis aduersabatur, profectus in Græciam plurimis locis captis apud Casiopem insulam interijt, anno M. LXXXVI. ætatis uero LXXI. uir alioqui laudatus. Tantum ab Antonino Florentino Præsule, ut dominationis nimium cupidus taxatur. Inter liberos eius Rogerium & Boemundum exinde bellum exortum, cum prælatum in regno Rogerium alter quereretur. Itaque haud longe à Beneuento prælio cominisso Boemundus uictus principatum tantum Tarentinum interuenientibus paternis amicis pacificatoribus tenere permittitur. Paulopost deo militans ad expeditionem Hierosolymitanam ubi res magnas gessit proficiscitur. In itinere cum Alex. Imperatore paterno quondam hoste, foedus & amicitiam iniit, donatus ab eo muneribus ac liberaliter exceptus: discedens uero fidem irritam habendo eius oppida multa inuasit. Quare in reditu pertimescens cum eius imperij transitum uitare non posset, se mortuum finxit atque in archa clausum deferri, ubi domum peruenit, euestigio Dyrrachium classe aggreditur, locaq; imperij nonnulla: tandem pax inter eos

Tancredus
Normandus
Gulielmus
Ferrabas

Melphis

Drogo

Hunfridus
Robertus
Guiscardus
Rogerius &
Boemundus
Con. Alexium
Imperatorem

eos facta. Rogerio interim post annos regni $\times \times \vee$, uita functo Gulielmus filius succedit: qui statim inito principatu, Alexij Imperatoris iam defuncti filiae nuptias expetens, Cōstan-
 tinopolim contendit, statu prius rerum suarum Calisto II . Pontifici. cōmendato. Rogerius
 inter hæc Rogerij fratris filius, capta absentis occasione spretoq; Pontifice, regnum inua-
 dit. Gulielmus spe nuptiarum frustratus, regnoq; simul eiectus sese ad principem Salernita-
 nū recepit. Ibiq; priuatus ex animi mœstitia diem sine liberis obiit. Rogerio itaq; secundo
 per uim principatum occupanti, Calistus bellum indicens, dum eius rei gratia se Beneuen-
 tum confert, paulopost morbo correptus interiit. Innocentius II . deinde causam prosecu-
 tus, cum eo apud S. Germanum uictor conflixerat, nisi paulo post duce Calabriae Rogerij
 filio cum supplemento ueniente captus fuisset: à quo & patrem captum dimittere ac omnia
 quæ circa regnum optauerat, præterq; regis nomen concedere cōpulsus est. Post hæc Ana-
 cleti Pseudopontificis partibus fauens, ab eo utriusq; Siciliae rex declaratur, aduersus quē
 Innocentius iuuante Lotario Imp. cum exercitu profectus, eum regno deiecit, quod ille sta-
 tim Pontifice defuncto recuperauit. Belli gloria clarus est habitus, ac inter ceteras expedi-
 tiones Africanam Christi causa sumpsit, in qua Tunim tributariam fecit: cum Imp. Cōstan-
 tinopolitano dimicauit. Demum è Sicilia reuertens, amissis opera Venetorum quibus ho-
 stis erat $\times \times$. trirēmibus fuga euasit, ac Panormi extinctus est superstitē filio successore
 Gulielmo II . qui regnauit annos duodecim. Is igitur rex primus ab Innocētio quarto crea-
 tus est: Magnusq; ob eam causam appellatus. Sed mox immemor beneficii terras Pontifi-
 cis apud Beneuentum occupat, ille iratus eum regno abdicat: Emanuelem Imp. cōtra eum
 excitat, ipse interea aduersus cum exercitu ire pergit. Quem cum omnia superātem & pro-
 ceres eius à quibus ad hoc excitatus fuerat cum eo consentientes animaduerneret, inuitis
 patribus, qui bellum malebant, de pacis conditionibus egit. Gulielmum supplicem ac hu-
 mi proiectum ueniam petentem in regnum rursus restituit. Is ad extremū decedens filium
 Gulielmum tertium reliquit hæredem. Qui rexit annos $\times \times \vee$. Partibus Alexandri III .
 Pont. maxime fauit, pecunia fugientem iuuat. Hierosolymitanæ deniq; expeditioni opibus
 contra Saladinum præsto fuit. Siciliae tantum profuit, quantum pater ante nocuit: Mōtem
 regalem urbem extruendo, pauperes fouendo, quibus meritis Boni cognomentum acce-
 pit patris comparatione qui Malus est appellatus. Huic demum sine liberis extincto Tan-
 credus quidā è genere Guiscardi nothus eligi: Clemēte & eius successore Cælestino III .
 acriter obsistētibus, ac res repetentibus. Ille interea cædibus & rapinis omnia complebat.
 Cælestinus ut aliō rem trāsferret, Constantiā Rogerij regis filiam deo dicatam è cœnobio
 Panormitano Henrico Frederici Imperatoris filio simul cum regni iuribus matrimonio tra-
 dit. Henricus igitur Tancredum bello persequens Neapolī demū obsessum interfecit. Re-
 gnoq; unā & imperio successit, ac utrunq; mox Frederico II . filio reliquit. De quibus in
 alio libro inter Imperatores dicam. Res ad Manfredum Frederici II . filium nothum dedu-
 cta, uirum facinoribus coopertum. Qui euestigio loca Pōtificis inuasit: Inno. III . Alexan-
 dro III . & Urbano III . maxime infensus, ac regno abdicatus, euocato contra eum Caro-
 lo, diu Ludouici Francorum regis fratre, Andegauenſium duce, cui regnum concessum.
 Quod probatum deinde à Clemente III . hac lege fuit, ut $\times \text{L}$. mil. nummū aureorum
 quotannis Pontifici penderet. Igitur anno M. CCLXIII . Carolus traiectis Alpibus quū
 diu uarijs prælijs cum Manfredō cōcurreret, eum tandem apud Beneuentum superatum
 interfecit. Deinde Conradinum Impe. Manfredi fratris filium auxiliū ueniētem, post mul-
 ta prælia, postremo apud lacum Fucinū, cum Henrico patruo rege Sardinia, & toto exerci-
 tu sustulit. Carolus itaq; superatis hostibus, uindicatoq; sibi citra ultraq; Pharū Siciliae re-
 gno Romam uenit, ubi senator factus rem urbanam aliquādiu suo arbitratu disposuit: Vr-
 sinis maxime inuisus. Pace itaq; in Italia constituta in Africam proficiscit, suppetias fratri
 Ludouico ferens, qui Christi causa res ibi gerebat, quo paulopost extincto cum Saracenis
 reddita Tunī quam ceperat, tributū cōditione pacem fecit: mox in Italiam reuersus omnia
 turbata offendit. Nicolaus III . gentis Vrsinæ ob ueterem familiæ similitudinem cum senato-
 rio munere deiecerat, simulq; Petrū Aragonem sollicitauerat, ut iure hæreditario Constan-
 tia uxoris quæ Manfredi regis filia fuerat, regnum Siciliae inuaderet. Petrus itaq; hac spe
 erectus, cū classe quasi aliud simulans Sardinia propinquat: Siculos statim Gallis infestos
 clam ad defectionē sollicitat. Qui ad unū omnes, uesperī dato signo, ex ea natione utriusq;

Gulielmus

Rogerius II

Contra Saracenos Afri.
 Gulielmus II
 rex primus

Gulielmus III

Tancredus
 nothus.
 Constantia
 Rogerij filia.
 Henricus Fre-
 derici filius.
 Fredericus II
 Imperator.
 Manfredus
 Carolus An-
 degauenſis.

Conradinus
 Imperator
 Carolus con-
 tra Saracenos

Constantia
 Manfre. filia.
 Petrus Ara.
 Galli in Sici-
 lia intercepti.

- sexus interficiūt. Quo perpetrato Petrus statim Siciliā occupat, anno M. CCLXXXIII. Carolus itaq; in hoc tumultu aduersus ire parans, extinctus est Neapoli superstitite Carolo 11. filio. Hic paternā expeditionē profecutus, pugna nauali apud Siciliā cōgrediēs superat atq; capit. Martinus quartus Pont. interea Gallicis fauens Petrū sacris interdicit, regnoq; paterno abdicat, bona diripientibus cōcedit. Quæ omnia eius successori Honorio 1111. postea pbata fuere. Quapropter Philippus Caroli patruus Gallia rex inito praelio cū Petro Gerundā propè abstulerat, nisi pestilentia excessisset: quē & ipse Petrus secutus paulopost ex uulnere interiit, relictis Iacobo & Frederico filijs: quorū Fredericus ex Hispania cū classe delatus in Siciliam à Roberto Caroli filio uexatam, nō solum Siciliam totam, sed & Calabria partem allecutus est. Iacobus uero domū reuertens regnū paternū iniit, Sicilia dimissa sese apud Bonifacium de fratris iniuria excusando. Quare ab eodem rex Sardinia creatur, modo eam à Pisanis liberaret. Carolus autē quē supra caprū in praelio dixi, statu eius interim Neapoli à legato apostolico incolumi seruato, quadriennio post à Frederico dimittitur, pacificatore Carolo Valesio Philippi regis fratre, ea de causa cum exercitu in Italiam profecto. Cōditiones fuere ut Siciliam Fredericus, dum uiueret sibi haberet, dimissis Carolo quæ in Italia ceperat, daretq; operā ut sua impensa Pontificis cōsensum his rebus impertraret. Dūq; hæc peragerent, duos interim filios obsides tribueret. His actis Carolus paucis post annis de uita decessit, relictus ex Maria filia regis Pannonia maribus XXXIII. è quibus notiores VII. fuere. Carolus Martellus, qui rex postea Pannonia fuit, & pater Andrea, qui successit in regno Apulia Roberto fratri & interfectus à Ioanna uirgine Diuus Ludouicus qui Præsul Tholosanus ordinisq; minorū, & inter sanctos relatus fuit. Robertus dux Calabria qui regno successit. Philippus Princeps Tarentinus pater Ludouici Ioannæ reginæ coniugis. Raimundus. Ioannes princeps Peloponnesi. Petrus comes. Duas uero filias alteram Blancam Iacobo Aragoni, Leonoram autem Frederico Iacobi fratri locauerat. Regnauit annos XXXIII. Vir quidem domi felicior q̄ foris, liberalis in primis habitus regiaq; naturæ, unico tantū libidinis uitio senectutem fœdante. Robertus post mortē patris Clemente V. probate regnū iniit, anno M. CCCVIII. tenuitq; XXXIII. uir domi forisq; admirabilis. In primis liberales artes coluit, doctisq; præsertim Petrarchæ magnopere fauit, unicus Florentinorū & omniū Guelphorū amicus. Henricū VII. Imp. Italiā turbantē bello persecutus est, Fredericū Aragonē finitis inducijs cū tota Sicilia afflixit, filiū suū Carolū Florentinis à Castrutio Lucēsi bello pressis, ac sine cōtentione dñm petētib; misit qui paulopost ætate florente decessit supstite filia Ioanna, quæ postea regnauit. Nō præteribo rem miram quæ hoc tēpore cōtiguit. Nicolaus quidā Calapiscis cognomiatus, ex Apulia oriūsus à puero in mari assuetus agebat, interq; marinas beluas illelus plures dies cōtinuos uersabat, profūda pelagi penetrādo. Nautis sæpe uisus tanq; marinū monstrū apparebat, futuras quoq; tempestates prædicebat. Extincto Roberto Andreas Caroli Pannonia regis filius rem suscepit, anno M. CCCXLII. qui Ioannā in matrimoniū duxit, eiusdēq; dolis q̄ ignauus uideret interfectus, post annū tertium q̄ regnare cœperat, superstitite filio Carolo cognomento Paruo: illa uero alteri nupsit, cōsobrino, Ludouico filio Philippi Tarentini principis, fratris Roberti. Quod scelus Ludouicus Pannonia rex, Andreae frater, ulturus, in Italiā cū exercitu uenit, illisq; fugiētibus in Prouinciā Neapolim potitus est menses aliquot. Inde pestilentia cōpulsus decessit relictis Pannoniorū in ea præsidijs. Ioāna interea redijt ex Gallijs, & à Clemente Pont. Neapoli unā cū uiro Ludouico regni sceptrū diademaq; accepit, ac feudū debiti loco Auenionē Pontifici ex patrimonio tradidit. Insequente deinde tēpore prospera semper est usa fortuna. Decedente Ludouico, Ludouicū alterū ducem Andegauensem regis Gallia fratrē in regnū adoptauit. Quapropter à Carolo nepote Ludouici Pannonij, qui cōtra Ioannā pauloante uenerat Urbano Pont. impulsore, praelio superata est, ac puluillo ori iniecto necata. Cōtra hūc Carolū paulopost Ludouicus ipse Andegauēsis cū LV. mil. Gallorū traiectis Alpibus uenit, ac per Hetruriā iter faciens biennioq; cū Carolo frustra dimicans in Apulia morbo periit. Andegauenſes reliqui eius exercitus Arretio quod Ingeranio duce cū supplemento uenientes ceperāt: Florentinis LX. mil. aureis uendito, ad summam redacti egestatē palantes domū sese receperūt. Carolus igit̄ tertius potitus interfecta regina, & superato Ludouico quatuor rexit annos. Deinde ad Pannonia regnū à proceribus accersitus paulopost reginæ uiduæ dolis sublatus est, superstitibus Ladislao & Ioanna liberis.

liberis. Ladislaus principatū inijt, an. M. C C C L X X X V I . tenuitq; annos X X I X . Cuius initio reliquie exercitus Ludouici Andegauēsis, quiq; ei parti studebāt, mortuo Carolo statim tumultū excitātes, pulsīs inimicis Neapolim tenuerūt. At Vrbanus v i . uerū regni successorē Ladislaū adolescentē declarauit, iussitq; Caietæ quę sola in officio permāserat sumi diadema, simulq; Albericū Cunij comitē magnū regni Conestabilē creatū cū exercitu Neapolim misit, q; breuī pulsīs Andegauēsis Ladislaū in regnū restituit. Hūc dein regē Ro. fugato Inno. v i i . ad cōponendū tumultū in urbē cōuocarūt. Qui breuī post tēpore pacatis rebus discessit. Iterūq; reuertēs absente Pont. dū Pisis cōciliū celebraūt urbē occupat, pro fligatis ducibus Ioan. X X I I . usq; ad regni fines. Pont. postremo Florētīæ morante, tertio urbem inuadit, an. M. C C C C X I I I I . pro qbus iniurijs ab Alexan. v . primū regno abdica tus est, & Ludouicus Ludouici Andegauēsis filius posthumus surrogatus, q; hæres postea à Ioanna regina institutus fuit: Ladislaus uero usq; ad extremū sese defensitādo incolumis durauit Florentinorū præterea maximus hostis, à quorū duce Malatesta Pisaurensi uictus est. Decessit admodū iuuenis ex uulua amicæ medicata, opera Florētī. q; si per uitā licuisset tota Italia breuī tēpore potiturus uidebat. Nā præter regnū, urbē Romā, Perusiā, Assisium, Cortonā quā postea uendit Florentinis, in potestātē redegerat. Huic soror Ioanna sine li beris extinctio successit. M. C C C C X V . regnauit an. X X I . tēpore schismatis ac Constañ. cōciliij, Hadriani molem in urbe tenuit: ad quā oppugnandā cū Brachius Montonus ueni ret, paulopost superueniētibus ipsius reginæ copijs duce Sfortia repulsus est: Ro. tantū neu trā sequētibus partē. Variā foemina fortunæ, tū etiā incōstantiæ fuit: ut quæ prius Iacobū quendā Marchiæ comitē è Gallia stirpe regia oriundū in matrimoniū uocauerat, quē pau cis post ānis omnia suo arbitratu administrare uolentē eiecit, ac Alfonso Aragonē adopta uit. Qui post aliquot annos ingeniū animaduertēs in arce Neapolitana eam obsedit: illa im plorato Sfortiæ auxilio ad Alfonso fugit: tandē potita Ludouicū Ludouici Andegauēsis filiū, quē supra cōmemorauī, hæredē instituit: quā quidē institutionē prius Alexā. v . & de inde Ioāni X X I I I . pbatā, Martinus rursus ratā habuit, reclamāte Alfonso. Interim moriū Ludouicus, cui Renatus frater à Ioanna surrogat, cū qua regnauit an. v i . Tandē ab Alfon so pulsus in arcē nouā primū se recepit, quūq; Genuēsēs amici cū aliqt nauibus frustra au xiliū tulissent: Florentiā, deinde Pisas, inde Narbonē peruenit, ubi cōsenescēs nō lōge ante hoc tēpus decessit, uir in omni fortuna festiuus, uacuuq; à curijs, & qui quondā late dñabaat. Nam præter regnū Neapolitanū Andegauēsis, Lotaringiæ ac puinciæ ferē toti impera bat, ad extremū amisso filio Ioāne sine liberis moriēs, titulū iusq; regni Neapolitāi Carolo ultimo eius nominis Gallorū regi, eius necessario, reliqt. Qd' ægre ferēs postea Renatus iu nior dux Lotaringiæ, eius ex filia Violāta & patre Frederico comite Vademontēsi nepos, se exhæredatū, in Galliæ regno tumultū frustra excitare conatus est. Hic etiā postea magna adolefcēs uirtute Carolū Burgundū Galliæ terrorē ac Ludouico regi formidolosum, aduer sus uenientē manu sua interfecit, opimāq; ex hoste spolia retulit. Alfonso igit̄ inter nostri seculi pceres maxime emicuit, nō solū armis, sed etiā sapiētia sūmis uiris cōparādus, cuius dictis factis ue priuatim uolumē dicauit Antonius Panormita. Hic Ferdinādo patre Arago niæ rege defūcto, cū aliq; diu regnū prudēter administrasset, adoptatus in filiū à Ioāna Nea politanorū regina, dissuadētibus amicis expeditionē in Italiā sumpsit. Reginæ opem tulit. Ludouicū Andegauensem ducē, q; regnū sibi hæreditario iure debitū adfirmabat, pluribus prælijs afflictū expulit. Reginā adoptionis pœnitentē minimeq; pmissis stantē armis coer cuit. Renatū regni æmulū bello superatū cedere cōpulit. Ioānē Vitellescū Alexādrīæ Patri archā magnis copijs cōtrauenientē regno fugauit. Caietā bis cepit, semel acri pugna deuic tam, & iterū ab altera ciuiū factiōe cū defecisset. Neapolim à Renato defēsā tandē expu gnauit, ingressus urbē per tubos occultos, à fabro qdā cemētario mōstratos: sicuti & olim Belisario cōtiguit. In ea expugnationē Petrū fratrem amisit. Alterū uero Ioannē fratrem Nauarre in Hispania laborantē periculo exemit. Massiliā urbē noctu inuadens cepit ac diripuit. Ac insulam Gerbinī quam ueteres Lotophagiten appellauerunt, à continenti Africæ quatuor miliaribus distantem, obsidione cinxit. Bophorium prouinciæ regē cū copijs aduētantem in proximo littore uictū ex minoribus castris ad maiora compulit, nec diu post ab eisdem Barbaris tributa suscepit. Eugenio Pont. qui sibi de regno aduersarius fuerat, quas uoluit pacis dedit conditiones, Franciscum Sfortiam ex agro Piceno armis expulit. In Albania

*Albericus Cu
nij comes ma
gnus Conesta.*

*Ludouicus Lu
douici Ande
gauēsis filius.*

Ioanna II.

*Inconstantiæ
Ioannæ
Alphonfus
Arago in re
gnum adopta
tur.*

*Ludouicus
L. F. rursus
adoptatur.
Renatus Lu
douico fratri
succedens ab
Alfonso pel
litur.*

*Renatus iu
nior.
Alphon. res
gestæ.*

quoque per legatos Turcarum potentia restitit. Prælio nauali una cum Io. Fratre multisque proceribus captus à Genuensibus & ad Philippum ducem adductus, ab eoque liberaliter dimissus, regno tandem potitus est. Cui gratus adeo fuit, ut eum testamento heredem scripserit in periculo quondam mortis. Florentinos bis bello petijt, primo cum auxilio Philippi Mediolanum contra Venetos proficisceretur, interimque ille decederet, copias omnis in Hetruria conuertit, quum illi Venetis auxiliares fuissent. Ripam araciamque ac nonnulla parua castra in Volaterrano cepit: rursusque post aliquot annos foedus cum Fran. Sfortia Alfonso hoste inuentus per filium suum Ferdinandum uexauit, qui Fuiuanum Castellionumque ac alia quaedam tunc ex eorum ditione cepit, post eius autem discessum statim recuperata. Fuit corpore staturaque breui, natura hilari, humanitate liberalitateque omnis sui seculi principes excessit. Accumbenti omnes sine discrimine adsistebant, loquendi que libertas tunc omnibus similiter data. Decessit iam senex anno regni Italici $\times \times \text{II}$. Salutis M. C C C C L V I I I . Ferdinandus eius filius nothus, quem supra à patre missum cum exercitu dixi, regno iam ab Eugenio institutus successit, diadematis insignibus à Latino Ursino legato susceptis. Felix procul dubio princeps, quod ter in summum periculum adductus euaserit. Nam statim in ipso exordio Ioannem Renati Andegauensis filium cum classe aduersus uidentem adscitis Genuensibus: deinde Marino duce Sueffano, Ioanne Antonio principe Tarentino, Antonio Jacobi filio Cadola, qui inter Præcutinos dominabatur: Duce Sorano, Nicolao Campobasso, Ioanne Vitimilio genere Siculo, Crotonis Marchione. Sed hic ab initio captus à rege fuit, & Iacobo Picinino simul cum Aquilanis. Hos itaque omnes una contra conspirantes habuit. Auxiliares uero Pium in primis Pontificem spe nuptiarum spuriae filiae, quam Antonio sororis suae filio simul cum Genlano & Amalfitano principatu recepit. Is enim Simonetum: deinde Robertum Ursinum impigros duces eò misit. Franciscus etiam Sfortia per Alexandrum fratrem ac Robertum Seuerinatem cum exercitibus subuenit. Igitur prima apud Sarnum pugna infeliciter gesta, multi ex regis exercitu cecidere una cum ipso duce Simoneto. Inde ad Troiam instaurato prælio Picininus cum suis est fusus. Rex postea cum Barolum se recepisset, quod oppidum simul cum Trinio fidissimum in toto regno habebat, præsto ei adfuit Georgius Scanderbechus Castriota, regulus è proxima Macedonia à Pio uocatus. Hic quod adiutus quondam in bello Turcarum à patre Alfonso fuerat, omnibus uiribus regem in eo loco oblectum iam ab hostibus liberauit. Quumque paulatim ille superior fieret: Andegauensis iam belli fortunæ diffidens, simul quod Gallos Genuæ pulsos uiderat, rebus infectis sexto anno quam in Italiam uenerat in Galliam reuertit. Reliquos uero aduersarios Ferdinandus, sequestro simul & sponse Alexandro Sfortia cum sibi conciliasset, regni totius potitus est, uerum conciliatus fidem punicam præstitit. Sueffanus ante omnes eum salutatum in castra profectus, statim comprehensus est, custodique traditus. Deinde per Præcutinos, Frentanosque iter faciens Cadolarum in eo loco dominantem familiam sustulit. Postremo uero Picininum. Is namque è Sulmone quem tenebat, eo tempore Mediolanum nuptiarum Drusianæ Francisci filiae spuriae causa uenerat, eoque deinde adhortante Neapolim regem salutatum una cum Francisci legato tutelæ gratia profectus est. Quumque in itinere Sulmone quasi cunctabundus substitisset, Bocardus Comes uir Cremonensis superuenit è Neapoli, quem Picininus unum ex omnibus fidissimum eò cuncta exploratum præmiserat, rex quoque de industria donis honoribusque auxerat. Hoc itaque moras castigante, securaque ac læta omnia pollicente, ille iter ingressus obuiam etiam regem honoris gratia procedentem habuit. Post dies aliquot in rosa ludisque consumptos in arcem nouam ad prandium inuitatus, post epulas ultimumque à rege digressum, captus euestigio fuit, dieque tertia, ut est omnium ferè opinio in carcere necatus. Ferdinandus interea literas excusationis Francisco statim misit, Picininum ingratitude accusando, qui nec rebus præteritis ac infectionibus contentus adhuc noua moliretur: quare non solum propriae, sed Italiae totius salutis causa eum cepisse dicebat. Franciscus igitur ægre rem ferre uisus, Hippolytam filiam, quæ ad nuptias regis nurus proficisceretur, iussit aliquandiu in itinere subsistere: Tristanumque filium ad repetendum properare. Rex defunctum iam ei ac refoffum ostendit, causamque mortis retulit, quod Io. Andagauensem ex Aenaria, quæ Ischyâ uocatur, insula tumultu ac clamore exorto Picininus in carcere uidentem cupidus ad altam per subsellia conscendit fenestrâ: unde cadens crure fracto paucis post diebus obiit. Res tandem conciliata nuptiaque nurus cõcelebrata

Pugna Sarnensis.

Ia. Picinini filius

brata. Bracchiani omnes iam tunc ab initio capto Picinino iussu regis spoliati ac direpti fuere. Drusiana uero uxor, quæ interim Sulmonem uenerat, tantum incolumis cum suis remissa. Post hæc Ferdinandus tris fecit expeditiones, unam in Florentinos simul cum Sixto Pontifice, ut Laurætium Medicem inde pellerent, in qua uictor illum compulit Neapolim supplicem uenire, cum eoq; clam annui tributi conditione transegit, ut in historia Florentinorum latius narraui. Deinde in Sixtum 1111. Pontificem adscitis sibi Columnensibus: ubi pugna cõmissa in campo mortuo inter Velitras & Coram, Alfonso filius cum omnibus copijs à Roberto Malatesta profligatus, turpiter fugere solus coactus est: proceres eius uersi capti, ac Romam ducti. paulopost conciliatis rebus gratis dimissi fuere. Tertiam expeditionem in Turcas habuit, qui Hydruntem inuaseraunt, ubi militum flore consumpto regni uires adeo exhaustis, ut præter auxilia sacros templorum thesauros attingeret. Facileq; tunc animaduersum non ei pecuniam, aut potentiam esse, quæ in opinione prius hominum fuerat, quam opinionem auxerat eius auaritia. Tanto igitur periculo Turcarum principis interitus finem imposuit: præsidium quod erat Hydrunti, in regis se fidem saluis rebus conditione dederunt, quam Ferdinandus minime seruauit. Post hæc proceres regni rursus in eũ cõspirauere: authore Antonello principe Salernitano: Innocentiũq; Pont. an. 1. Pontificatus eius ad hoc adsciuerunt: qui authorato Roberto Seuerinate cũ à militibus ac suis deciperetur, pacem ea conditione fecit, ut rebelles uenia concessa conseruaret, ac tributum Pontifici debitum penderet, quod neutrum rex seruauit. Itaque procerum pars au fugit, ut princeps Salernitanus; pars capta, ut Anellus qui orator Romæ diu ipsius fuerat, Antonellus Auerfa eius scriba, nonnulliq; alij quos omnis de medio sustulit. Reliquis autem in moribus, mente fuit subdola, nemini fidus, minimeq; aperte irascens. In uenationibus frequens. Nam ccc. solebat accipitres cum totidem magistris alere, ubi obiter & legationes audiebat, & negocia plura obibat. Ex Isabella ducis Sueffani filia liberos suscepit. Alfonso Calabriæ ducem, Fredericum, Io. Card. & Franciscum. Fœminas uero Halionoram, quam Herculi Estensi, & Beatricem, quam Matthiæ Pannoniæ regi, tertiam uero spuriam Antonio Pij Pontificis propinquo locauit. Henricum item spurium ex quo genitus Aloysius, qui neptem Innocentij pontificis pactam matrimonio prius habuit: mox Pontifice defuncto abdicata, Cardinalis Tarraconensis est à successore creatus. E regijs filijs Franciscus & Ioannes Cardinalis, ac Henricus iuuenes admodum defuncti patre superstitite, q demũ & ipse ex morbo ferè sexagenarius decessit, anno M. ccc. c. x. c. iiii. regni autem xxxix. Alfonso rem paternã suscepit ex Card. Montis regalis legato Alexan. Pontif. propinquo, & ad eum suscepto, magno quidem apparatu lætitiæque, quam paulo post in luctum commutauit, ob Carolum Gallorum regem aduersus uenientem: Quapropter timore percussus, simulq; quod infensum se populis esse conspexerat, uix toto uertente anno ubi se regno abdicarat, eoq; filio Ferdinando permisso, cum bonis quibus possedit in Siciliam aufugit, ubi in cœnobio Montis regalis, inter monachos agens abstinẽdo, ueteris uitæ pœnitentiã libidines ac scelera præterita, quibus maxime fuerat obnoxius, magna ex parte uidetur expiãsse. Biennioq; tantum postea uixit. Dux fuit alioqui in bello magis infortunatus quàm imperitus, exactorq; ac uindex disciplinæ militaris seuerus, nonnullis uero potius crudelis. Ferdinandus igitur iunior ita ut dixi à patre institutus, ætate annorum xx. in ipsam Gallici tumultus flammam incidit, quam proculdubio non expectauit, sed sponte cedere statuens, cum gratia atq; indole suos omnis antecederet, regni proceres ad se uocatos in hanc sententiam est ad locutus. Quando deus ita iuberet se furori Gallorũ cessurum, ne quod uiribus impar esset illis potius quàm sibi incõmodum pariat. Nam secũ agi longe felicius putare, regem in bello per fortitudinem mori quàm priuatum per ignominiam uiuere. Quod si amor ullus Aragonensium apud eorum corda remaneret, eũ quãdoq; si forte superstes fuerit post eam calamitatem, in patriam reuocarent, sperarentq; non regem sed regni laborisq; sociũ habituros. His dictis omnes amplexus ac lachrymãs discessit. Carolo uero post menses vii. in Galliam reuertẽte in regnum rursus reuocatus, post bienniũ decessit sine liberis, Frederico patruo successore relicto. Pulsus & ipse post annum sextum à Ludouici Gallorum regis exercitu in Aenariã proximam insulam cum tota familia cõfugit: inde in Galliã cõcessit, seq; ipsius regis misericordiæ pmisit: cuius hũanitate seruatus incolumis nũc uiuit, ac apud eũ pro regia maiestate tractat. Hic Aragonensiu finis, qui

Alphonfus
iunior

Ferdinandus
iunior

Fredericus

GEOGRAPHIA

qui præter ipsum cum filio omnes periire. Regnum deinde ipsum, inter Gallia Hispaniaque reges diuisum, minime seruatim limitibus, eisdem in hodiernum diem diuersis agitauit discordijs atque prælijs, quæ omnia in historia cum Gallorum tum aliorum latius aliquantulum narraui.

R. VOLATERRANI COMMENTARIORVM VR/
BANORVM LIB. VII. GERMANIA

GERMANORVM quàm latissima & libera natio: exteros siquidem nunquam admiserunt, quin potius alienas ipsi puincias occupauerunt. Nam Franci, Cimbri, Longobardi, Vandali, Burgundiones, Germani omnes, ut postea narrabimus, magna in terris peregrinis regna excitauerunt. Primi Romæ Drusus Nero & Germanicus in suis eos sedibus laceffiuere, magis quam subiugauere, ut ait Tacitus. Carbonem, Cassium, Scaurum, Aurelium, Seruiliū Cepionem, M. Manliū quoque fufis quinque simul consularibus exercitibus Po. Ro attriuerunt. Quintiliū Varrū tresque

cum eo legiones etiam Augusto abstulerunt, nec unquam postea sub iugum missi. Ciuitates eorum alijs aliæ reguntur politijs, seu duces, seu comites, seu leges habentes proprias, partim etiam imperatores Romæ de quibus alio loco dicitur. Gens fidelitate conspicua. Nam Phrisiorum legatio, ut Tacitus scribit, tempore Neronis Romam ueniens, cum in spectaculis quosdam legatos in Orchestra sedentes conspicerent, audirentque ob fidem in Romam hunc eis honorem adiudicari, subiratos respondisse fertur, nullos esse mortales Germanis fidiore. Quare & ipsi ex eo loco promoti in Orchestra confederunt. Iul. etiam Cæsar eos castitate commendat, ac mares ante annos XX. foeminae usum ignorare, præterea casei lactisque auidissimos dicit. Sed & quod nostra cernimus tempestate circa æris ferrique officinas miro ac callido ingenio uersantur. Nam instrumenta bellica, machinas, præterea ferreos literarum characteres, eorum nuper inuentum omnes facile norunt. Loca eorum quam difficile perscribere, quod ex magna parte sicut & cætera nomina ædificiaque mutauerint, tum quod Romam non sæpe accessa, quæ tamen inueni ac deprehendere ex autoribus partim etiam ex locorum indigenis potui, in medium adferam.

De moribus Germanorum

DE DIVISIONE GERMANIAE ET POPVLIS CITRA RHENVM.

IGITUR Germaniæ longitudo cum Rhetia, & Norico Plinio ex autoritate Agrippæ pass. M. DCLXXXVI. latitudo. CCXLVIII. Ptolemæo autem latitudo ab Alpibus usque in Oceanum, longitudo intra Rhenum & Vistulam fluuios, Straboni usque ad Albim tantum. Plinius ultra Vistulam Sarmatiæ partem prope Borysthenem intra limites eius contineri dicitur. Nam uniuersam in quinque diuidit genera. In Isteuones proximos Rheno, quorum sunt Cimbri mediterranei. Hermiones quorum sunt Sueui, Hermandui, Catti, Cherusci. Ingeuones pars Cimbri Teutones ac Cauorum gentes. Vindelicos, quorum sunt Burgundiones, Varini, Guthones, Peucini, Basternæ Dacis contermini. Ptolemæus in tres eos diuidit partes, in Germaniam superiorem, inferiorem, & magnam: ut qui ad Rheni fontes habitant Italiæ uicini usque ad Vangiones nunc Vormacienses superiorem: qui uero uiciniores Oceano septentrionique sunt, inferiorem teneant: magnam trans Rhenum penitiores uocat populos usque ad Albim. Igitur in Germaniâ superiore gentes hæc finitimæ inter se sunt, Rhetij, Vindelici, Norici, Boij, Heluetij, & qui Pannoniam superiorem nunc Austriam colunt: qui omnes prope Alpes Rhenique fontes ac citra Danubium regiones tenent. Rhetij, ut Trogius scribit, à Rheto duce Hetruscorum, qui expulsus à Gallis in proximis Alpibus confedere. Rhetios & Vindelicos hodie inter Sueuos ponunt, antiquitus autem Sueui loca inferiora & latiora occupabant. De quibus postea dicam. Horum ciuitas Augusta Vindelicorum nomen adhuc retinens priscum: Vlderico Præsule sanctissimo decorata, eiusque nomini basilica dicata. Constantia à Constantio principe dicta, Ptole. Gaunodorum, celebris concilio. ubi Martinus V. tribus abrogatis Pont. creatus est. Sequuntur Norici, & Boij. Quorum regionem Bauariam nostra ætas uocat, quasi Boiariam. Nam in eo loco ponunt Ptole. Boij, & Bononia urbs. Strabo est autor quod Boij relicta Italia regionem Noricorum incolere. De his itaque atque

Rhetij Vindelici

Augusta Vindelicorum.
Constantia que Gaunodorum Taurisci

Germania
Ptolemæo autem
latitudo ab Alpibus
usque in Oceanum
longitudo intra
Rhenum & Vistulam
fluuios, Straboni
usque ad Albim
tantum. Plinius
ultra Vistulam
Sarmatiæ partem
prope Borysthenem
intra limites eius
contineri dicitur.
Nam uniuersam
in quinque diuidit
genera. In Isteuones
proximos Rheno,
quorum sunt Cimbri
mediterranei.
Hermiones quorum
sunt Sueui, Hermandui,
Catti, Cherusci.
Ingeuones pars
Cimbri Teutones
ac Cauorum gentes.
Vindelicos, quorum
sunt Burgundiones,
Varini, Guthones,
Peucini, Basternæ
Dacis contermini.
Ptolemæus in tres
eos diuidit partes,
in Germaniam
superiorem, inferiorem,
& magnam: ut qui
ad Rheni fontes
habitant Italiæ
uicini usque ad
Vangiones nunc
Vormacienses
superiorem: qui
uero uiciniores
Oceano septentrionique
sunt, inferiorem
teneant: magnam
trans Rhenum
penitiores uocat
populos usque
ad Albim. Igitur
in Germaniâ
superiore gentes
hæc finitimæ
inter se sunt,
Rhetij, Vindelici,
Norici, Boij,
Heluetij, & qui
Pannoniam
superiorem nunc
Austriam colunt:
qui omnes prope
Alpes Rhenique
fontes ac citra
Danubium
regiones tenent.
Rhetij, ut Trogius
scribit, à Rheto
duce Hetruscorum,
qui expulsus à
Gallis in proximis
Alpibus confedere.
Rhetios & Vindelicos
hodie inter Sueuos
ponunt, antiquitus
autem Sueui loca
inferiora & latiora
occupabant. De
quibus postea
dicam. Horum
ciuitas Augusta
Vindelicorum
nomen adhuc
retinens priscum:
Vlderico Præsule
sanctissimo
decorata, eiusque
nomini basilica
dicata. Constantia
à Constantio
principe dicta,
Ptole. Gaunodorum,
celebris concilio.
ubi Martinus
V. tribus abrogatis
Pont. creatus est.
Sequuntur Norici,
& Boij. Quorum
regionem Bauariam
nostra ætas uocat,
quasi Boiariam.
Nam in eo loco
ponunt Ptole. Boij,
& Bononia urbs.
Strabo est autor
quod Boij relicta
Italia regionem
Noricorum incolere.
De his itaque
atque